

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

OBOR: DĚJINY VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

Architektura a urbanismus
Valašského Meziříčí ve dvacátém
století

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Martina Flekačová

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

OLOMOUC 2011

PALACKY UNIVERSITY OLOMOUC

PHILOSOPHICAL FACULTY

DEPARTEMENT OF ART HISTORY

BRANCH: HISTORY OF FINE ARTS

Architecture and urbanism in
Valašské Meziříčí in the 20th century

FINAL THESIS

Martina Flekačová

Thesis supervisor: Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

OLOMOUC 2011

Prohlašuji,

že jsem magisterskou práci vypracovala samostatně na základě uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci dne 2. ledna 2011

.....

Poděkování

Tato práce by nikdy nevznikla bez pomoci řady lidí. Za vřelé přijetí a spolupráci děkuji všem architektům a pamětníkům, kteří mi poskytli řadu materiálů, užitečných rad a mnohým strohým faktům vdechli život. Všem archivářům vděčím za to, že mi často ochotně vycházeli vstříc. Za odborné vedení a mnohé užitečné připomínky děkuji panu profesoru Rostislavu Šváchovi. V neposlední řadě jsem velmi vděčná za nezměrnou podporu svým rodičům.

OBSAH

OBSAH.....	4
ÚVOD	3
1 VÝVOJ BĀDÁNÍ O MODERNÍ ARCHITEKTUŘE MORAVY, PRAMENY A LITERATURA	5
2 VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ V DRUHÉ POLOVINĚ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ.....	8
3 EXKURZ DO DĚJIN STÁTNI ODBORNÉ ŠKOLY PRO ZPRACOVÁNÍ DŘEVA ...	12
4 VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ V LETECH 1900–1918	23
Volba Tomáše Garrigua Masaryka poslancem za valašská města	24
První světová válka	28
Zástavba Valašského Meziříčí na počátku dvacátého století	29
Stavební činnost v letech 1900–1918.....	30
Vybrané stavby z let 1900–1918.....	34
5 VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ V DOBĚ V PRVNÍ REPUBLIKY.....	40
Stavební činnost v letech dvacátých.....	42
Vybrané stavby let dvacátých	50
Stavební činnost v letech třicátých.....	56
Vybrané stavby let třicátých	64
6 MEZIŘÍČSKÁ DIVADELNÍ TRADICE	69
7 OBDOBÍ DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY.....	71
Stavební činnost v letech 1939–1945.....	72
8 OBDOBÍ POVÁLEČNÉ OBNOVY 1945–1948.....	84
Stavební činnost druhé poloviny let čtyřicátých.....	84
Vybrané stavby druhé poloviny let čtyřicátých	88
9 VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ V LETECH 1948–1989	90
Stavební činnost v letech padesátých.....	93
Vybrané stavby let padesátých.....	98
Stavební činnost v letech šedesátých	99

Stavební činnost v letech sedmdesátých.....	106
Vybrané stavby let sedmdesátých.....	111
Stavební činnost v letech osmdesátých.....	114
Stavební činnost v letech devadesátých.....	116
10 ZÁVĚREM	120
POZNÁMKY	122
PRAMENY	137
LITERATURA	140
SUMMARY.....	146
SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH.....	147
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	150
ANOTACE	169

ÚVOD

Valašské Meziříčí, ležící u soutoku rožnovské a vsetínské Bečvy, mělo daleko těžší výchozí pozici než jiná moravská města. Rozvoji bránila neúrodná půda, minimum nerostných surovin a odlehlost Valašska. Zatímco na počátku dvacátého století lze hovořit spíše o městečku, následující desetiletí přinesla, tak jako celé Moravě, nebývalý rozmach.

Největší rozkvět města a stavebního ruchu přišel v období první republiky pod vlivem zdejší Státní odborné školy pro zpracování dřeva, jejíž profesori-architekti a také absolventi ovlivňovali místní architektonickou produkci celou první polovinu století. Druhá světová válka bohužel tento vývoj násilně přerušila, většina návrhů ze čtyřicátých let se nikdy nerealizovala a další historické události přinesly zcela jiné požadavky na architektonickou tvorbu v celé zemi.

Valašské Meziříčí se svou provinčností asi nikdy nelákalo renomované architekty z větších měst. Většina návrhů pochází od stavitelů a architektů, kteří zde žili nebo měli k městu osobní vazby. Přesto rozhodně nelze pokládat místní stavební vývoj pouze za pokleslé regionální rozmělnění „vysokého slohu.“ Nemůžeme zjednodušit poměr kulturních center a provinčních městeček na progresivní a kreativní myšlenky na straně jedné a jejich následné pomalé přijetí a zjednodušení na straně druhé. Je třeba přiznat, že žádný umělecký sloh neměl univerzální proud, ale skládal se z různých vývojových fází a regionálních mutací. Přesto všechno se stále ještě nedostalo regionům náležitého přijetí a odborného zpracování.

Ve Valašském Meziříčí autorka strávila většinu svého života, a tak nevstupovala do zcela neznámého prostředí. Jakkoliv lze říct, že známe město, ve kterém žijeme, až ve chvíli hlubšího ponoření do problematiky zjistíme, že to není úplně pravda. Právě tak autorka znovuobjevovala různé části města i jednotlivé stavby. Osobní vztah k dané lokalitě může svádět k určité subjektivitě, zároveň člověku přináší intenzivnější zaujetí.

Architektonický vývoj města rozhodně nelze vytrhnout z historického pozadí, ze kterého neodmyslitelně vyplývá. Jakkoliv „velké“ dějinné události ovlivňují vývoj ve všech částech země,

regionální politická situace a společenský život v tomto případě tvoří významnější výchozí bod. V neposlední řadě přinášejí nemalou hodnotu vzpomínky pamětníků, které celkovému obrazu dodají konkrétnější obrysy. Přestože musíme mít na zřeteli, že vnímáme realitu subjektivně a paměť časem skutečnost upravuje, vzpomínky mohou často vdechnout prostým historickým faktům život.

Autorka je velmi vděčná, že mohla podniknout cestu do minulosti „svého“ města, protože tak objevila dosud neznámá nebo zapomenutá místa a začala vnímat městský organismus mnohem více jako urbanistický celek se svými zákonitostmi. Také setkání s množstvím pamětníků vneslo do celé práce kromě hodnotných informací silný osobní rozměr. Takovouto pouť do historie rodinných i místních kořenů vykoná většina lidí až v pozdním věku, i když nám může pomoci reflektovat vlastní život v podstatě kdykoliv.

1 VÝVOJ BĀDÁNÍ O MODERNÍ ARCHITEKTUŘE MORAVY, PRAMENY A LITERATURA

Nejen široká veřejnost, ale také mnozí odborníci mají tendence zjednodušovat přístup k uměleckohistorickému vývoji a věnují se jen tvorbě v jeho centrech. Každý umělecký sloh prochází více fázemi vývoje, které se kvalitativně liší, nicméně nelze novost myšlenek připsat pouze nejvýznamnějším městům nebo školám a regionální tvorbu tím stereotypně označit za pasivního následovníka. Zkreslili bychom tím samotný vývoj umění, který obsahuje více proudů a zasahuje celé území dané země. Zároveň bychom tím také teritoriálně odmítli většinu vzniknuvší umělecké tvorby. Umělecká centra vytvářela nové podněty, které se přenášely k lokálně činným architektům. Ti ovšem často tyto nápady pouze nepřevzali, ale dále s nimi pracovali. A i když bývá atmosféra v regionálních městech konzervativnější, můžeme zde najít nové zajímavé prvky nebo originální stavby.¹

Ale jaký tedy byl architektonický vývoj v „odlehých“ oblastech Moravy a jeho vztah ke kulturním centrům? Moravská země se ještě dlouho po začátku dvacátého století vztahovala k Vídni nebo Praze. Až po vzniku samostatného Československa začíná funkci slohotvorného centra přebírat Brno a později také Zlín. Hlavně v těchto dvou městech vznikala opravdu autonomní moderní architektura. Nicméně brněnští a zlíňští architekti byli činní po celé jižní a střední Moravě.² Naopak Ostravsko se výtvarně více obracelo k Praze. Valašské Meziříčí však stálo mimo tento přímý vliv a kromě několika málo výjimek zde stojí pouze stavby místních autorů.

Mezi první odborné práce věnované přehledu architektury dvacátého století v konkrétním moravském městě patří kniha Adolfa Zikmunda a Milana Podzemného *Moderní architektura v Gottwaldově: 1900–1965* z roku 1967.³ O tři roky později se zpracování dostalo Brnu, když Zdeněk Kudělka publikoval *Brněnskou architekturu 1919–1928*.⁴ Další města musela na své objevení počkat do začátku osmdesátých let, kdy autorská dvojice

Vladimír Šlapeta a Pavel Zatloukal začala v časopise *Památky a příroda* postupně vydávat články o architektuře menších měst jako Přerov, Prostějov nebo Kroměříž.⁵ V roce 1981 také vyšel průvodce *Olomoucká architektura 1900–1950*, na nějž navázala o dva roky později výstava věnující se Olomouci v druhé polovině dvacátého století.⁶ Další rehabilitace se regionální architektuře dostalo po roce 1989, ale zdaleka nejvíce prací začalo vznikat až na počátku nového tisíciletí. V roce 2002 to byly *Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*⁷ od Pavla Zatloukala, který byl o tři roky později vedoucím autorského týmu publikace *Česká republika, Architektura XX. století, Morava a Slezsko*.⁸ V roce 2008 vyšla další kniha z cyklu *Slavné vily*, věnovaná zlínskému kraji, a v ní se objevily také stavby ve Valašském Meziříčí. Tento cyklus postupně zmapoval všechny kraje v naší zemi a zaměřil se na známé i zapomenuté vily v daném regionu.⁹

V neposlední řadě je třeba zmínit také množství diplomních prací, které se od počátku devadesátých let problematice regionální architektury věnovaly, a to hlavně na Katedře dějin umění Univerzity Palackého v Olomouci pod vedením profesora Rostislava Šváchy. Za tu dobu vznikla řada prací věnovaných architektonickým osobnostem, městům i úzeji definovaným regionům.¹⁰ Druhá polovina dvacátého století však často zůstává nepopsaným listem.

Valaškému Meziříčí se literatura zatím věnovala pouze na poli historickém, bohužel velká část textů až příliš podléhá dobové atmosféře, a to před rokem 1989 i po něm. Navíc někteří badatelé nepracovali vždy zcela odborným způsobem.¹¹ Z pohledu bádání o hospodářském a kulturním vývoji zůstává nejcennější *Vlastivěda moravská – Okres Vsetín* od kolektivu autorů.¹² Martin Strakoš přispěl do této publikace svým přehledem moderní architektury v celém okrese. Pomyslnou první vlaštovkou se však stal článek Aleny Podzemné o architektu Bohumíru Kupkovi, na nějž navázala monografická bakalářská práce Lucie Vašíčkové.¹³ Kupkovi, ale také Josefu Místeckému, druhé nejvýznamnější osobnosti meziválečné meziříčské architektury, se věnovala bakalářská práce Marie Šťastné.¹⁴

Po seznámení s literaturou vedly autorčiny kroky přímo do ulic Valašského Meziříčí a později také do blízkého okolí. Kromě městských částí zahrnula autorka do práce také několik

staveb mimo jeho katastr, protože stavby navrhli meziříčští architekti nebo vznikly na objednávku místní klientely. U vytipovaných objektů se autorka snažila sehnat originální projektovou dokumentaci, které se nachází na stavebních úřadech nebo v majetku vlastníků nemovitosti.¹⁵ K zaniklým nebo nerealizovaným stavbám se dokumenty zachovaly ve Státním okresním archivu ve Vsetíně – konkrétně ve Fondu města Valašského Meziříčí, Fondu města Krásna a u archiválií po roce 1945 ve Fondu Městského národního výboru Valašské Meziříčí. I přes množství nalezeného materiálu došlo v průběhu let ke ztrátám a mnohá projektová dokumentace chybí. Naopak autorka našla plány nikdy nerealizovaných staveb bez jakéhokoliv průvodní zprávy, která by osvětlila jejich určení nebo objednavatele.

Podobně neshadné také bylo bádání o Státní odborné škole pro zpracování dřeva, protože její fond ve vsetínském archivu se nachází v torzálním stavu, který se dochoval po neopodstatněném zrušení školy v roce 1951. Proto se autorka pokusila kontaktovat některé absolventy a získat informace také od nich.

Místní dobový tisk kromě příspěvků spíše bulvárního charakteru nenabídl víc než několik článků věnujících se soutěži na regulační plán města z roku 1939, konkrétně jde o pokrokovou *Lubinu*. Klerikální *Noviny zpod Radhoště* se převážně věnovaly morálním společenským otázkám. Daleko obsažnější se ukázaly časopisy jako *Architekt*, *Architektura* a *Architektura ČSR* nebo *Stavební rádce*.

Kromě pamětníků hovořila autorka také s několika architekty nebo jejich příbuznými.

2 VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ V DRUHÉ POLOVINĚ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ

Valašsko, tento zeměpisně obtížně definovatelný region, zaostávalo velmi dlouho za zbytkem Moravy. Hornatá krajina s neúrodnou půdou a minimem nerostů nenabízela mnoho příležitostí k obživě. Přibližně jen šestina obyvatel žila ve městech a živila se řemeslem, převládalo pastevectví. Až do konce devatenáctého století také chybělo komunikační spojení s většími městy a omezovalo tak příchod nových hospodářských příležitostí, první vlak z Hranic přijel přes Valašské Meziříčí do Vsetína až v roce 1885. Proto také Valašsko po polovině devatenáctého století zasáhlo několik vln vystěhovalectví, převážně do Ameriky.

Velký rozvoj zaznamenal v druhé polovině devatenáctého století dřevařský průmysl, který využíval bohatě zalesněné valašské krajiny. Největší převrat ve zpracování dřeva přinesla firma Thonet, která si postavila v roce 1861 další továrnu v Bystřici pod Hostýnem, aby tak dále rozšířila svou technologii ohýbání dřeva. Hospodářsky významnější ale bylo zřízení dalších pěti továren a šestnácti poboček v celém vsetínském okrese. S výrobou ohýbaného nábytku přišla také konkurenční firma Jakub & Josef Kohn ze Vsetína. Další pracovní místa přinesla firma Salomon Reich a spol., která od roku 1842 začala v regionu budovat sklárny.

Hospodářská zaostalost s sebou nesla také zaostalost kulturní. Čtvrtina lidí byla negramotných,¹⁶ přičemž moravský průměr se pohyboval kolem sedmi procent. Valašské školství se potýkalo s obrovským nedostatkem financí, nejen na stavby budov, ale i na koupi základních pomůcek. Po vydání Říjnového diplomu v roce 1860 začaly vznikat první občanské spolky, ale hlavní rozkvět spadá až do posledního desetiletí devatenáctého století.

Nemalým společenským problémem byl také alkoholismus, který zde opakovaně ve svých přednáškách odsuzoval Tomáš Garrigue Masaryk; tvrdě kritizovaní Valaši jej přesto dvakrát zvolili poslancem. Při těchto podmínkách lze o Valašském Meziříčí a Krásně nad Bečvou hovořit jako o rozvinutějších částech

Valaška. Tato města, ležící na opačných březích rožnovské Bečvy, nespojoval po několik staletí pouze most, ale jejich vývoj byl až do splnutí v jeden celek v roce 1924 velmi podobný. Přesto se jejich cesty během druhé poloviny devatenáctého století začaly ubírat jiným směrem. Zatímco představitelé Valašského Meziříčí v čele se starostou Aloisem Mikyškou průmysl odmítali jakožto ohrožení řemeslníků, Krásno se stalo po Vsetíně druhým největším centrem tovární výroby na Valašsku. Již od roku 1829 existovala cihelna v Hrachovci, prosadil se také průmysl textilní, představovaný nejdříve Michnovou tkalcovskou manufakturou (1849), která později splýnula s Továrnou na hedvábí Ferdinanda Taublera (1876). Nejvýznamnějším zaměstnavatelem pak byla Reichova sklárna (1855).

Advokát Alois Mikyška¹⁷ (1831–1903) přišel do Valašského Meziříčí v roce 1863 a ovlivnil všechny sféry jeho života skoro na čtyři desetiletí. Mezi lety 1873 až 1885 působil jako poslanec moravského zemského sněmu za okresy Vsetín, Valašské Meziříčí a Rožnov, letech 1879 až 1891 pak jako poslanec říšské rady. A nakonec se roku 1890 stal starostou města. Rozhodl se podporovat živnostníky v boji proti tovární velkovýrobě, a to mimo jiné zpřístupněním odborného vzdělání. Roku 1871 ve městě vzniklo jedno z prvních českých gymnázií na Moravě, rok nato živnostenská škola pokračovací a roku 1874 odborná škola pro zpracování dřeva, která bude ovlivňovat kulturní a architektonický vývoj města i po svém zániku. V neposlední řadě také podpořil otevření košíkářské školy. Mikyška prosadil přivedení železnice, regulaci Bečvy jako ochranu před povodněmi a také nechal vybudovat elektrárnu a městské osvětlení. Za jeho éry získalo město tři parky: Kozinu, Botaniku (pro studijní účely gymnázia) a Abácii na soutoku obou Bečev. V roce 1879 položil základní kámen nemocnice v Husově ulici, ale její stavba se nerealizovala, stejně jako na dlouho usnul projekt přehrady na Bystřičce.

Od roku 1850 sídlilo ve Valašském Meziříčí okresní hejtmanství, pod něž spadaly tři soudní okresy, vsetínský, valašskomeziříčský a rožnovský. Do města tak přišla řada německých úředníků, kteří, ač jako menšina, získali vliv ve vedení magistrátu. Ale již v roce 1855 ztratilo město svůj politický význam,

protože hejtmanství bylo zrušeno a nahrazeno tzv. smíšenými politicko-soudními okresními úřady v jednotlivých výše zmíněných městech. Znovuobnovení meziříčského hejtmanství do původní podoby v roce 1868 vydrželo až do zřízení samostatného politického okresu Vsetín v roce 1909. Česká národnost na celém Valašsku převládala, mezi nepočtené menšiny patřili Němci a Židé. Vyznání bylo převážně katolické.¹⁸

Bohatá spolková činnost ve městě započala v roce 1853, ještě za Bachova absolutismu, založením německého zábavního a čtenářského spolku Casino. Prvním českým zástupcem byl v roce 1861 čtenářský a později pěvecký spolek Beseda, který existuje dodnes. Na počátku dvacátého století působilo takových uskupení ve městě na padesát, což historik Eduard Domlupil ve *Vlastivědě moravské* komentoval slovy: „Spolkový život je v Meziříčí až příliš rozvětvený.“¹⁹ Pravdou zůstává, že mnohé spolky vznikly s podobnými cíli, a existovala tak mezi nimi nemalá řevnivost, způsobená odlišnými náboženskými nebo politickými názory.²⁰ A přestože se i v jiných okolních městech rozvíjel bohatý kulturní život, jen Valašské Meziříčí získalo označení „Valašské Atény“. A to také díky množství místních škol. Mikyškově advokátní kanceláři se ve městě dařilo, a tak mohl podporovat vznik a život mnoha spolků: v roce 1864 se podílel na založení nejstarší sokolské jednoty na Moravě, jež měla ve stanovách jméno Sokol dokonce o čtvrt roku dříve než jednota pražská.²¹ Sokolové se samozřejmě nevěnovali pouze cvičení, ale organizovali také řadu kulturních akcí a pečovali o vlastní veřejnou knihovnu. Od roku 1868 hráli ochotnické divadlo.

V roce 1868 vznikl Spolek katolických tovaryšů,²² který si kladl za cíl vzdělávání a osvětu mládeže, a to skrze přednášky, kurzy a divadelní představení. Klerikálně zaměřená byla také Obecná jednota cyrilská, založená v roce 1883, která celostátně organizovala kostelní pěvecké sbory za účelem pozdvižení liturgické hudby. Zpěvem se zabírala také Měšťanská beseda, kterou pomáhal zakládat v roce 1889 Alois Mikyška. Ten stál také u zrodu Sboru dobrovolných hasičů, který se od roku 1872 zapojil i do pořádání společenských akcí.

Vrtkavost Mikyškova mecenátu se projevila například u činnosti Muzejní společnosti. Po schválení jejích stanov v roce

1883 získala prostory v domě Mikyškovy Občanské záložny a započala se sbírkotvornou a publikační činností. Tak jako u jiných spolků však Mikyškova podpora ustala a až o třináct let později byla znovuobnovena v rámci přípravy na Národopisnou výstavu československou.

Ve městě působily také spolky učitelské, studentské, řemeslnické, charitativní, vojenské nebo chovatelské. Osud jejich velkého podporovatele Aloise Mikyšky se uzavřel po pádu jím řízené Občanské záložny, který ochudil řadu drobných střadatelů. Poté se Mikyška v roce 1903 zastřelil.

3 EXKURZ DO DĚJIN STÁTNÍ ODBORNÉ ŠKOLY PRO ZPRACOVÁNÍ DŘEVA

Mezi lety 1874 a 1951 fungovala ve Valašském Meziříčí Odborná škola pro zpracování dřeva, která svým kulturním vlivem významně zasáhla do celého regionu a zároveň vychovala velký počet umělecky činných absolventů, z nichž mnozí přesáhli význam Valašska. Její učitelé a absolventi navíc ve městě zanechali několik významných stavebních realizací i neprovedených studií, a proto je nutné nahlédnout do její historie.

Přestože se dřevařská škola v posledních letech stala téměř fenoménem, její historie obsahuje stále množství otázek, na které ale pravděpodobně nebude nikdy snadné odpovědět. Bádání o minulosti školy je totiž poměrně komplikované. V šedesátých letech získal veškeré písemné materiály zrušené školy do správy Státní okresní archiv ve Vsetíně, kde jsou uspořádány vestejnojmenném fondu. Přes jeho poměrnou rozsáhlost se mnohé materiály dochovaly neúplné nebo chybí.²³ Muzeum regionu Valašsko má ve sbírkách školní pomůcky, výrobky žáků, vzorníky, košíkářské výrobky, nábytek i materiály písemné, mezi nimiž se také nachází nekompletní výroční zprávy školy.²⁴

Doposud se školou nejvíce zabýval Jiří Demel, jehož příspěvky se pravidelně objevovaly ve výročních almanaších nástupnické organizace – Střední průmyslové školy stavební, kterou v nich prezentoval jako pokračovatelku tradice dřevařské školy.²⁵ Přestože Demel prokazatelně studoval dochované prameny ve vsetínském archivu a znal se s řadou absolventů, má jeho dílo rozporuplnou hodnotu, neboť mnohdy nerespektuje pravidla vědecké práce.²⁶ Bohužel další badatelé vycházejí povětšinou právě z jeho textů a opakují tak stejné informace.²⁷

I přes množství dochovaných pramenů a literatury zůstává mapování historie školy nelehké, obzvlášť chceme-li její existenci nejen popsat, ale také interpretovat. Z tohoto důvodu autorka děkuje Stanislavu Halaštovi, Jaroslavu Kadlecovi, Jiřímu Lasovskému, Milanu Podzemnému a Františku Vančurovi, absolventům školy, za jejich osobní výpověď.

Důvody vzniku odborných škol pro zpracování dřeva

S rozvojem průmyslu a zrušením cechů v druhé polovině devatenáctého století začala upadat řemeslná výroba. Od sedmdesátých let tedy c. k. Ministerstvo obchodu podporovalo zakládání odborných škol pro zpracování dřeva. Ty postupně vznikly ve Volarech a v Králíkách (obě 1873), v Kynšperku nad Ohří a ve Valašském Meziříčí (obě 1874), v Humenném (1877), v Chrudimi (1882) a ve Spišské Nové Vsi (1899). Česky se vyučovalo jen v Chrudimi, ve Valašském Meziříčí byla výuka dvojjazyčná.

V roce 1921 vznikla odborná škola pro zpracování dřeva v Praze-Žižkově a v roce 1924 v Olomouci. V rámci zvelebování Podkarpatské Rusi byla zřízena v roce 1920 škola v Užhorodě a v roce 1921 v Jasině, s vyučovacím jazykem ruským.

Všechny tyto školy byly založeny v blízkosti lesů a geograficky poměrně daleko od sebe, a nelze tedy říci, zda si budoucí studenti vybírali i na základě kvality školy a nejen její vzdálenosti od domova. Také studenti meziříčské školy měli nejružnější původ. Velká část pocházela z nejbližšího okolí, ale mezi trvalými bydlišti najdeme také Ostravu, Brno a Vídeň. Geograficky mohla od roku 1924 meziříčské škole konkurovat škola olomoucká, ale v této době již měla první zmíněná velkou reputaci a o uchazeče se bát nemusela. Dle korespondence udržovala škola kontakty s většinou českých středních škol, ale také s těmi vzdálenějšími, ve Vídni, Linci, Lublani nebo Lvově. Vzájemné srovnání těchto institucí je v současnosti dost obtížné, protože jejich historie není dostatečně zpracována.

Historie meziříčské školy

Po otevření gymnázia inicioval Alois Mikyška v roce 1873 s pomocí Občanské záložny vznik družstva pro založení odborné školy. Protože Valašsko bylo bohaté na lesy a také se zde již nacházely nábytkářské firmy, jako bratři Thonetové v Bystřici pod Hostýnem nebo J&J Kohn ve Vsetíně, bylo vybráno zaměření dřevozpracující.

Ještě téhož roku získali řezbář Josef Lihářík a truhlář Josef Boes stipendia na kurz uměleckoprůmyslové školy rakouského

muzea pro umění a průmysl ve Vídni. Po jeho absolvování dostali povolení vyučovat, a tak 13. října 1874 začala fungovat c. k. Odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí a jejím prozatímním ředitelem se stal profesor kreslení z místního gymnázia Karel Friedrich. Škola měla truhlářský a řezbářský obor a postupem času přibývaly další.²⁸ Nejprve museli žáci absolvovat jednoletou přípravku a pak tříletou odbornou školu, ale délka studia se v průběhu let několikrát změnila a byla odvislá také od jednotlivých oborů.

Stát platil učitele a materiál, město zajistilo vyučovací prostory v soukromém domě na náměstí čp. 106. Již v roce 1875 se mohla škola společně s gymnáziem nastěhovat do nové budovy navržené architektem Josefem Gruškou. Ale ani tyto prostory brzy nestačily, a tak byl v roce 1889 k západní části budovy přistavěn dílenský trakt podle návrhu profesora vídeňské vysoké školy technické Viléma rytíře z Dodererů.

V roce 1876 získal post ředitele František Rosmaěl (ředitelem 1876–1909),²⁹ absolvent uměleckoprůmyslové školy ve Vídni, který vyučoval architektonickým slohům a používal v názvosloví směs „*slov řeckých, latinských a německých s českými koncovkami, spojených vazbou moravského dialektu.*“³⁰ Tehdy se mezi českými studenty pod vedením malíře Bohumíra Jaroňka zvedla vlna nevole a Češi začali studovat spisy Miroslava Tyrše nebo slovník Františka Špatného a popisovat výkresy česky. Překvapený ředitel jim neuvěřil, že může existovat slovo *krakorec*, a češtinu na výkresech zakázal. Zatímco v učitelském sboru převažovali Němci, mezi studenty tomu bylo naopak a všichni se museli přizpůsobit dvojjazyčně vedeným hodinám.

Ve školním roce 1904–1905 byla otevřena jednoletá škola mistrovská, jež si kladla za cíl důslednější vzdělání truhlářských mistrů k jejich větší umělecké samostatnosti. Místo profesora kreslení přijal Kotěřův žák, architekt Emanuel Pelant (1904–1924), který také díky svému zdejšímu angažmá napsal knihu o slohovém vývoji nábytku a je autorem četných předloh.³¹ Dalším ředitelem se stal architekt Albert Gruber (1909–1916), který ve městě navrhl sokolovnu a vlastní vilu, dále pak architekt Bořivoj Weltrubský (1917–1925). Posledním ředitelem byl inženýr Augustin Puchta (1925–1950).

První světová válka chod školy omezila nejen pro odvelení vyučujících na frontu, ale také kvůli zřízení lazaretu v prostorách dílen. Mistrovská škola byla dokonce několik let uzavřena. V samostatném státě přešla škola pod patronát ministerstva školství a národní osvěty. Nedostatek prostor školu trápil dál, v roce 1922 získala pozemek, ale až v roce 1929 byla dokončena stavba nové školy podle návrhu brněnského architekta Miloslava Lamla. Nové prostory umožnily otevření dalších kurzů a oddělení.

Mezi dvěma světovými válkami dosáhla škola největšího rozkvětu a věhlasu. Nabízela velké množství studijních oborů, každoročně pořádala výstavy žákovských prací a účastnila se domácích i světových výstav. Do roku 1943 se ve škole učilo, ale pak zde vznikla německá vojenská nemocnice a studenti mistrovské školy museli odejít na práci do říše. V roce 1942 také v koncentračním táboře zahynul architekt Bohumír Kupka. Před koncem války zde fungovala nemocnice ruská, ale již od května 1945 se znova učilo. Škola se pokusila navázat na svou prvorepublikovou tradici, ale v roce 1948 byla nejprve přejmenována na Průmyslovou školu pro zpracování dřeva a nakonec v roce 1951 kvůli reorganizaci školství částečně přemístěna do Bystřice pod Hostýnem. Její budovu dostala Vyšší průmyslová škola stavební. Nejenže se změnila náplň vyučování, ale také původní učitelé museli odejít, čímž škola definitivně zanikla.

Vyučované obory

Škola začínala pouze se dvěma obory, nábytkovým truhlářstvím a ornamentálním řezbářstvím, ale do roku 1951 se vyučované obory a délka studia velice měnily. Už v roce 1876 přibyla škola soustružnická a čtyři roky nato byla připojena Živnostenská škola pokračovací. Mezi lety 1888 a 1923 vedla škola kurz zručnosti pro žáky škol obecných, kde se učili modelování, řezbářství, soustružnictví, truhlářství a pletení z proutí. V roce 1889 bylo oddělení řezbářství rozšířeno i o figurální tvorbu a oddělení pro kostelní práce (zlacení, zdobení apod.). Řezbářství i soustružnictví skončilo rokem 1916.

Od roku 1891 fungovala veřejná kreslárna pro řemeslníky i studenty. Od roku 1904 mohli vyučení truhláři s alespoň roční

praxí studovat mistrovskou školu, první v Rakousko-Uhersku, kterou ukončil až zánik celé instituce. V letech 1912 až 1927 fungoval při škole hračkářský kurz. Mezi lety 1922 a 1932 existovala škola pilařská, později nahrazená školou kolářsko-karosářskou. Ve třicátých letech pořádala škola kurzy modelování, napodobování dřev a malování písma. K ústavu byly také připojeny odborné pokračovací školy, které se v roce 1946 osamostatnily pod nově vzniklou Učňovskou školou. Z téhož roku pochází návrh na jejich nové budovy od architektů Místeckého a Hlaváče, který nebyl nikdy realizován.³²

Obor nábytkové a stavební truhlářství a mistrovská škola truhlářská

Truhlářský obor fungoval po celou dobu existence školy a právě jeho absolventi často pokračovali v další umělecké dráze. V roce 1889 vzniklo samostatné truhlářství stavební, ale pro nedostatek žáků bylo o pět let později opět sloučeno s nábytkářským. Také u tohoto oboru se několikrát změnila délka studia. Základem studia bylo zvládnutí odborného kreslení, od návrhů jednotlivých kusů nábytku po řešení celého interiéru. Stejně tak postupovala výuka praktická. Zpočátku šlo o kopírování vzorů, později o samostatnou uměleckou tvorbu. Žáci absolvovali kurzy o tvarech uměleckých, o konstrukcích a o technologii dřeva nebo nástrojů.

Mistrovská škola truhlářská si kladla za cíl profesionalizaci truhláře, který chtěl být vedoucím dílny nebo samostatným návrhářem nábytku. Důraz se opět kladl na kreslení, ale také třeba na obchodní nauky. Podmínkou přijetí bylo vyučení truhlářem a roční praxe v oboru. Ze všech oddělení zde nejvíce zapsaných studentů školu řádně ukončilo.

Mimoškolní aktivity

Význam meziříčské školy spočívá také v jejích bohatých kulturních aktivitách. Většina vyučujících byla praktikujícími umělci, a mohli tak jít svým žákům tím nejlepším příkladem. Bohatá je také jejich publikační činnost. První ředitel školy František Rosmaěl měl jako konzervátor památek na starosti města v okolí a pravidelně přispíval do výročních zpráv

c. k. Ústřední komise pro umělecké a historické památky. Architekt Jan Šachl psal do časopisu *Styl a Der Architekt*. Architekt Bohumír Kupka publikoval své články ve *Stavebním rádci* a *Československém truhláři*.

Po celou dobu své existence pořádala škola tzv. kočovné vyučování; jednotliví kantoři vedli odborné přednášky pro laickou veřejnost v širokém okolí. Dále byly na objednávku zdarma vypracovány a zasílány nejrůznější návrhy nábytku truhlářům v okolí. Dalšího vzdělání se veřejnosti dostávalo ve školou vedené veřejné kreslárně a přístupná byla také knihovna. Za zdroj inspirace sloužily každoroční žakovské výstavy pořádané v prostorách školy.

Výstavy

Škola dbala na svou prezentaci a pravidelně se zúčastňovala českých i mezinárodních soutěží. Již v roce 1876 na uměleckoprůmyslové výstavě v Mnichově byla oceněna třetím místem. V roce 1900 se škola představila na Světové výstavě v Paříži, v Uměleckoprůmyslovém muzeu ve Vídni a na výstavě odborných škol v Brně. V Paříži v roce 1925 získal Josef Místecký Grand Prix za návrh ložnice z citrónového dřeva. Na výstavě ve Stuttgartu v roce 1927 byly oceněny také hračky. Rok poté Bohumír Kupka zvítězil se svým návrhem nejmenšího bytu v soutěži Svazu československého díla na Výstavě soudobé kultury v Brně. Velký podíl měla škola také při organizaci Výstavy práce a kultury – 550 let města Valašského Meziříčí v roce 1935.

Umělecký vývoj školy

Na počátku své existence fungovala dřevařská škola jako odborně vedená dílna, ve které dostávali učni za své výrobky i plat. V posledním dvacetiletí devatenáctého století se odborná škola začíná měnit v uměleckoprůmyslovou se zaměřením na ornamentální a figurální řezbářství. Mezi kantory také patřili většinou akademicky vzdělaní sochaři jako Josef Steindl (1879–1909), Alois Balán (1884–1926)³³ a František Hrachovec (1895–1914) anebo malíř Václav Hofrichter (1894–1929). Mezi absolventy do roku 1919 je nejvíce právě budoucích malířů a sochařů jako Alois a Bohumír Jaroňkovi, Jan Knebl, Jožka

Baruch, Franta Úprka, Ambrož Špetík, Ladislav Pícha nebo Augustýn Mervart.

Toto zaměření školy podpořil i její ředitel František Rosmaěl, který jakožto konzervátor c. k. Ústřední komise pro umělecké a historické památky získával zakázky na výrobu historizujících oltářů do kostelů, například v Těšíně, Orlové nebo na Radhošti. A jeden čas tak také vzniklo oddělení zařizování kostelních interiérů. Žáci vytvářeli díla ve stylu baroka, renesance a rokoka ještě na přelomu století. Není tedy divu, že školu obvinili ze zpátečnictví její bývalí absolventi bratři Jaroňkové. Obroda nakonec přišla shora a o prázdninách mezi lety 1901 a 1904 se zúčastňovali učitelé uměleckých kurzů zřizovaných ministerstvem. Oddělení řezbářství figurálního i ornamentálního nakonec zanikla v roce 1916 a vývoj školy nabral nový směr.

Podobný rozpor mezi konzervováním starých slohů a přijetím nových zažívala také pražská technika pod vedením Josefa Schulze a Jana Kouly. A přestože se zdejší studenti jako Pavel Janák, Josef Chochol nebo Otakar Novotný začali organizovat a vystupovat proti vedení školy, poměry se nezlepšily a studentů ubývalo.³⁴ Mezitím byl na Uměleckoprůmyslové škole Bedřich Ohmann, autor secesního Café Corso, v roce 1898 vystřídán mladým a ambiciózním Janem Kotěrou. Ten přinesl do výuky nový styl, věnoval se studentům individuálně, vystavoval s nimi a následně je také doporučoval do zaměstnání. Chtěl totiž ze svých žáků vychovat mimo jiné kvalitní učitele, šířící osvětu v menších městech. A podobné doporučení získal také Kotěrovův žák Emanuel Pelant, který přišel v roce 1904 učit právě do Valašského Meziříčí a který v roce 1907 publikuje *Předlohy moderního nábytku*,³⁵ vytvořené právě žáky mistrovské školy, zcela pod vládou secesního stylu.

Architekt Emanuel Pelant (1904–1924) nebyl jediným Kotěrovým žákem na dřevařské škole, o pět let později jej následoval Jan Šachl (1909–1915). Právě Pelant učil dva výborné architektky a budoucí učitele školy, Josefa Místeckého (1921–1950), který poté studoval u Jana Kotěry i Jože Plečnika, a Bohumíra Kupku (1929–1942), který se stal žákem Pavla Janáka. Mezi další odchovance uměleckoprůmyslové školy, kteří zde učili, patří Bohuslav Andrlík (1927–1935), Bohuslav Pícha

(1935–1950) a Jaroslav Hlaváč (1943–1950). Také dva následující ředitelé Albert Gruber (1909–1916) a Bořivoj Weltrubský (1917–1925) byli povoláním architektky. Nejdéle školu vedl inženýr Augustin Puchta (1925–1950).

Vlivem těchto osobností se dřevařská škola postupně začala měnit v „architektonickou přípravku“. Většina vyučujících byli praktikující architekti a jejich studenti mohli vidět díla svých profesorů ve svém nejbližším okolí. Doslova denně potom v interiérech nové školní budovy. Profesor Kupka se zabýval zařízením nejmenšího bytu a učil své studenty nejen navrhnout jednotlivé kusy nábytku, ale zároveň vymyslet funkčnost celého interiéru. Josef Místecký zadával samostatné architektonické návrhy na domy ve městě. Na to navázal „ateliérovou výukou“³⁶ Jaroslav Hlaváč během druhé světové války, kdy studenti celé odpoledne sami navrhovali nové stavby. V téže době na škole také působili vyučující z brněnské techniky. Navíc Josef Místecký a Jaroslav Hlaváč pomáhali objeveným talentům, třeba doporučujícími dopisy do architektonických kanceláří, kam se chodilo na praxi před nástupem na vysokou školu.

Právě po roce 1919 začíná mezi absolventy výrazně přibývat architektů, kteří šli téměř všichni studovat do Prahy na Uměleckoprůmyslovou školu. Otakar Frňka, absolvent školy z roku 1932, však nejprve pokračoval ve studiu na Bauhausu a pak teprve přešel do Prahy.³⁷

Mezi nejvýznamnější absolventy patří Jindřich Halabala, Václav Hliský, Jaroslav Hlaváč, Valentin Hrdlička, Rudolf a František Jasenští, Jaroslav Kadlec, Jiří Lasovský, Jan Palacký, Vladimír Palla, Zdeněk Plesník, Richard F. Podzemný, Antonín Tenzer, František Vahala nebo Ladislav Vrátník.

Pokrokového ducha také potvrzují první zapsané studentky do oddělení truhlářství již v roce 1911–1912, tedy už dva roky poté, co bylo umožněno studium ženám na pražské technice, tři roky před absolutoriem první české architektky Milady Pavlíkové. U prvních studentek nelze samozřejmě předpokládat emancipační pohnutky, ale existovala pro ně možnost výběru „mužského“ oboru. V nepravidelných intervalech se pak mezi studenty objevily další ženy a během druhé světové války jich školu studuje až pět v ročníku. Například sestry Čápovy, navštěvující školu mezi lety

1943 a 1946, byly příbuzné učitele truhlářství Oldřicha Masného. Jejich spolužačka Eva Kudrnová, dcera profesora češtiny a němčiny na dřevařské škole, pokračovala ve studiu na Škole umění ve Zlíně u Vincence Makovského.³⁸ Ženám v této době nebránila ve studiu technické školy jen nedostatečná fyzická síla, ale také předsudky o nedostatku fantazie, špatném prostorovém vidění a jiné jim předurčené roli.³⁹

Druhá světová válka⁴⁰

Společenská atmosféra se od počátku války zhoršovala také na dřevařské škole. V září 1939 zatkl gestapo ředitele Puchtu a do jeho propuštění o dva měsíce později se vedení školy ujal Josef Místecký. Na škole našel během války útočiště architekt Alois Balán, který musel po vyhlášení slovenského státu odejít z Bratislavy. Ústav naopak museli opustit učitelé legionáři jako Oldřich Zeman. Škola měla během války dostatečné zásoby dřeva a náradí, ale trpěla nedostatky klihu, politury a zejména pil.

Většina učitelského sboru zaujímala vůči okupantům pasivní rezistenci. Ale existovaly výjimky. Po rozpuštění Sokola gestapem vznikla jeho ilegální organizace „Jindra“, jejímž členem byl také Bohumír Kupka. Gestapo skupinu postupně odhalilo a v říjnu 1941 zatkl i Kupku, který zahynul o rok později v Osvětimi.

Zdeněk Wirth zaměstnal během války mnohé architektky zakreslováním lidových staveb na Valašsku. Byl mezi nimi také absolvent dřevařské školy architekt Antonín Tenzer, který se v Praze společně se svým spolužákem z Meziříčí Rudolfem Jasenským zapojil do odbojové organizace KSČ. Tenzer působil jako spojka mezi Prahou a Valašskem a převážel mapy se zakreslenými strategickými body. Na konci války už jeho pražský byt sledovalo gestapo, a tak se ukrýval u svého učitele Josefa Místeckého v jeho vile v Poličné. Tenzer se zde začlenil do odbojové organizace Michala Malíka a 4. listopadu 1944 se společně s partyzány brigády Jana Žižky účastnil přepadení a odzbrojení protektorátní policie. Za svou účast v protifašistickém odboji bohužel zaplatil nejvyšší cenu Rudolf Jasenský, popravený na začátku května 1945 v Terezíně.

Od března do 6. května 1945 Němci školu uzavřeli a využívali jako nemocnici frontového pásma, později zde

operovali také Rusové. Přestože byla budova poškozena, výuka znovu započala již 28. května.

Proč byla škola tak úspěšná?

Meziříčská odborná škola vychovala za téměř osmdesát let své existence desítky významných absolventů, z nichž mnozí přesáhli rámec regionu. Srovnání s obdobnými školami chybí, ale zároveň se z „vyučených truhlářů“ často stali malíři, sochaři anebo architekti.

Škola se snažila přednáškami a veřejnými kurzy vzdělávat nejen studenty, ale také širokou veřejnost. Prezentovala se také úspěšně na mnohých výstavách. Studenti často absolvovali prázdninové praxe a několikrát do roka odborné exkurze, například do firmy Thonet v Bystřici, UP závodů v Hodoníně a dalších podniků. Škola vlastnila také hodně názorných pomůcek, předloh, sádrových odlitků, map, obrazů, diapozitivů apod. Ve školní knihovně se nacházelo množství odborných knih ze zahraničí, kvalitní beletrie a v neposlední řadě periodik jako *Styl*, *Der Architekt*, *Volné směry*, *Umění*, *Moderne Bauformen*, *Stavba*, *Československý truhlář*, *Truhlářské noviny* nebo *Zprávy památkové péče*.⁴¹

Absolventi získávali doporučení, škola totiž úzce spolupracovala například s firmou J&J Kohn a s bratry Thonet, kteří školu úspěšně ukončili v roce 1881. Ale podporu měli také studenti mířící na uměleckoprůmyslové školy do Prahy nebo do Vídně. Na škole často studovalo několik členů rodiny, například sourozenci Robert a Richard Podzemní a jejich synovec Milan, dále třeba bratr Václava Hilského. Školu navštěvovali také otec a strýc Ladislava Vrátníka a učil zde Antonín Tenzer, otec stejnojmenného architekta.

Z dnešního pohledu si ani neuvědomujeme, jak majestátně musela na žáky působit nová moderní a plně vybavená budova v době, kdy polovina škol na Valašsku existovala v provizoriu. Interiéry navrhoval Josef Místecký a Bohumír Kupka.

Toto všechno ale spíše jen pomáhalo osobnostem učitelského sboru, které byly hnací silou školy. Všichni výše zmínění učitelé absolvovali kvalitní výuku na Uměleckoprůmyslové škole v Praze a sami se nad rámec povinností věnovali studentům

a probouzeli v nich zájem nejen o vyučované předměty. K největším osobnostem bezesporu patřili Emanuel Pelant, Josef Místecký, Bohumír Kupka a Jaroslav Hlaváč. S jejich realizovanými stavbami se jejich žáci mohli denně setkávat ve městě a okolí. Václav Hlinský napsal: *„Myslím, že to byla osobnost profesora arch. Místeckého, který nás učil předmětu dekorativní kreslení a ovlivňoval naše myšlení... a tak v některých z nás vzbudil tvůrčí zájem o architekturu i dekorativní umění. Někteří jsme pocítovali touhu... usilovat o další studium na Uměleckoprůmyslové škole v Praze, kde se skládala talentová zkouška a bylo velmi obtížné být... přijat. Profesor Místecký, který školu absolvoval u zakladatele naší moderní architektury prof. Jana Kotěry... nám radil a jemu jsme také ukazovali své práce.“⁴²*

O úrovni výuky také svědčí vzpomínka architekta Jiřího Lasovského na výuku dějin umění, kterou on sám považoval za stejně kvalitní jako přednášky Jaromíra Pečírky na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. Modernost myšlení potvrzuje třeba také společný koníček sochařů Václava Hofrichtera a Aloise Balána – fotografování. Profesorský sbor posílili během druhé světové války vyučující z uzavřené brněnské techniky nebo dřevařské školy v Jasině. Na školu se také vrátil učít během válečných let její absolvent sochař Ladislav Pícha.

Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí si díky výrazným osobnostem v řadách učitelského sboru nesmazatelně zapsala nejen do historie Valašska a mnozí její absolventi zasáhli do architektonického vývoje Meziříčí.

4 VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ V LETECH 1900–1918

Přelom letopočtu zpočátku nepřinesl velké změny. Až krach Občanské záložny v roce 1903, který zasáhl většinu obyvatel, způsobil ztrátu iluzí nejen o osobnosti Aloise Mikyšky. Možná tato událost rozpohybovala stojaté konzervativní vody, neboť brzy nato se o místo poslance uchází pokrokář Tomáš Garrigue Masaryk a lidé se rozhodnou následovat jeho myšlenky.

Meziříčí zůstávalo až do spojení s Krásnem téměř bez průmyslové výroby. Výjimkou byla pletárna Filip Monti založená v roce 1908, která ale ukončila výrobu na počátku první války, nebo tiskárna bratří Chrastinů fungující mezi lety 1896 a 1918. V Krásně založil František Sládeček továrnu na zemědělské stoje (1905) a firma Helios převzala Kohnovu sirkárnu (1913). Vedle sklárny však výsadního postavení dosáhla Křižanova pila založená v roce 1914. Tato parní pila a továrna na bedny patřila v době první republiky k nejmodernějším v zemi.⁴³ Přes to všechno zůstávala domácí výroba velmi rozšířená, od tkaní sukna po výrobu domácího nářadí.

„Valašské Atény“ se rozrostly o pokračovací školy pro dívky (1901), učitelský ústav (1903), dívčí gymnázium (1907) a ústav pro hluchoněmé (1911). Krásno otevřelo v roce 1908 měšťanskou školu chlapeckou.

V roce 1898 založil malíř Rudolf Schlattauer (1861–1915) v Zašové gobelínovou a kobercovou dílnu, která byla pod patronací Zemského výboru v Brně v roce 1908 přenesena jako Jubilejní zemská škola gobelínová a kobercová do Meziříčí. Kromě komisního prodeje dostávala také zakázky na výzdobu interiérů pro architekty jako Jan Kotěra, Dušan Jurkovič, Emanuel Pelant, Jan Šachl apod. Slibný rozjezd přerušila nejprve válka a poté Schlattauerova smrt, ale pod ochrannou známkou Moravská gobelínová manufaktura existuje dodnes.⁴⁴

Také spolkový život se dále rozrůstal. Již v roce 1883 založili studenti Feriální akademický klub Palacký, který si kladl za cíl osvětovou činnost – v roce 1905 přišli například členové s ideou tzv. létacích knihoven. Klub opatřoval knihy, které v určitém počtu půjčoval do vzdálenějších obcí na zimu. V létě knihy opravil

a poslal je jinam. Roku 1907 se klub zasloužil o založení veřejné knihovny s čítárnou v Meziříčí, na kterou finančně i knihami přispěly další místní spolky.

Tělo i ducha mělo tužit hned několik spolků, v závislosti také na politické orientaci členů. V roce 1908 vznikla v Meziříčí Dělnická tělovýchovná jednota a o rok později při Spolku katolických tovaryšů organizace Orel. Obě přejaly mnohé Tyršovy myšlenky, měly vlastní stejnokroje, ale věhlasu Sokola nikdy nedosáhly. Také moderní sporty si obyvatelé brzy oblíbili, k Cyklistickému klubu (1892) přibyl lyžařský odbor Sokola (1910).

V roce 1907 u příležitosti II. výstavy umělců moravských v budově meziříčského gymnázia oficiálně vzniklo Sdružení výtvarných umělců moravských, které se tak odpoutalo od brněnského Klubu přátel umění. Předsedou byl jednoznačně zvolen malíř Joža Úprka. Kromě něj v Meziříčí vystavoval jeho bratr Franta, Alois Kalvoda, Jano Köhler, bratři Jaroňkovi, Adolf Kašpar nebo Dušan Jurkovič.

Dva roky nato vystavoval v Meziříčí Spolek výtvarných umělců Mánes, zastoupeni byli například Mikoláš Aleš, Emil Filla, Otakar Kubín nebo Václav Špála.

Volba Tomáše Garrigua Masaryka poslancem za valašská města

Až po pádu absolutismu v druhé polovině devatenáctého století začíná vznikat politický život v dnešní slova smyslu: zvolené politické strany zastupují občany v parlamentu. V osmdesátých letech, po svém návratu z ciziny, do veřejného života vstoupil také Masaryk s myšlenkou realistického pojetí politiky.

Nejvýznamnější osobností počátku století se v Meziříčí stal Masarykův přítel doktor Kraicz, který zde v podstatě založil politický život a úspěšně se zasadil o zvolení Masaryka poslancem za Valašsko, mimo jiné veřejnou prezentací jeho myšlenek, které i díky němu konzervativní společnost přijala.

Jan Bohuslav Kraicz⁴⁵ (1869–1929) se narodil v Hošťálkové do rodiny evangelického faráře, původem ze Slovenska. V roce 1888 odmaturoval na meziříčském gymnáziu a odešel studovat medicínu do Prahy, kde se začal věnovat také politickému životu.

Stal se nakladatelem a vydavatelem *Časopisu pokrokového studentstva*, který se hrdě hlásil k odkazu *Časopisu českého studentstva*, jenž nuceně přestal vycházet v roce 1891. Bojoval v něm proti konzervativismu, klerikalismu a „rakušáctví“ na pražské univerzitě. Příslušníci pokrokového hnutí byli ale brzy perzekvováni v rámci vykonstruovaného procesu s Omladinou. Kraicz obžalován nebyl, ale jeho časopis nesměl dále vycházet.

V této době se Kraicz seznámil s univerzitním profesorem Masarykem, ke kterému pak společně s dalšími studenty chodili na pravidelné debaty. Společně s dalšími mediky Ivanem Hálkem (synem známého básníka) a Karlem Šantrůčkem Masarykovi pomáhali shromažďovat lékařské důkazy v případě tzv. hilsneriády. Kvůli svému rušnému životu Kraicz promoval až v roce 1902 a o tři roky později se přestěhoval do Valašského Meziříčí.

Během léta 1905 přednášel Masaryk v Hranicích na Moravě v univerzitních extenzích a s celou rodinou pobýval blízko Meziříčí, v Brňově na Žabární, odkud denně dojížděl. Byt mu na jeho prosbu našel právě Kraicz. Masaryk ale netrávil svůj čas na Valašsku poprvé, navštívil již dříve svého přítele Hanuše Schwaigera v Bystřici pod Hostýnem.

Na svůj předešlý veřejný život navázal Kraicz i v Meziříčí, kde v roce 1906 založil a vedl Politický pokrokový spolek, který nejen svým názvem navazoval na Masarykovu Českou stranu pokrokovou. Tribunou spolku se staly *Valašské noviny* dalšího člena, vydavatele Františka Chrastiny. Dále v něm působili například profesori Vít Hřivna a Václav Dědina nebo podnikatel Arnošt Dadák. Spolek pořádal osvětové, apolitické přednášky po celém Valašsku a hlavní boj vyhlásil alkoholismu.

Mezitím schválila říšská rada ve Vídni zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva⁴⁶ a na rok 1907 byly vyhlášeny volby. Nově vytvořené volební okresy městské a vesnické byly ještě doplněny o katastry české a německé. Třináct moravských měst – Valašské Meziříčí, Krásno, Vsetín, Rožnov, Příbor, Kopřivnice, Štamberk, Nový Jičín, Bystřice pod Hostýnem, Zlín, Vizovice, Valašské Klobouky a Bojkovice – spadalo pod IV. český okres.

Meziříčští pokrokáři se rozhodli vybrat vlastního poslaneckého kandidáta. Není zcela jasné, kdo s návrhem přišel, ale Masaryka o myšlence zpravil právě Kraicz. Masaryk však také získal několik nabídek z Čech, ale tam by musel spoléhat na mladočechy. Morava se mu zdála schůdnější díky lidové straně i jednotlivým realistům, které zde znal. Prostějovský redaktor Josef Krapka⁴⁷ mu radil kandidovat za venkovský okres vsetínský, kde by proti němu nestál sociální demokrat, a tak by získal také hlasy této strany. Měl totiž oprávněnou obavu, že by nemusel v přímém boji se sociální demokracií uspět.

Proč se nakonec Masaryk rozhodl pro Valašsko, není úplně jisté. V Kraiczovi bezesporu získal blízkého přítele. Oba byli abstinenti. Navíc členové meziříčské pokrokové stany, všichni členové Sokola, mohli do předvolebního boje zapojit i okolní župy. Zároveň však Valašsko zůstávalo silně konzervativní a klerikální, což Masarykovi nemohlo prospět. Veřejnost jej vnímala kvůli obhajobě Hilsnera jako podporovatele Židů, také odpadlíka od církve a amorálního bojovníka za možnost rozluky manželství. Sám Masaryk se vyjádřil takto: *„Vzpomněl jsem si, že nejvíce knih z Laichterova nakladatelství, které vydávalo také Naši dobu, se odebírá a taky čte tady u vás na Valašsku. Šel jsem tedy k Laichterovi a požádal ho, aby mi udělal výpis ze seznamu odběratelů knih z jeho nakladatelství. Když jsem se přesvědčil, že skutečně nejvíce jeho knih jde na Valašsko, rozhodl jsem se pro tento kraj.“*⁴⁸

Klerikálové nominovali proti Masarykovi knihkupce Viléma Povondru z Kroměříže a sociální demokraté úředníka Antonína Smetanu z Ostravy. Jan Kraicz ihned rozjel mohutnou volenou kampaň, do které zapojil všechny své známé Sokoly, kteří tak šířili myšlenku volby Masaryka po celém okrese. Silná podpora přišla také ze strany živnostníků a inteligence. Masarykovou tribunou se staly *Valašské noviny*, které představovaly jeho osobnost, názory a zároveň vyvracely útoky klerikálů pod vedením pátera Kavana, uveřejňované v *Novinách zpod Radhoště*. Masaryk po dobu kampaně bydlel v Kraiczově domě na Sokolské ulici čp. 144 a dvakrát navštívil každé volební město, aby zde vedl přednášky. Přesto se dlouho kampaň zdála marnou, jak to komentuje Milan Šilha: *„Zdálo se nám počínání naše, angažovati chudého učence*

do nesnadného boje volebního s tak velkým rizikem, bez velké naděje na vítězství, lehkomyšlným. Několik nocí jsme spali neklidně. Bylo odvážným skutkem pustiti se bez finančních prostředků do volební kampaně plné námahy a bojů. Ale akce započatá se vyvíjela, díky porozumění a nadšení Masarykových ctitelů, jichž několik se v každém městě volební skupiny objevilo, tak utěšeně, že považují Masarykovy volby na Valašsku za nejkrásnější dílo veřejné práce.“

V první volbě 14. května 1907 skončil Masaryk až na druhém místě za klerikálem Povondrou, ale dostal se tak do druhého kola, v němž měl slíbené hlasy sociálnědemokratických voličů. A tak 23. května zvítězil. „... hlavní náměstí ve Valašském Meziříčí se vlnilo zástupy dychtivého lidu, který napjatě sledoval volební výsledky z jednotlivých měst. ... Konečně přišel poslední telegram ze Zlína, oznamující, že profesor Masaryk obdržel dvakrát tolik hlasů co Povondra. Tu se náměstí rozbouřilo jásotem, živnostníci, dělníci, studenti i úředníci, všichni přijali zvolení profesora Masaryka s upřímnou radostí. Obklopili svého poslance, tiskli mu ruce a blahopřáli...“⁴⁹

Nicméně zvolením Masaryka poslancem jeho spolupráce s Kraiczem teprve začala, ten se totiž stal jeho prostředníkem s Valašskem. Byl informován o situaci ve vídeňské radě, psal články do týdeníku *Palacký* (dřívějších *Valašských novin*) a zároveň sbíral Masarykovi podněty z jeho volebního okrsku. Kraicz také dál pokračoval ve své osvětové činnosti a v roce 1909 byl zvolen do městského zastupitelstva.

Nové volby do říšské rady připadly na červen 1911 a Masaryk v nich znovu kandidoval, tentokrát pouze proti klerikálnímu profesorovi Františku Nábělkovi z Kroměříže. Sociální demokraté podpořili Masaryka rovnou, a hlasování tak již bylo méně dramatické. Navíc již stál za Masarykem kus práce, jako vybudování dráhy Vsetín–Bylnice, zřízení dívčího gymnázia v Meziříčí nebo okresního soudu ve Zlíně. Při nové kandidatuře vystupoval o poznání kritičtěji k hospodářské a mezinárodní politice Rakousko-Uherska, a přestože jej při kampani na čas ochromila nemoc, vyhrál ještě výrazněji než poprvé. Během druhého volebního období se Masaryk více věnoval vědecké práci, ale zůstával s Kraiczem v kontaktu a Meziříčí se stalo jeho

poslední zastávkou před odjezdem do emigrace. Kraicz byl v roce 1915 pro své protirakouské názory eskortován do štýrského koncentračního tábora, kde pracoval jako lékař. Ale 21. prosince 1918 už mezi prvními vítal Masaryka v salóncu hlavního nádraží v Praze.⁵⁰

Jan Kraicz se bezesporu stal nejdůležitější veřejně činnou osobností města před první světovou válkou. Obklopil se meziříčskou intelektuální a pokrokovou elitou a za výrazné pomoci Sokola v podstatě vytvořil politické uvědomění obyvatelstva. Osvětou dokázal překonat zakořeněný konzervativismus. Díky němu si Meziříčí otevřelo dveře do nového století.

První světová válka

Do té doby nejrozsáhlejší válečný konflikt zasáhl také obyvatele Valašska. Už v roce 1914 byla v Meziříčí zřízena karanténní stanice až pro dva tisíce vojáků, pro které bylo vyhrazeno místo v zámku Žerotínů (trestnice byla zrušena v roce 1909), budově gymnázia a ústavu pro hluchoněmé, časem také v zámku Kinských v Krásně. Město bylo plné uprchlíků z Haliče a Tyrolska. Současně se v lesích v okolí schovával velký počet vojenských zběhů. Společnost ovládala cenzura – většina periodik nesměla vycházet – a vůbec pronásledování za neloajlnost k Rakousko-Uhersku.

Nejkatastrofálněji však válka zasáhla hospodářské poměry. Zatímco výše příjmů zůstávala stejná, ceny prudce vzrostly. Nedostatek potravin vynutil zavedení přidělových lístků. Situace se ještě zhoršila neúrodou v letech 1917 a 1918. Nejvíce tím trpěly děti, které byly nuceny místo školy pracovat a velice často umíraly na tuberkulózu.

Nedostatek potravin se vyhroutil na jaře 1918, kdy začaly první stávky za vyšší příděly. V srpnu proběhla v Meziříčí několikatisícová demonstrace za samostatný, demokratický a svrchovaný stát Čechů a Slováků, kterou podpořili také představitelé katolické církve. Po vyhlášení Československé republiky se konaly slavnostní průvody a lidé ničili symboly monarchie.

Zástavba Valašského Meziříčí na počátku dvacátého století

Kromě politické a společenské situace je třeba také nastínit, jak vypadala zástavba obou měst na počátku dvacátého století, kdy ve Valašském Meziříčí žilo na tři a půl tisíce obyvatel a v Krásně něco málo přes dva tisíce čtyři sta.⁵¹ Zatímco Meziříčí získalo v devatenáctém století několik majestátných budov, Krásno „mělo ráz větší vesnice, neboť domy byly přízemní, malé a jenom sem tam byl dům o jednom poschodí.“⁵² Pro konkrétnější představu o způsobu založení obou měst musíme podniknout cestu do dávnější historie.⁵³

Měšťanské domy kolem obdélníkového meziříčského náměstí, mimo něž stál původně gotický farní kostel, začaly růst na podlouhlých parcelách ve čtrnáctém století. O dvě století později bylo město obeháno kamennými hradbami, které postupně mizely v první polovině století devatenáctého. Tehdy také byla zazdívána podloubí a mnohé domy získaly nově druhé patro.⁵⁴ Náměstí také zdobí raně barokní mariánský sloup a pozdější socha sv. Floriána.

Barokní zámek Žerotínů, tvořící původně součást hradební zdi, sloužil od roku 1854 jako ženská trestnice, včetně blízké kaple Neposkvrněného početí Panny Marie, nově přestavěné z úřednického domu. Zámecká zahrada sousedila s městským hřbitovem s pozdně gotickým kostelem sv. Trojice, které se nacházely hradbami města.

K dominantám Meziříčí patřil farní kostel Nanebevzetí Panny Marie stojící blízko náměstí a zároveň na ostrohu nad Bečvou. Neorenesance pronikla do města skrze místního rodáka architekta Antonína Grušku,⁵⁵ autora gymnázia (1875) v Husově a Mikyškova domu (1874) v Poláškově ulici. A dále ovlivnila také stavbu dvou škol v Komenského ulici – měšťanské (1898) od krásenského stavitele Arnošta Klose a německé občanské školy (1883) od Franze Dresnandta. Mezi další výrazné stavby patřil okresní soud (1875, dnes pošta)⁵⁶ v Poláškově ulici nebo klášter salvatoriánů a manský dvůr v Žerotínově ulici.

Stavitel Antonín Staněk (1856–asi 1909), absolvent pražské techniky, přišel do Meziříčí díky práci na železnici z Hranic do Vsetína a usadil se zde. Na rohu Vsetínské a Žerotínovy ulice

si vystavěl městský dům (1891–1892), zbořený jako mnoho jiných staveb kvůli dopravnímu průtahu městem. V roce 1895 vybudoval Staněk Zádruhu, kolonii jednoduchých přízemních domků, tehdy stojící na okraji města rovnoběžně s cestou ke Vsetínu. Domky byly plánovány pro horníky a úředníky dolů v Hrachovci, které se ale brzy ukázaly málo vydatnými. K původním patnácti domkům nechala vdova Matylda Staňková v roce 1910 přistavět postupně dalších čtrnáct. V této ulici bydlel na čas také Tomáš Masaryk, malíř Rudolf Schlattauer nebo ředitel dřevařské školy Augustin Puchta.⁵⁷

Mezi parky založenými Mikyškou patřila také Botanika z roku 1892, která vedla od gymnázia dnešní Husovou ulicí k tehdejšímu meziříčskému nádraží a byla postupně obestavěna vilkami. Nové domy stály také kolem dnešní Sokolské, Nové, Vsetínské a Královy ulice.

Zástavba městečka Krásna se táhla kolem dnešní Masarykovy ulice, v devatenáctém století osázené lipovou a kaštanovou alejí, a to od mostu přes Bečvu ke kostelu sv. Jakuba z počátku šestnáctého století s přilehlým hřbitovem. Vedle něj si hrabata Kinští v roce 1854 přestavěli úřednický dům na zámeček v pozdně empírovém stylu s anglickým parkem, který byl veřejnosti nepřístupný až do roku 1918. Krásenská radnice z roku 1756 stojí na křižovatce Masarykovy a druhé tehdy nejdelší zastavěné ulice, dnešní Zašovské, na jejímž konci se nacházel v kouři zahalený areál Reichovy sklárny včetně rodinné vily.⁵⁸ U Bečvy, v ulici Vodní, si židovská obec v roce 1867 vystavěla historizující synagogu.⁵⁹ Každé z měst mělo své nádraží, krásenské uzavíralo dnešní Svěrákovu ulici.

Obě města měla pár reprezentativních budov, ale kromě meziříčského náměstí zde stála zástavba spíše venkovského charakteru, přízemní domky se sedlovou střechou a velkými zahradami s dřevěnými stodolami.

Stavební činnost v letech 1900–1918

Přestože do vzniku první republiky nedosahuje meziříčský stavební ruch velkého rozmachu, podařilo se realizovat několik ojedinělých staveb. Poprvé se zde objevuje typ rodinné vily

zasazené do zahrady, která už zároveň nemá sloužit jako malé hospodářství.

První secesní prvky použil v roce 1901 sochař Josef Steindl⁶⁰ (1852–1932), učitel na dřevařské škole, na návrh **fasády domu na Náměstí čp. 9.**⁶¹ Přitom vedle stojící dům U Černého orla přestavěl jen o tři roky dříve Josef Justich v neobarokním stylu. Steindl ponechal původní rozvržení průčelí a mezi okna použil žluté kachličky v kombinaci s keramickými květinami. Dům ukončil dvojicí pilířků po stranách římsy, které propojil kovovou mříží a ozdobil vymodelovanými slunečnicemi. Zcela nové bylo také pojetí vstupu do obchodu v přízemí, kde celou plochu přízemí Steindl věnoval třem velkým dřevěným výkladům proloženým dvěma úzkými, vysokými a secesně zdobenými dveřmi, nad něž do lišty vepsal jméno majitele „J. Martin“. Secesní fasády se dočkaly také některé dnes již zbořené městské domy ve Vsetínské ulici.⁶² Vavřínové věnce se stuhami zdobí dodnes dům čp. 77 v Poláškově ulici.

Během dvacátého století byl v Meziříčí postaven jediný dům Páně. Kostel Českobratrské církve evangelické (Blahoslavova čp. 430), zbudovaný za šest měsíců během roku 1909, s sebou přinesl motivy raně křesťanských jihoslovanských kostelíků, jež do secesní výzdoby zakomponoval architekt Leoš Kalda. Kostel se nachází v polovině parku Botanika a v jeho faře se ubytovávali evangeličtí studenti blízkého gymnázia a dřevařské školy.

Také v Meziříčí najdeme příklady prolínání historismu a moderny, patrné v téměř zámecké budově Zemského ústavu pro výchovu dětí hluchoněmých (Vsetínská čp. 454) od brněnského architekta Antonína Papeže z let 1909 až 1910. Její umístění ve svahu kopce podpořilo monumentálnost celé stavby, která se stala novou meziříčskou dominantou. Neméně zdařilá je vstupní komunikace skrze komponovanou zahradu.

Na počátku dvacátého století reprezentovaly individuální bydlení městské „paláce“ Antonína Staňka a Aloise Mikyšky, z nichž druhý jmenovaný si nechal postavit ještě příměstskou vilu na Brňově. Ostatní městské domy sloužily kromě bydlení hlavně obchodu a řemeslu. Perifernější zástavba pak sestávala spíše z vícegeneračních chalup s hospodářskými dvory. Mezi

první moderní vilovou zástavbu můžeme počítat Husovu ulici táhnoucí se po obou stranách parku Botanika.

V prosinci 1909 vyhotovil meziříčský stavitel Václav Brda⁶³ **návrh vily pro Jana a Zdeňku Začalovy** [3] na rohu Husovy (čp. 450) a Palackého ulice.⁶⁴ Nevelký jednopatrový objekt se zvýšeným kamenným soklem ještě odkazuje ke staršímu konceptu obytného prostoru, kde jsou všechny pokoje orientované do ulice a přístupné z chodby. V exteriéru Brda vyzdvihl nejatraktivnější rohový pokoj dvěma velkými segmentovými okny, vysokými štíty se slepými okny v patře a ženskými maskami ve vrcholku. Dům rozčlenil hladkou a zdrsňenou omítkou a nad okny vytvořil rostlinné úponky na místě suprafenester. Přestože má dnes dům nižší střechu a ztratil část secesního dekoru, dochoval se v původním stavu.

Zatímco pro dům manželů Začalových zvolil Brda čistou secesi, v další realizaci použil spíše prvky geometrické moderny. V projektu **vilky pro Antonii Pelantovou** (Blahoslavova čp. 437) z dubna roku 1910 zvýraznil Brda některé nosné prvky režnými cihlami nebo jimi orámoval rizalit.⁶⁵ Dřevěné zábradlí balkónu nechal barevně vyzdobit a na jižní straně domu navrhl florální sgrafito. Omítka „česaná“ a hladká dělila horizontálně fasádu. Jen tři roky nato si majitelka nechává v domě od stavitele Jana Demela⁶⁶ přemístit schodiště ze středu domu do nové přístavby ze severní strany a otevřít pokoj na západě skrze terasu do zahrady. Tentýž stavitel v roce 1924 uskutečnil pro nové vlastníky, Josefa a Marii Svobodovy, pietní přístavbu dvou pokojů z jižní strany. Použil stejné orámování režnými cihlami, zvláště výrazné u pětibokého rizalitu jednoho z pokojů, a nechal také vytvořit nové sgrafito na místo zastavěného původního. Zda šlo o současné vyobrazení jelena, není jisté. Dům je zachován.

Návrh domu si u Brdy objednali také **manželé Boh. (sic) a Anna Zapletalovi** (Hranická čp. 290).⁶⁷ Pozemek se tehdy nacházel až za krásenským nádražím, na okraji města. Projekt z února 1912 ukazuje, že se Brda stále držel konzervativního půdorysu, který v tomto případě ještě znepřehlednil dvěma dřevěnými verandami a vstupní terasou. Z nekompletně dochovaných plánů je patrné, že i zde zvýraznil okna geometrickými rámy přes dvě patra. Fasádu dále ozdobil

vyřezávanými dřevěnými deskami a mezi okna plánoval popínavé keře. Bohužel dům je dnes zcela přestavěn a o jeho dřívější malebnosti vypovídá jen socha pištce ve štítě domu.

Režné zdivo v červené a béžové barvě, vytvářející lehce geometrický dekor, můžeme najít také v domě Ústavu sv. Josefa v Zašové od neznámého autora z roku 1911.

Na počátku druhého desetiletí si navrhl vlastní vilu Albert Gruber (Husova čp. 445), třetí ředitel dřevařské školy. Jakkoliv zůstává jeho osobnost poměrně neznámá, z jeho anglikanizujícího domu je patrný vliv hnutí Arts and Crafts i lidového stavitelství.

Naopak Gruberův **projekt sokolovny** z roku 1910 (Sokolská čp. 124) působí konzervativnějším dojmem.⁶⁸ Stará budova vyhořela v roce 1909 a podle dochované fotografie lze říct, že Gruber využil původních obvodových zdí tělocvičny, které zakomponoval do půdorysu obráceného písmene L. Do druhého křídla pak umístil divadelní sál. Ve vzniklém dvoře stávala dřevěná veranda. Strohou budovu Gruber ozdobil vavřínovými věnci se stuhami nad okny a římsou se zdvihajícími se volutami na koncích. Fasádu rozčlenil drsnou a hladkou omítkou.⁶⁹ Podle dobové fotografie z roku 1914 sokolovnu postavil Václav Brda.⁷⁰

Naprostě neznámým projektem pak zůstává Gruberův **návrh na městskou nemocnici** v Meziříčí z října roku 1911. Protáhlý přízemní izolační pavilon a menší hospodářské stavení jsou zastřešeny sedlovou střechou a prosty jakékoliv dekorace. V tomtéž roce vznikla v Meziříčí Okresní nemocenská pokladna, ve městě působili tři lékaři, dvě porodní báby a zvěrolékař. Protože se v té době o nové nemocnici vážně neuvažovalo, není jasné, kdo mohl být zadavatelem návrhu.⁷¹

Na okraj je třeba ještě zmínit stavbu **přehrady Bystřička** mezi lety 1907 a 1912, která měla být jednou z nádrží zajišťujících vodu pro průplav Dunaj–Odra–Labe. Neoromantický projekt vytvořil vídeňský inženýr a stavební rada Emil Grohmann a práce prováděly firmy Rabas, Kosina a Weiner. Přehrada se časem stala rekreačním „letoviskem“ pro celé okolí a meziříčští architekti kolem ní navrhli několik objektů.

Vybrané stavby z let 1900–1918

Kostel Českobratrské církve evangelické (Blahoslavova čp. 430),

[1]

Leoš Kalda – návrh 1908, realizace 1909

Před rokem 1898 nežila v Meziříčí jediná rodina evangelického vyznání. Také proto byl roku 1882, z podnětu notáře Ludvíka Odstrčila, založen spolek Evangelické Alumneum. Tedy kněžský výchovný ústav, který se měl starat o přespolní studenty gymnázia a dřevařské školy vychované v protestantské víře. Alumneum sídlilo v domě čp. 113 v Křížkovského ulici, kde vznikla časem také modlitebna. Mše vedl berní inspektor František Zbořil, který začal organizovat řadu sbírek na výstavbu nového kostela.

O velkou část peněz Alumneum přišlo krachem Občanské záložny, přesto po obnovených sbírkách už v roce 1907 zakoupilo pozemek. Rok nato spolku věnoval parcelu v parku Botanika spoluzakladatel notář Odstrčil. Plány kostela skoro zadarmo vypracoval v Záhřebu působící architekt Leoš Kalda, syn místního evangelického kurátora. Z prodeje původního místa získalo Alumneum dost financí, aby mohlo začít připravovat stavební materiál. Mnoho surovin darovali Kinští, Žerotínové nebo Reichova sklárna.

Na základě ofertního řízení se stavbyvedoucím stal Jan Demel. Dne 17. dubna byl položen základní kámen a 15. září se již do nevyužitých místností v patře mohlo nastěhovat dívčí gymnázium. Kalda koncipoval stavbu jako dva obdélné objekty jen částečně spojené do tvaru písmene L s věží, která vyrůstá nad tímto spojením. Prosté budovy s valbovými střechami ozdobil reliéfy se secesními ornamenty, inspirovanými jižním dekorem. Na budově fary je použil v patře mezi okny a nad sdružená okna kostela vložil motiv kružby. Kostel nese prvky románského slohu, například dva oblouky vstupu podpírá pár pilířů s florálním dekorem. Nad vstupy je v kruhovém reliéfu vytesána bible s kalichem a větvíčkami vinné révy. Věž kostela osvětlují tři sdružená románská okna.

Výzdobu samotné modlitebny navrhli učitelé dřevařské školy Emanuel Pelant a Jan Šachl, provedena byla stolařem Josefem Volkem a malířem Filákem. Halový prostor se zkosenými fabiony vymalovali geometricky stylizovaným dekorem. Nad kazatelnou orámovali kulaté okno úponky a volutami do motivu plamenů. Dodnes se zachovaly vyřezávané, zeleně mořené lavice, stůl Páně a kazatelna za ním.

Emil Edgar, zabývající se evangelickými chrámy u nás, popsal v roce 1910 kostel do odborného časopisu *Die Kirche*. Bohužel jeho původní vzhled vydržel jen dvě desítky let. V roce 1923 vznikl ze spolku farní sbor, který musel v roce 1931 prostor kostela kvůli mnoha věřícím prodloužit o šest a půl metru, čímž byla zničena originální výmalba.

Vzhledem ke špatnému stavu kostela zorganizoval sbor mezi lety 1983 a 1989 brigády mládeže, díky nimž se podařilo kostel pietně uchovat. Z této doby také pochází návrh na úpravu interiéru kostela od manželů Jiřího a Barbory Veselých, kteří jsou také autory současné nástěnné malby za kazatelnou s tématem pěti podobenství. Kostel je od roku 1997 kulturní památkou.

Prameny:

Nekompletní plány v majetku Českobratrské církve evangelické.

Literatura:

1909–2009, *Jubilejní almanach, 100. výročí kostela Českobratrské církve evangelické*, Valašské Meziříčí 2009.

Jiří Demel, *Protestantismus ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí 1998.

Radovan Lipus – David Vávra, Valašsko, in: *Šumná města (třetí kniha)*, Brno 2008, s. 140–143.

Zemský ústav pro výchovu dětí hluchoněmých, dnes Škola pro sluchově postižené (Vsetínská čp. 454), [2]

Antonín Papež, Vladislav Rybka – plány 1908, realizace 1909–1911

V rámci snahy vzdělat sluchově postižené děti a připravit je na budoucí samostatný život vznikly na Moravě speciální školy v Ivančicích a Lipníku. V roce 1907 se začalo jednat o otevření dalšího ústavu, o nějž se ucházela města Bystřice pod Hostýnem, Frenštát pod Radhoštěm, Vsetín a Valašské Meziříčí.

Plány budovy pro sto dvacet dětí navrhl vrchní zemský inženýr Vladislav Rybka a architekt Antonín Papež. Stavba započala v červnu 1909, prováděla ji firma Müller a spol. a trvala dva roky, 1909–1911.

Monumentální čtyřkřídlá stavba s vnitřním dvorem vychází typově z barokních paláců. Obě průčelí zvýrazňují mělké rizality zakončené mansardovou střechou. Mírně plasticky vystupují také dvě nárožní věže, kryté jehlancovitou střechou s lucernami. Zadní křídlo má na svých bočních koncích štítovou fasádu a kryto je polovalbovou střechou. Fasáda v sobě míchá historické a secesní prvky jako bosáž, klenáky, vázy s ovocem a vavřínové větve, barevné geometrické vzorce nebo dívčí hlavu nad hlavním vstupem. Nad ním také ční trojboký arkýř ředitelny.

Velmi kvalitní řemeslné provedení nalezneme také v interiérech. Vstupní hala je bohatě štukově vyzdobena a završuje ji původní mosazný lustr s mléčnými koulemi. Monumentální schodiště z umělého šedého kamene nesou profilované pilastry a zábradlí zdobí kovová mřížka. Osvětlení přichází skrze figurálně i geometricky pojatá vitrážová okna. Podlahu pokrývají keramické dlaždičky brněnské firmy Lichtenstern.

Kapli ve třetím patře vysvětil 15. října 1912 kardinál František Bauer. Jednoduchý obdélný prostor s valenou klenbou přetíná pouze vítězný oblouk, zdobený božím okem a hlavami andílků. Z velké termy vystupuje vitráž s výjevem „Nechte maličkých přijít ke mně“. Přestože je na první pohled patrné, že uměleckořemeslné práce v interiérech, jako vyřezávané dvoukřídlé dveře, mají vysokou úroveň, jejich autoři nejsou známí.

Mezi lety 1911 a 1929 zde sídlila také gobelínová manufaktura a během první světové války se budova přeměnila ve vojenskou nemocnici. Po dvou desítkách klidných let se situace zopakovala. V roce 1940 půl školy zabrala říšská armáda, v druhé dále probíhala výuka. O dva roky později do ústavu přibyly děti ze zrušených škol v Lipníku a Ivančicích, rok před koncem války už celá budova sloužila jako lazaret. Tradice výuky neslyšících dětí přetrvala až do současnosti a v roce 1993 byla budova včetně parku zapsána na seznam kulturních památek.

V roce 1989 vznikla první studie na rozšíření školy od architekta Arnošta Hradila, následovaná o dva roky později druhou od architekta Karla Heřmana. Realizace se dočkal až návrh z roku 2002, dostavěný o čtyři roky později, od Ateliéru Polách a Bravenec ve spolupráci s architekty Szymonem Rozwałkou a Pawłem Wachnickim.⁷²

Velmi povedené je také urbanistické řešení areálu ústavu, který stojí na úpatí kopce Stínadla. Majestátnost stavby tak podtrhuje nejen jeho vyvýšená poloha, ale také přístupová cesta, která stoupá mezi stromy parkem. Architektům se povedlo vytvořit téměř divadelní nástup završený palácovým vzezřením ústavu. O tom, jakou meziříčskou dominantou se škola musela stát, svědčí už jen její proporce: byla větší a vyšší než oba zámky.

Prameny:

Kopie plánů v majetku MŠ, ZŠ a SŠ pro sluchově postižené Valašské Meziříčí, originály v majetku Moravského zemského archivu v Brně.

Nekompletní plány ze spisovny Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 454).

Libuše Svátková, doplňkový list kulturní památky – budova školy, NPÚ 1993.

Alena Halamíčková, doplňkový list kulturní památky – park, NPÚ 1993.

Literatura:

Eliška Jarmerová, *Historie školy pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí* (ročníková práce), SPŠS Valašské Meziříčí 2010.

Radovan Lipus – David Vávra, Valašsko, in: *Šumná města (třetí kniha)*, Brno 2008, s. 138–141.

Vila Alberta a Otýlie Gruberových (Husova čp. 445), [4]

Albert Gruber – 1910

Po prolomení hradeb se město začalo rozrůstat jihozápadním směrem k meziříčskému nádraží. Na vrcholku dnešní Husovy ulice (původně K Nádraží) stálo gymnázium spojené s dílenským traktem dřevařské školy a vedle nich eklektická vila Čeňka a Karolíny Arnoštových od krásenského stavitele Arnošta Klose z roku 1901 (Husova čp. 403).⁷³ Z kopce dolů se táhl park Botanika určený k výuce studentů gymnázia, tehdy ještě s nízkými stromy. Po obou jeho stranách vznikla postupně reprezentativní vilová zástavba, která je dnes součástí městské památkové zóny.⁷⁴

Když si parcelu pro svou budoucí vilu Albert Gruber vybíral, byla už levá strana parku (při pohledu shora) částečně zastavěná poměrně honosnými historizujícími domky. Na opačné straně stála novostavba evangelického kostela. Albert Gruber (1876–1916) vedl od roku 1909 až do své smrti dřevařskou školu. Kde získal vzdělání nebo působil před příchodem do Meziříčí, nevíme. Neznáme od něj ani jiné než zdejší stavby.

Obdélné půdorysné řešení domu zůstává tradiční. V interiéru Gruber použil motiv schodišťové haly, která si zachovala původní táflování. Její součástí je drobná alkovna pod schody, sloužící jako bar, s původní červeně polstrovanou sedačkou. Prostor haly ozvláštňuje také arkýř, zdobený okenními vitrážemi a oddělený zábradlím. Neméně zajímavé také je, vzhledem k místním poměrům, rozšíření této haly směrem do ulice o prosklenou, mírně konvexně prohnutou verandu, na kterou v patře navazuje dřevěný balkón. Pokoj vedle haly sloužil pro posezení hostů v zimě.

První patro mělo sloužit výhradně majitelům a přízemí jako zázemí domu, s pokojem pro služku, koupelnou a kuchyní. K přepravě jídla do patra se používal malý výtah. Z hmoty stavby v přízemí směrem do zahrady vystupuje ještě pokoj pro hosty, který byl takto chráněn od ruchu v domě. V patře nad ním se nachází terasa. Dvoupatrový dům má polovalbovou střechu s kabřincem, bezesporu inspirovaným lidovou architekturou. Na střeše se nachází zvonička.

Z venku působí dům na svou dobu velmi stroze a musel tak při své prezentaci moderní wagnerovské architektury na místní obyvatele působit jako zjevení. Jediným dekorem fasády je podlouhlý vysoký reliéf z pískovce, zobrazující putti v řemeslném zápalu. Autorem pravděpodobně byl některý z Gruberových kolegů z dřevařské školy.⁷⁵ Kromě úzkých pásků orámování oken zůstává jediným zjemněním fasády s drsnou omítkou výrazné členění oken a dveří. Tato vila představuje bezesporu nejkvalitnější meziříčskou stavbu před první světovou válkou.

Prameny:

Nekompletní plány z majetku rodiny Orů, současných vlastníků vily.

Literatura:

Radovan Lipus – David Vávra, Valašsko, in: *Šumná města (třetí kniha)*, Brno 2008, s. 153–155.

MS [Martin Strakoš], heslo Vlastní vila Alberta Grubera, in: Vladimír Šlapeta (ed.), *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha 2008, s. 32–34.

5 VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ V DOBĚ V PRVNÍ REPUBLIKY

Krátce po vzniku samostatné republiky musely vzniknout dočasné správní orgány, které by zastoupily ty rakousko-uherské. Neorganizovaný návrat vojáků domů, útoky Židů ze Slovenska před pogromy a další incidenty si vyžádaly založení Národní stráže, tvořené členy Sokola, Dělnické tělovýchovné jednoty, vojáky i studenty. Ještě na konci roku 1918 vznikl Okresní národní výbor Valašské Meziříčí, jehož předsedou se stal poslední předválečný starosta František Chrastina; byl v něm také Jan Kraicz. Od roku 1919 jej nahradila Okresní politická správa, přejmenovaná v roce 1928 na Okresní úřad.

Už v prosinci 1918 začal meziříčský národní výbor jednat o spojení s Krásnem. Obě města v podstatě splývala v jeden celek, a mohla tak zjednodušit a zlevnit svou správu. Krásno ale nesouhlasilo. Přesto Meziříčí v květnu 1919 podalo žádost na ministerstvo vnitra. Na tento nedemokratický postup starosty Chrastiny si u ministra osobně stěžoval jeho krásenský protějšek Josef Birgus. Z argumentů, které občané Krásna sepsali, lze uvést: *„Obyvatelstvo městečka Krásna žije způsobem venkovského lidu a nezná dosud nákladných vydání městských, která jsou zároveň pro nás nebezpečím.“*⁷⁶ Nicméně další pokus o dohodu mezi oběma radnicemi v červenci 1923 završilo sloučení měst od Nového roku.⁷⁷ Přesto trvalo ještě mnoho let, než se sjednotily místní politické strany nebo spolky. Tento proces symbolicky dokončila stavba nového společného nádraží (1937–1939) namísto dvou původních.

Ve volbách do městského zastupitelstva zpravidla zvítězila Československá strana lidová asi se třetinou všech hlasů. Na další příčce se střídavě umísťovala Československá strana sociálně demokratická nebo živnostensko-obchodní strana. Čtvrtá obvykle skončila Československá strana národně socialistická. Na počátku roku 1923 podal starosta František Chrastina demisi. Nahradil jej architekt Bořivoj Weltrubský, ředitel dřevařské školy a člen živnostenské strany. Svou pozici uhájil také po jarních volbách 1924. Weltrubský pracoval i jako referent stavební komise, kterou

ale přestal svolávat a bez jejího vědomí schvaloval prováděcí plány. Proti takovému chování protestovali lidovci a živnostníci a Weltrubský musel ze všech funkcí odejít. V září 1925 se stal novým starostou živnostník Josef Strnadel.

Ve volbách 1928 se nově do zastupitelstva dostala také Národní strana práce a Komunistická strana Československa. Mezi předvolební sliby patřila stavba nádraží, mostu, chudobince i učitelského ústavu. Josef Strnadel zůstal starostou až do své smrti v roce 1929. Poté jej nahradil živnostník Ladislav Štorkán, který tento post obhájil také v roce 1932, kdy levicové strany posílily svou pozici na radnici. V roce 1936 okresní politická správa volby pro Meziříčí nevypsala a přes protesty občanů i členů politických stran tak neučinila ani do okupace. Pozice v zastupitelstvu se během té doby výrazně nezměnily.⁷⁸

Od poloviny dvacátých let působila ve městě fašistická strana, která pořádala tajné schůze a rozšiřovala letáky. Komunisté přes silnou agitaci dlouho nezískávali u voličů žádnou odezvu, první demonstraci se jim podařilo zorganizovat až v roce 1933.

Převaha lidové strany pramenila z většinového vyznání obyvatel města. V meziříčském okrese bylo v roce 1921 přes devadesát procent římských katolíků a necelých šest procent evangelíků.⁷⁹ V novém kostele Českobratrské církve evangelické probíhaly také bohoslužby Adventistů sedmého dne (1913) a Československé církve husitské (1925). Židů a Němců zde žila nepatrná menšina a národnostní otázka nehrála výraznou roli.

Rekonstrukce poválečného hospodářství šla pomalu. Stále vážlo zásobování, a tak fungoval nedostačující přidělový systém, z čehož žil černý obchod. Nejhuře na tom byli lidé, kteří si nemohli sami nic vypěstovat. Vrcholem drahoty se stal rok 1921, kdy ceny potravin od předválečné doby stouply sedmnáctkrát, zatímco platy jen šestkrát.⁸⁰ Málokterá továrna na Valašsku měla nad sto zaměstnanců. Navráťivší se vojáci nemohli sehnat práci.

V Meziříčí se po válce začal rozvíjet textilní průmysl. Vznikly dvě továrny na klobouky, založili je Moritz Schleisinger (1918) a Ludvík Janyška (1922), z nichž druhá zmíněná vyráběla až milión klobouků ročně. Byla zde i pletárna Hanuše Tocha (1920). Otec architekta Zdeňka Plesníka měl továrnu

na zpracování kůží (1924). Velký význam si stále držel průmysl dřevařský. V Krásně svou parní pilu a továrnu na ohýbaný nábytek vedl v areálu bývalé sirkárny Karel Hladiš (1924). Stolařství vlastnil také Josef Volek (později firma Jelínek).

Nebývalého úspěchu dosáhla za první republiky pražírna kávy a obchod s koloniálním zbožím Arnošta Dadáka (1887–1939), který začínal na počátku století s malým obchodem na Zašovské ulici. Prodával v něm také kávová zrna, která tehdy bývala zelená a zákazníci si je museli doma upražit. Dadák založil své podnikání právě na pražení kávy ve velkém. Na rohu ulic Sokolské a Palackého vybudoval v letech 1923 až 1930 areál se sklady, balírnami a také skleníky, kde si pěstoval čajovníky a kávovníky pro radost. Denně se zde upražilo na dva tisíce kilogramů kávy, prodávané po celém Československu.⁸¹

Hospodářská krize zasáhla všechna průmyslová odvětví, která musela omezit výrobu, a tedy i počet pracovníků. Reichova sklárna, největší zaměstnavatel (pět až devět set lidí), upadla do konkurzu, převzala ji Moravská banka a akcionovala ji v roce 1934 na Českomoravské sklárny, a. s.⁸² Ve třicátých letech vznikaly spíše drobné živnosti. Výjimkou je firma Mikrofona bratří Knotků na výrobu telefonních přístrojů (1937).

Během první republiky byly spojeny původně dívčí a chlapecké školy, ať už obecné a měšťanské nebo gymnázia (1922). Učitelství (1920) získal stejně jako dřevařská škola novou školní budovu. V roce 1939 vznikla odborná škola pro ženská povolání.

Po sloučení měst získala veřejná knihovna prostory v bývalé krásenské radnici, kde sídlí dodnes. Na Stínadlech si astronomové amatéři postavili v roce 1929 hvězdárnu, která je dnes technickou památkou. Řady spolků rozšířil například Klub fotografů amatérů (1927), Svaz Junáka a skautů (1930) nebo Klub českých turistů (1933).

Stavební činnost v letech dvacátých

Vznik samostatné republiky přinesl také velké množství stavebních zakázek. Mladý stát najednou potřeboval mnoho veřejných budov a současně přestal být limitován z Vídně. Nejvíce

se tato poptávka přirozeně projevila v novém hlavním městě. Jinde se uvolnily ruce osvíceným stavebníkům, na Moravě například firmě Baťa.

Šestitisícové Meziříčí přirozeně nepocíťovalo takovou potřebu dalších veřejných budov, přesto se město rozrostlo o dvě školy, městskou spořitelnu a okresní úřad. Pokračovala také výstavba rodinných vilek a poprvé město řešilo otázku sociálního bydlení.

Mezi poslední projevy secese patří **dům manželů Otakara a Filomény Dostálových** (Příční čp. 486) [5], kteří požádali o návrh svého domu stavitele Václava Brdu.⁸³ Na pozemku u cesty Ke Hřbitovu, spojující ulici Vsetínskou a Královu, nechal Brda vyrůst podle plánů z července 1922 romantizující secesní vilku. Členitost půdorysu ještě podtrhuje vystupující polygonální rizalit s terasou v patře.

Na fasádě použil Brda své oblíbené kombinace pásů omítky „česané“ a zdrsněné. Pravoúhlý rizalit předstupující do ulice však nejvíce charakterizují nízké bílé reliéfy, a to dvou alegorických postav mezi okny v přízemí, sedící dívky v medailonu nad nimi a o patro výš stojící dívky s lipovými ratolestmi. Interiér se schodišťovou halou osvětlují vysoká, jednokřídlá okna s bohatým pravoúhlým rastrem. Autorem nového schodiště a přístavby půlkruhové zimní zahrady, výrazně prolamované okny, z roku 1927 byl opět Brda. Na jedné straně ji zdobí polychromované dětské postavy s vinnou révou a na druhé alegorie Slávie se lvem a panoramatem Hradčan. Vila se dodnes zachovala v intaktním stavu, včetně sochy Slávie v zahradě a plotu z roku 1931, a představuje tak jedinečně zachovaný projev pozdní secese. Z tohoto důvodu byla v roce 2004 prohlášena kulturní památkou.

Nejvýznamnější pozici v tvorbě privátního bydlení ve dvacátých letech zaujímal architekt Josef Místecký (1891–1957). Narodil se v Poličné u Valašského Meziříčí a po studiu nižšího gymnázia v roce 1908 přestoupil na dřevařskou školu, kde tříleté studium završil ještě jednoletou školou mistrovskou. Největší vliv na něj v těchto letech pravděpodobně měl architekt Emanuel Pelant, Kotěřův žák a na jeho doporučení také učitel zdejšího ústavu. První praxi vykonával u Alberta Grubera v Meziříčí. Během studia u Jože Plečnika na Uměleckoprůmyslové

škole (1915–1918) v Praze pracoval jako praktikant v ateliérech Jiřího Stibrala a Antonína Pfeiffera. A také navázal celoživotní přátelství s Františkem L. Gahurou. Později se stal žákem Jana Kotěry na Akademii výtvarných umění (1918–1921). Po ukončení studia přijal místo profesora na meziříčské dřevařské škole, kde působil až do jejího zániku.⁸⁴

První stavbu, kterou se Místecký v Meziříčí uvedl, bezesporu ovlivnila racionalistická moderna jeho učitelů. Stavebně nenáročnému **domu Antonína Baslera** (Fügnerova čp. 492, park Botanika) [6], provedenému podle návrhu z března 1923, vtiskl architekt rafinovaným použitím režného zdiva osobitý vzhled.⁸⁵ V uličním průčelí se dvěma okny nad sebou nechal po jejich stranách, od země po štít, vytrysknout jakoby svazky pramenů, které se nahoře vlivem gravitace odklánějí směrem ven. Ve vysoké režné podezdívce zapuštěný vchod vyzdvihl jeho orámováním polopilastry z cihel. Ty ozdobně použil také jako horizontální pásy kolem vchodu nebo jimi zvýraznil členité horní díly oken. Stavebníkem se stal Alois Sedlář.⁸⁶ Bohužel dům doznal několika stavebních úprav, které kromě tradičního půdorysu změnilly tvary a rozmístění oken a cihelný dekor.

Návrh domu s provozovnou pro malíře pokojů **Josefa Hofmana** (Sokolská čp. 540) Místecký dokončil v dubnu 1924.⁸⁷ V přízemí architekt vytvořil zázemí pro majitelovu živnost a v patře jeho byt. Obdélný půdorys domu se v přízemí směrem do zahrady rozšiřuje o skladiště. Z postranního vchodu vede schodiště do bytu v patře s tradičně uspořádanými pokoji. Vchod lemovaný pilastrem, oblíbeným architekto­vým prvkem, kryje pitoreskní balkón s netypickým zábradlím a sochou malého chlapce od Miloše Bublíka (1889–1961).⁸⁸ Fasáda je v obou patrech členěna třemi dvojicemi oken, spojenými svislými dekorativními pásy přes celou výšku domu, v nichž se původně nacházely ozdobné kruhové prvky. Dům doznal změn ve vnitřním půdorysu a také přibyla přístavba dalšího skladiště.

Pro svého kolegu z dřevařské školy **Oldřicha Zemana navrhl dům** (Králova ulice čp. 512) v červenci 1924.⁸⁹ V té době se jednalo o poměrně vzdálenou lokalitu, od náměstí se muselo projít kolem původního městského hřbitova. Jednoduchý přízemní dům na půdorysu písmene T Místecký ozvláštnil reliéfně

zdobenými pilíři po obou stranách průčelí, které nesou přesahující střechu. Reliéfy opět vytvořil Miloš Bublík. Stavbu provedl Jan Demel.

Také rok 1925 byl pro Místeckého úspěšný. Nejenže jím navržená ložnice z citronového dřeva (vyrobená žáky dřevařské školy) získala na výstavě v Paříži Grand Prix, ale dostal prestižní zakázku na **návrh pomníku prezidenta Masaryka** v blízkosti evangelického kostela v Botanice. Místecký harmonicky spojil tři hmoty: kvádr s nádstavcem nesoucím bustu prezidenta a vyšší válec pro sedícího lva. Původně sokl po stranách zdobily symboly Československé republiky. Masarykovo poprsí vysochal z carrarského mramoru František Hlavica. Lva vytvořil Miloš Bublík. Tak jako řada jiných pomníků i tento byl několikrát zrušen a obnoven. Během minulého režimu na čas nahradila Masaryka busta Palackého od Ambrože Špetíka.⁹⁰

V květnu 1926 vyhotovil Místecký **plány domu s obchodem pro Apolonii Blahutovou** (Sokolská čp. 563) [7], který stojí hned vedle realizace pro Josefa Hofmana.⁹¹ Na první pohled jej architekt navrhl velkoryseji. Členěný obdélný půdorys s vchody po obou kratších stranách otevřel Místecký do ulice tím, že jeden z rohů domu zaoblil do tvaru čtvrtkruhu. Tento prostor sloužil v přízemí jako obchod, nad něj umístil reprezentativní pokoj, jež obíhal balkón. Část přízemí tvořilo zázemí obchodu se samostatným vchodem. Druhá polovina přízemí a celé patro, propojené schodišťovou halou, sloužilo jako byt. Místecký opět propojil okna v obou patrech svislými pásy a pod římsou balkónu použil kruhové prvky. Dům postavil Václav Brda. V roce 1970 jej majitelé rozdělili na dva objekty. Fasáda ztratila na své původní dekorativnosti.

Období první poloviny dvacátých let Josef Místecký završil v roce 1926 stavbou vlastní vily (Králova čp. 592), v níž nejvíce uplatnil vlivy kotěrovské moderny, jak mu ji zprostředkoval jeho učitel.

Mezi nevelké množství „přespolních“ architektů, kteří v Meziříčí realizovali své návrhy, patří Jaroslav Stockar-Bernkopf (1890–1977), absolvent techniky v Praze, který se po vzniku Československa musel vzdát šlechtického titulu. Po první světové válce se usadil jako civilní autorizovaný architekt v Brně.

Současně přednášel na vysoké škole zemědělské, kde se pravděpodobně seznámil s **lesním inženýrem Tomanem**, pro kterého v březnu 1925 navrhl v meziříčské Botanice **dům** (Husova čp. 542) [9].⁹² Vilka ve svém půdorysu pracuje s odkazem na anglické hnutí Arts and Crafts, má vysokou podezdívku a jejím srdcem je schodišťová hala, která hosta uvádí do reprezentativního pokoje s půlkruhovým rizalitem. Nad ním se dům do ulice otevírá ze sedlové střechy vystupujícím středovým arkýřem s balkónem. Bohatým členěním oken a drobnými dekorativistickými prvky v ostění čerpá autor z rondokubismu. V zahradě mohli majitelé využívat důmyslný zavlažovací systém a také dřevěný altánek.

Na bývalém pozemku věžeňské zahrady, mezi zámkem Žerotínů a okresním soudem (dnes poštou) nechalo město vybudovat **objekt státní správy politické** (Sokolská čp. 638).⁹³ Plány vypracoval již zmíněný Jaroslav Stockar-Bernkopf, město je schválilo v dubnu 1928. Na členitém půdorysu písmene L, delší stranou orientovanou na tehdejší Sokolskou třídu, navrhl jednoduché řešení malých kanceláří s centrálním tříramenným schodištěm a chodbami osvětlenými ze dvora. Ve vysoké podezdívce se architekt vyrovnal se sklonem terénu a svislým dekorativním propojením oken vyvážil horizontálnost stavby. Monumentální vstup orámovaný pilastry ve svém nadstavci nesl znak republiky. Patro pod valbovou střechou je obloženo kachli. Jednoduché výzdobné prvky nezapřou inspiraci rondokubismem.

„První české továrně na velurové a vlasové klobouky“ v Krásně se dařilo a její majitel **Ludvík Janyška** se rozhodl postavit si v blízkosti své firmy **vilu** (Hranická čp. 404).⁹⁴ Plány, datované dubnem 1927, signoval pouze stavitel Rudolf Kudlík. Eklektická stavba se drží klasického řešení půdorysu i fasády, což vypovídá o Janyškově konzervativismu, protože nákladnost stavby nese svědčí o nedostatku prostředků. Obdélnému půdorysu na zvýšeném suterénu vévodí centrální schodišťová hala, orientovaná směrem k továrně, kterou autor obestavěl průchozími pokoji. Mansardovou střechu rozčleňují okenní vikýře s trojúhelníkovými a segmentovanými štíty. Kromě historizujících prvků jako kanelované pilastry kolem oken použil autor na orámování vstupu a schodišťového okna v patře artdekové

prvky, včetně protáhlých šestiúhelníkových oken. Znárodněná továrna připadla pod Tonak Nový Jičín, který v roce 1962 vilu adaptoval na tři bytové jednotky. Rekonstrukce přinesla výměnu oken, zrušení původního vchodu a zjednodušení dekorací fasády.

Také **Arnošt Dadák** si pro svou pražírnu kávy nechal na rohu Palackého a Sokolské ulice postavit **novou budovu s vilou**. Jednoduchý jednopodlažní objekt provozovny na půdorysu písmene U vyústoval na jednom konci ve vilu (Palackého čp. 582).⁹⁵ Z ledna 1927 pocházejí dvoje plány. Celkové řešení areálu a rozkreslení vily signovali Antonín Kedršť a Josef Kramoliš (stavitel a tesařský mistr), plány provozovny Václav Brda. Dadákem vybrané pozemky bývaly parkem před meziříčským nádražím a kvůli tomu poměrně dlouho stavebník bojoval se sokolskou jednotou a Okrašlovacím spolkem. Zatímco stavba pražírny působí s pultovou střechou, velkými okny a luxferami moderně, vila (stejně jako u Janyšky) zůstává konzervativní. Sloupy lemovaný vchod vedl do velké haly, obklopené průchozími pokoji, z nichž dva vystupovaly z hmoty domu zaoblenými arkýři. Vysokou střechu prolamovaly trojúhelníkové vikýře. Areál prošel od znárodnění v roce 1948 řadou úprav a přístaveb, takže dnes vila splývá s ostatními budovami.

V polovině dvacátých let, po připojení živnostenských škol pokračovacích, začala **dřevařská škola** pociťovat v prostorách gymnázia a vedlejších dílen nedostatek místa. V roce 1927 vznikly **plány na novou budovu** (Máchova čp. 628) od brněnského architekta Miloše Lamla s hlavičkou Oddělení pro pozemní stavby při zemské správě politické.⁹⁶ A pravděpodobně z příkazu shora nenavrhoval školu někdo z jejích profesorů. Laml (1884–1964) v roce 1921 vypracoval plány rektorátu Masarykovy univerzity v Brně a o deset let později sanatorium v Jablunkově. Architekt pojednal školu jako tři souběžné podélné kvádry navzájem spojené trakty. Učebny umístil do budovy orientované do ulice (s napojením na domek ředitele), následovala dílenská část a nakonec menší objekt kůlny. Puristická budova s velkými procleněnými okny a s pásky kachlů mezi nimi má sedlovou střechu. Z horizontálně pojaté hmoty vystupuje rizalit s vnitřním schodištěm. Zařízení interiérů dali vzniknout žáci. Podle návrhu Místeckého vytvořili učitelskou knihovnu z tmavého dřeva,

s uzavíratelnými skříněmi a ochozem v patře. Místecký v této realizaci vstoupil na pole funkcionalismu. Žákovskou čítárnu vybavil Bohumír Kupka dlouhými zelenými stoly.⁹⁷

Na konci dvacátých let se město dočkalo první významné architektonické soutěže – na stavbu učitelského ústavu v blízkosti novostavby dřevařské školy, čímž vznikl poměrně velký školský komplex. Přestože se v soutěži umístili dva nejvýznamnější meziříčští architekti meziválečného období, zásahem státu návrh vypracoval opět Miloš Laml a město tak přišlo o originálnější řešení.

Bytová krize zasáhla přirozeně také Meziříčí. Jedině Schlesingerova továrna dokázala pro své zaměstnance vystavět několik domků na Hřbitovní ulici (například čp. 325). Relativně nadstandardní bydlení (kuchyň, dva pokoje a dřevěná veranda) v říjnu 1922 vyprojektovali Rudolf Kudlík a Karel Hladiš.⁹⁸ Vzhledem k tomu, že žádná jiná z místních firem nebyla v tomto směru s to zaopatřit své zaměstnance, muselo výstavbu sociálního bydlení iniciovat město. V srpnu 1924 vytvořil Alois Sedlář parcelaci pozemků na ulici Pod Oborou. Návrhy jednoduchých dvojdomků s kuchyní a pokojem městu dodali stavitelé Cyril Kabeláč, Alois Sedlář a architekt Josef Místecký (například Pod Oborou čp. 348). Realizovalo se několik variant domů, které od svého vzniku prošly řadou přestaveb.⁹⁹ Z června 1926 pochází nesignované plány na tři sdružené čtyřdomky, respektive domy s obytnou kuchyní (Vsetínská čp. 242, 564, 565, 147, 566 a 148).¹⁰⁰

Do roku 1920 bydlela místní vojenská posádka v nevyhovujících prostorách zámku Žerotínů. O dva roky později vyhlásilo Zemské vojenské velitelství v Brně veřejnou soutěž na výstavbu kasáren s plukovním velitelstvím, skladištěm střeliva a strážnicí, tehdy téměř za městem směrem k Hrachovci. Přízemní baráky vyrostly v novém areálu v roce 1925. Přítomnost armády si vyžádala i **stavbu obytných domů pro vojenské gážisty**. Čtyři puristické domy navrhl v únoru 1926 pražský architekt František Stalmach a jednalo se o tři kategorie bytů od kuchyně s jedním pokojem až k třípokojeovým (Máchova čp. 607, 608, 609 a Nerudova čp. 610). Nicméně existuje také nedatovaný situační plán od Josefa Místeckého s obytnými domy na obou stranách

Máchovy ulice. Zemská správa tehdy vypsal veřejnou soutěž na stavební práce společně pro gážistické domy a protější dřevařskou školu. Blok domů doplnil v roce 1929 o další objekt pražský architekt Vladimír Hejný (Nerudova čp. 655).¹⁰¹

V roce 1929 vypsal městská spořitelna soutěž na plány své nové budovy, včetně prostor pro muzeum. Zvítězil meziříčský rodák Alois Balán, který rohové parcele na náměstí vtiskl puristický charakter.

Na začátku listopadu 1929 se po studiích v Praze do Meziříčí vrátil architekt Bohumír Kupka (1900–1942) a začal vyučovat odborné kreslení na dřevařské škole. Kupka nastoupil po ukončení obecné školy do učení ke stolaři a truhláři Orlitovi a nato absolvoval roční mistrovský kurz na výše zmíněné dřevařské speciálce (1919–1920) u Emanuela Pelanta a Aloise Balána. Také Kupka nejprve zamířil na zkušenou, v Praze pracoval v ateliéru Theodora Pische,¹⁰² a poté se dostal do architektonické speciálky Pavla Janáka na Uměleckoprůmyslové škole (1926–1929). Janákovo dílo se tehdy nacházelo ve fázi dekorativního střízlivění a zdůraznění konstrukce a funkce. Zde se Kupka začal zabývat problémem moderního bydlení a navrhl nejmenší byt, který ocenil prvním místem Svaz československého díla na Výstavě soudobé kultury v Brně v roce 1928.

Po návratu do rodného města vytvořil Kupka řadu návrhů, kterými obohatil vzhled města. Jako člen stavební komise okresního úřadu bojoval za regulérní stavební podmínky. Pravidelně přispíval do časopisu *Československý truhlář* a své návrhy publikoval ve *Stavebním rádcí*. Bohumír Kupka vstoupil po zákazu Sokola do jeho ilegální organizace a zahynul v roce 1942 v Osvětimi.¹⁰³

Vybrané stavby let dvacátých

Soutěž na učitelský ústav, dnes Základní škola Šafaříkova (Šafaříkova čp. 726)

Josef Místecký – první místo v soutěži 1929, projekt Pestalozzi, [12]

Bohumír Kupka a Richard F. Podzemný – třetí cena z téže soutěže, projekt Škola

Miloš Laml – realizovaný návrh z roku 1931, [14]

Učitelský ústav fungoval ve dvacátých letech v provizoriu v budově obecné školy na náměstí čp. 3, na místě budoucí novostavby městské spořitelny. Město situaci dlouho neřešilo a ministerstvo školství se v roce 1926 rozhodlo, že ústav přeloží do Znojma. Městu se podařilo vymoci setrvání školy v Meziříčí pod podmínkou, že do tří let postaví novou budovu a zdarma ji pronajme státu. V lednu roku 1929 získalo město od zemské školní rady stavební pokyny, aby mohlo v dubnu prostřednictvím časopisů *Architekt*, *Stavitel*, *Stavba* a *Styl* vyhlásit ideovou soutěž.

Nicméně již ze 17. ledna 1929 pochází dopis ředitele ústavu Emila Kubíčka adresovaný městské radě, v němž „*si dovoluje předložit návrh na rozřešení školství ve Valaš. Meziříčí postavením učitelského ústavu, obecné a měšťanské školy. Projektantem plánů budov je val. meziříčský rodák p. architekt Bohumil Kupka.*“¹⁰⁴ Žádá v něm zastupitelstvo o vyjádření k jedenácti přiloženým plánům. Dochovaný perspektivní pohled dobře ukazuje Kupkovu práci s horizontální hmotou. Nad hlavním vchodem do ústavu vystupuje výrazně předsazený rizalit. Také ostatní části tohoto bloku porůznu ustupují nebo předstupují. Na obou jeho koncích se nacházejí kubusy se vstupy pro obecnou a měšťanskou školu, jejichž prostory kolmo navazují na čelní křídlo a vytváří tak půdorys písmene U.¹⁰⁵ Asi kvůli přání ministerstva uspořádat soutěž zůstal návrh nerealizován.

Proti pravidlům vypsání soutěže se brzy ohradil Syndikát výtvarných umělců československých, který protestoval proti podmínce, podle níž se oceněné návrhy měly stát bezvýhradným majetkem města, a proti nízkým odměnám. Obdobně se vyjádřil také budoucí porotce soutěže architekt František Lydie Gahura,

který vzhledem ke změnám v pravidlech navrhl soutěž prodloužit. Město opravdu rozhodlo vyplatit větší odměny a také posunulo původní termín z 15. na 31. července 1929, na což reagoval architekt Jaroslav Stockar-Bernkopf: „... *Vaším přepisem... byl jsem velice nemile překvapen, poněvadž soutěžné nákresy mám již hotové. Pracovali jsme s největším úsilím, abychom vše dokončili a Vám vyhověli ve stanovené lhůtě, jsem Vaším rozhodnutím ve značné nevýhodě oproti ostatním soutěžícím, kteří práci odkládali, nevěnujíce jí tolik pozornosti.*“ Tento list zůstává jediným svědectvím o účasti Stockara-Bernkopfa v anonymní soutěži, z níž se zachovala povětšinou pouze hesla. Město obdrželo dvacet sedm návrhů a dvě alternativy, které kromě již zmíněného Gahury dále posuzovali architekt Karel Kotas, ředitel ústavu Emil Kubíček a členové městské rady. Jednomyslně zvítězil Josef Místecký s návrhem „Pestalozzi“, druhý skončil „Jihovýchod“ Františka Krásného z Prahy a třetí byli Bohumil Kupka a Richard F. Podzemný pod heslem „Škola“. Dvě ze tří čestných uznání získali opět Místecký („Stav“) a Kupka („Jihovýchod – Alternativa“). Všechny návrhy byly poslední týden v srpnu vystaveny v prostorách učitelského ústavu.

Z plánů se dochoval nepříliš zajímavý návrh od stavitele Vladimíra Kratochvíla z Bystřice pod Hostýnem, který porota vyřadila hned v prvním kole. Kupkovu a Podzemného „Školu“ známe pouze díky reprodukci ve *Stavebním rádci*.¹⁰⁶ Tento návrh působí daleko uhlazenějším dojmem než Kupkův návrh nesoutěžní, navíc už se nepočítalo se společnou stavbou pro tři školy. Hladký blok s učebnami a pásovými okny má rizalitem zvýrazněný vstup, na který osově navazuje budova tělocvičny. Kupka ve svých návrzích škol (na rozdíl od konečných realizací) často pracoval s různými modifikacemi funkcionalismu, tím zajímavější by mohlo být srovnání s dalšími dvěma jeho plány zaslanými do soutěže, které se nedochovaly („Jihovýchod“ a „Jihovýchod – Alternativa“ – jde o shodu názvů s Františkem Krásným).

Josef Místecký, jako autor vítězného projektu, měl vyhotovit zadávací plány a rozpočty. Jediným dochovaným plánem, s podpisem architekta a vročením 1930, je půdorys prvního patra. Vzhledem k dataci lze tedy předpokládat, že se jedná právě

o rozpracovaný návrh „Pestalozzi“.¹⁰⁷ Z tohoto půdorysu lze vyčíst, že Místecký situoval učebny do hlavního traktu budovy, který zakončil půlkruhovou a téměř kompletně prosklenou učebnou fyziky. Podle popisu poroty orientoval architekt učebny na východ. Vestibul tvořil kolmou spojnicí mezi učebnami a zázemím pro tělocvičnu. Komise ocenila, že se projekt *„šťastně přimyká k dané parcele a vytváří monumentální prostor před budovou, který uzavírá domek ředitele“*.

Jeden z dochovaných projektů, nesoucí označení červeného trojúhelníku v kolečku, zůstává anonymní [13]. Dva na sebe kolmé trakty navzájem spojuje zaoblený vstup, okna odděluje režné zdivo. Autor vytvořil vertikální prosklené schodiště a školu zakončil plochou střechou. Plány jsou ve vsetínském archivu uloženy pod jménem architekta Místeckého, nicméně na základě čeho mu byly přisouzeny, není známo. Místecký i Kupka své plány označovali slovním heslem.

Na začátku února 1930 měl Místecký již vypracované plány školy, ale ministerstvo školství je zamítlo, protože *„nevyhovují programu... nelze je přepracovat a nelze také užití druhých plánů cenou poctěných“*. Problémem mohla být Místeckým prosazovaná plochá střecha, o jejíž praktičnosti se město informovalo u různých korporací.

Městská rada tedy raději oslovila *„praktického odborníka“* Miloše Lamla, který dle zemské školní rady poskytoval *„záruku schválení projektu příslušnými úřady“*. Lamlem vytvořené návrhy městská rada schválila v září 1930. Učitelství ústav, na půdorysu písmene L, tak dostal podobu tzv. oficiálního stylu první republiky – s pásy členěných oken oddělených režným zdivem, vertikálními luxferami osvětlujícími schodišťovou halu, orientací učeben na jih a lehce předsazeným vstupem. Samozřejmostí byl blízký domek ředitele. Stavbu v letech 1931 a 1932 prováděla trojice místních stavitelů Jan Demel, Alois Sedlář a Václav Brda. Interiéry ředitelny a sborovny vytvořili v kombinaci leštěného mahagonu a zeleného linolea společně se svými žáky z dřevařské školy Bohumír Kupka a Bohuslav Andrlík.

V roce 1971, z důvodu stavby blízkého sídliště Štěpánov, vytvořil Stavoprojekt Olomouc pod vedením architektů Nováčka a Kapitána typovou přístavbu tří nových traktů včetně tělocvičny.

Díky situování areálu do dvora zůstalo hlavní uliční průčelí staré budovy zachováno. Přestavbě musela ustoupit vilka ředitele.

Prameny:

Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 592 a 1596.

Literatura:

Marie Šťastná, *Žáci Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Architekti Josef Místecký a Bohumír Kupka* (bakalářská práce), Katedra české literatury, literární vědy a dějin umění FF OU, Ostrava 2003, s. 30–31 a 51.

Silvie Vančurová, *Masarykův státní koedukační ústav učitelství Valašské Meziříčí 1903–1948* (bakalářská práce), Ústav pomocných věd historických a archivnictví FF MU, Brno 2008, s. 6–13.

Lucie Vašíčková, *Architekt Bohumír Kupka* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2007, s. 46–47.

Vlastní vila Josefa Místeckého (Králova čp. 592), [8]
1926–1927

„Co asi zapůsobilo na malého ogárka z ‚Kloboučnice‘ při Křivém, když chodil se stařenkou do kostela na ‚hrubou‘ mši. Cesta Královou ulicí – nejprve zahrady, pak vila arch. Místeckého, barokní hřbitov, turecký hřbitov, dnes už zbouraná funkcionalistická vila, Mikyškův dům, náměstí zakončené farním kostelem. A pak domů – prodloužením Vsetínské ulice pod Stínadla, kolem ‚Hlucháku‘, a rodinného domu, jehož návrh vypracoval Dušan Jurkovič. A jsem doma, v ulici, kde se narodilo pět architektů (zatím)... To vše (spolu s tím, na co si ani nevzpomínám) zanechalo stopy poznání v mé duši (věřím!),“ píše o svém dětství architekt Jaroslav Palát.¹⁰⁸

Králova ulice se ve dvacátých letech nacházela ještě za městem a za ní už se táhla pole a louky. Na úpatí kopce Stínadla, svažujícího se k západu, s krásným výhledem do okolí, si vyhlédl pozemek pro svůj dům Josef Místecký. Finálnímu plánu předcházela studie přízemní stavby s velkými vikýři v obytném podkroví. Vstup už krylo stejné konkávně prohnuté zábradlí v hmotě zdi.

Z roku 1926 pocházejí také velkoryseji pojaté a nakonec provedené plány. Členitá dispozice nese majestátný kubus domu. Ve vstupním plochostropém loubí, podepřeném několika strohými

pilíři, Místecký „zcivilnil monumentalitu“. Harmonie hlavní fasády dosáhl architekt vyvážením vertikál pilířů a horizontál odsazené podezdívky, kamenného zábradlí verandy se vzezřením překladu a terasou prvního patra. Celkový vzhled zjemnil projmutím stěny u dveří a ukončením celého loubí netypickým rondelem.

Vnitřní řešení se svou schodišťovou halou odkazuje k tradici anglických vil a během toku času zaznamenalo jen drobnější úpravy. První patro svým odsazením získalo ze západní a jižní strany terasu, přičemž z jihu je celé prolomeno velkými rastrovanými okny, která od sebe ještě oddělují poslední části stěny. Celou stavbu prosvětlují nepravidelně umístěná a různě pročleněná okna, která ukazují na tvorbu domu zevnitř ven. „Zapomenutý“ dekorativismus exteriéru se objevil ve vnitřním vybavení, které pravděpodobně vyřezali žáci dřevařské školy ve stylu art deco.¹⁰⁹ Stavbu provedl Jan Demel.

Prameny:

Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 592).

Literatura:

Zuzana Helešicová, *Vlastní vila Josefa Místeckého ve Valašském Meziříčí* (bakalářská práce), Seminář dějin umění, FF MU, Brno 2009.

Radovan Lipus – David Vávra, Valašsko, in: *Šumná města (třetí kniha)*, Brno 2008, s. 144–145.

MS [Martin Strakoš], heslo Vlastní dům Josefa Místeckého, in: Vladimír Šlapeta (ed.), *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha 2008, s. 38–40.

Marie Šťastná, *Žáci Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Architekti Josef Místecký a Bohumír Kupka* (bakalářská práce), Katedra české literatury, literární vědy a dějin umění FF OU, Ostrava 2003, s. 26–27.

Městská spořitelna (Komenského čp. 3), [11]

Alois Balán – návrh 1929, realizace 1931

Mikyškova Občanská záložna dlouho sloužila jako jediný finanční ústav ve městě. Starostovými oponentům se podařilo vymoci povolení k otevření městské spořitelny až v roce 1902. Ústav sídlil v provizoriu, když jeho výbor v roce 1928 začal hledat vhodné místo ke stavbě nové budovy. Obecní rada doufala, že spořitelna zůstane v radnici, dokonce vznikl ideový náčrt přestavby, ale výbor nakonec koupil nevyhovující objekt obecní

školy. Rohová parcela v dolní části náměstí se zdála úzká, a tak ústav získal ještě vedlejší dům čp. 4. Ještě před vypsáním soutěže požádal Muzejní spolek o pronájem části plánovaných prostor pro své sbírky, které se – veřejnosti nepřístupné – tísnily v radnici.

Do užší soutěže byli přizváni architekti Miloš Kopřiva z Brna, Ferdinand Hrozinka z Prahy a místní rodáci Alois Balán, Josef Místecký a Bohumír Kupka. Porotu tvořilo vedení spořitelny, které nakonec vybralo Balánův návrh. Zatímco demolice obou domů na náměstí vytvářela potřebný prostor, výbor v březnu 1930 schválil definitivní plány novostavby. Výběrové řízení na realizaci spořitelny vyhráli stavitelé Jan Demel a Alois Sedlář.

Alois Balán (1891–1960) absolvoval českou techniku v Praze. Mezi lety 1922 a 1929 vyučoval na státní průmyslové škole v Bratislavě, kde také navrhl například budovy YMCA. Balán dokázal ve svém projektu dobře využít podlouhlou a úzkou parcelu, obrácenou kratší stranou do náměstí a delší do ulice Komenského. Roh budovy zaoblil, v přízemí vyplnil velkými okny a v obou patrech pak balkóny s obíhajícím zábradlím. Puristickou stavbu obloženou umělým kamenem rozdělil členitými okny do tří horizontálních pásů, přerušených na obou průčelích nenápadnými rizality. Zvýšené přízemí s vchodem z náměstí sloužilo spořitelně. Stěny vestibulu vymaloval Jožka Baruch¹⁰ postavami Valacha, Valašky a dědka. Zasedací sál vybavila zemská gobelínová škola třemi tapisériemi s alegoriemi jara, léta a podzimu podle návrhu jejího ředitele Jaro Kučery. Bustu Masaryka vytvořil Miloš Bublík. V prvním patře s bočním vchodem z ulice Balán vyhradil devět místností pro muzeum, které dřevařská škola opatřila vitrínami. Poslední patro mělo funkci obytnou.

Z ostatních soutěžních návrhů se dochoval pouze Kupkův, který směřuje k funkcionalismu [10]. Kompaktní blok se v prvních dvou patrech otevírá do okolí velkými okny, která už v přízemí ztrácí členění a spíše připomínají výlohy. Poslední patro směrem k náměstí ustupuje v podobě balkónu. Část muzejního patra je zvýrazněna luxferovým pásem. Podobné řešení tří funkcí budovy a dvou vchodů ukazuje na jednotné zadání soutěže. Kupka se nicméně skrze své členství v Muzejním spolku dostal k návrhu instalace sbírek a stal se kustodem kolekce obrazů.

V roce 1949 se muzeum přestěhovalo do zámku Kinských. Spořitelna prošla v roce 2009 rekonstrukcí, při níž byla původní okna nahrazena plastovými a Baruchovu malbu zakryla bezdůvodně nová stěna.

Prameny:

Plány ze spisovny Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 3).

Literatura:

Ladislav Březina, Krajské museum ve Valašském Meziříčí, *Naše Valašsko* III, 1932, č. 2, s. 92–96.

Antonín Moravec, Vznik a postup stavby spořitelny města Valašského Meziříčí, *Lubina* XIX, 1931, č. 43, s. 9–11.

František Benda, Spořitelna a museum, *Lubina* XIX, 1931, č. 43, s. 11.

F. K. [autor neznámý], Umělecká výzdoba spořitelny, *Lubina* XIX, 1931, č. 43, s. 10.

Neznámý autor, Stavba musea ve Val. Meziříčí..., *Naše Valašsko* I, 1929, č. 4, s. 179–181.

–z– [autor neznámý], Krajské vlastivědné museum ve Valašském Meziříčí, *Naše Valašsko* III, 1932, č. 1, s. 38.

Stavební činnost v letech třicátých

Přestože druhou dekádu první republiky poznamenala hospodářská krize a mnoho návrhů se nepodařilo z těchto důvodů realizovat, celkově stavební ruch ve městě dospěl ke svému dosavadnímu vrcholu. Mezi průměrnou produkcí lze najít i několik objektů, které přesahují úroveň Meziříčí.

Nejvýrazněji do architektury třicátých let zasáhl Bohumír Kupka. Během velmi krátkého tvůrčího období, které bylo Kupkovi vyměřeno, jen málo přes jedno desetiletí, dokázal vypracovat úctyhodné množství návrhů. Svým dílem opanoval meziříčskou architekturu. Zakázkami na městské obchodní domy, které se všechny dodnes kromě drobných úprav dochovaly, změnil tvář historického centra. Návrhy mnoha veřejných staveb se ke škodě města nerealizovaly.

Obchodní domy Bohumíra Kupky

Na počátku stojí **městský dům pro Kupkova bratra Viléma** (Mostní čp. 82) [15], který měl splňovat požadavky na skloubení moderního obchodu v přízemí a pohodlného bydlení nad ním.¹¹¹ Na asanované parcele nechal Kupka v roce 1930 vyrůst doposud

nejmodernější dům ve městě, který ctí všechny zásady funkcionalismu. Celá šíře přízemí se otevírá do ulice svým proskleným výkladcem a zároveň ji kryje předsazené patro. Byt se samostatným vchodem z ulice se nachází v prvním a druhém podlaží, které spojuje úzké dřevěné schodiště, jaké bychom našli v holandských domech. Obytné prostory v prvním patře osvětluje pásové okno. Odsazením druhého poschodí vytvořil Kupka terasu, kterou měl podle jednoho z návrhů lemovat rám. Druhou terasu umístil architekt na opačnou stranu domu do prvního patra. Kupka nepoužíval ploché střechy, tedy i zde je pultová. Byt změnila adaptace na obchod, jinak zůstal dům zachován.

Konzervativnější vyznění blízkého **obchodního domu pro Antonína a Jaroslava Pražáka** (Mostní čp. 52) z roku 1932 vychází pravděpodobně z přání objednavatelů.¹¹² Horizontálnost fasády podporují čtyři členěná okna v obou obytných patrech a také tři samostatné obchody s výlohami krytými římsou a široký průjezd do dvora. Dům má pultovou střechu a reliéfně odstupující okraj fasády.

Nejvíce však Kupka změnil Mostní ulici třemi navazujícími domy navrženými na místo zbořeného Halasova domu. Architekt musel vyřešit komplikovanost parcely, která se směrem od náměstí rozšiřuje a současně také klesá, což se nejvýrazněji projevilo v pojetí půdorysů bytů. První návrhy domů pocházejí již z roku 1932 a v podstatě vystihují konečnou realizaci, jen Kupka použil velká výkladcová okna kromě přízemních obchodů také v prvním patře [17].¹¹³ Architekt nechal díky železobetonovému skeletu obytná patra předsadit, aby získal více místa v interiéru a zároveň chránil chodce před nepřízní počasí stejně jako tradiční podloubí. Všechny domy mají skryté pultové střechy. Sklon terénu si vyžádal odstupňování jednotlivých částí domů, čímž Kupka docílil zajímavé dynamiky celého bloku. Domy se zachovaly v původním stavu.

Dům Marie Sedlářové z roku 1933 (náměstí čp. 104) svým horním zaobleným rohem zasahuje do náměstí a Kupka jej musel vyprojektovat na nejdelší a nejužší parcele [18].¹¹⁴ Konstrukce budovy umožnila použití pásových oken téměř po celé její délce. Horizontálnost hmoty pak Kupka narušil vertikálou schodišťového

rizalitu. Stavbu provedl Alois Sedlář. Objekt je nemovitou kulturní památkou od roku 1972.

Tentýž stavitel realizoval v letech 1933 a 1934 také **dům Anny a Františka Nárožných** (Mostní čp. 753), který na základě téměř čtvercového půdorysu pojednal osově.¹¹⁵ V přízemí se nachází mezi dvěma obchody vstup do obytných podlaží, na něž v každém patře navazuje menší okno uprostřed s širšími po stranách. Dům byl předběžně vybrán na seznam nemovitých památek v roce 1983.

Uliční blok svým zaobleným rohem uzavírá **dům cukráře Augustýna Studeníka** (Mostní čp. 754), který také prosvětluje téměř souvislé pásy oken [19].¹¹⁶ V původním návrhu počítal Kupka s druhým patrem, ale nakonec zůstalo patro pouze s podkrovím. Stavbu realizoval stavitel Ludvík Stolař v roce 1934.

Na počátku třicátých let vypracoval Kupka **návrh úpravy domu čp. 107** na náměstí pro rodiče své ženy.¹¹⁷ Fasádu s klasicistními prvky nahradil kachlíkovým pásem kolem oken a vchod do obchodu zvýraznil přízvedním oblým pilířem. Necitlivou přestavbu dal památkový ústav v devadesátých letech odstranit.

Návrhem **domu s obchodem a malými byty pro Aloise Koňárika** na Křížkovského ulici z roku 1939 uzavřel Kupka třicátá léta. Stejně jako řada jiných projektů z předválečného období dům nebyl realizován. Na úzkou parcelu architekt vměstnal prostory obchodu s velkým výkladcem i průjezd do dvora, které opět udávají osovost řešení fasády s výraznými okny a balkónem.

Kupkovy nerealizované návrhy

Legionářské kulturní centrum zamýšlelo v roce 1929 vybudovat **Štefánikův dům**.¹¹⁸ Kupka v návrhu ctí svou myšlenku, že průčelí má vyjadřovat vnitřní pravdivost, a proto stejně jako například u návrhu městské spořitelny a muzea poskládal a plasticky odstupňoval jednotlivé části budovy podle jejich funkce. K přízemní restauraci se střešní terasou se přimyká vestibul a poté zaoblená hmota společenského sálu a současně kina. Horizontálně vyznívající budova měla stát v blízkosti obytné čtvrti u hlavní silnice

Sokolská obec si v roce 1930 předsevzala zlepšit hygienické podmínky města výstavbou **veřejných lázní** [16]. Nedostačující

vodovod pro deset tisíc lidí a absence nemocnice způsobovaly řadu epidemií. Návrhu se přirozeně ujal člen Sokola Bohumír Kupka a obec doufala ve finanční podporu ministerstva. Chybějící prostředky pravděpodobně zanechaly myšlenku jen v plánech. Lázně měly vzniknout adaptací stávajícího domu na nábřeží vedle kina, které v roce 1927 pro Sokoly přestavěl z pivovaru pražský architekt František Krásný (1865–1947).¹¹⁹

Kupka lázně opticky rozdělil na obslužnou část s výrazným schodištěm, stoupajícím k vestibulu ve tvaru protáhlého zaobleného rizalitu s pásovými okny, který připomínal vyplouvající loď. Vertikální rastrování fasády provozní budovy postavil Kupka do kontrastu s horizontálou luxferových pásů v nižším objektu s bazénem, na nějž architekt umístil terasu.¹²⁰

Z roku 1930 se dochovaly **plány okresní nemocenské pojišťovny**. Zda měla být postavena ve Valašském Meziříčí, není zcela jisté. Nicméně zde stejnojmenná instituce existovala od roku 1889, Kupkův otec v ní pracoval jako správce a dále víme, že v roce 1928 zakoupila první sanitní auto. Jednoduchou třípodlažní budovu na půdorysu písmene L otevřel Kupka do ulice řadou oken oddělených režnými pásy.¹²¹

Ještě méně informací máme o městem vypsané **soutěži na koupaliště** z roku 1931, které se zúčastnil i Josef Místecký nebo Bohuslav Andrlík. Přestože Kupkův návrh zvítězil, město celkově nebylo s plány spokojeno a realizaci odsunulo do budoucna.

Rodinné domy třicátých let

Výstavba rodinných domů dosáhla v Meziříčí ve třicátých letech co do počtu svého vrcholu. Nejvýraznějším příkladem může být zástavba Smetanovy ulice a okolí. Kromě standardní stavební produkce zavál v Meziříčí také funkcionalismus.

Mezi první Kupkovy realizace vůbec patří **dům zvěrolékaře Antonína Vahaly** (Svěrákova čp. 480) z roku 1930.¹²² Architekt v něm uplatnil své zkušenosti s vytvářením moderní a racionální vnitřní dispozice, která majitelům přinesla pohodlné bydlení v domě s pěti pokoji, kabinetem, dvěma kuchyněmi, verandou a také terasou nad garáží a v průčelí. Jednoduché fasádě dominuje kombinace omítky, režného zdiva a dřeva, jak je Kupka

viděl v holandské architektuře. Dům kryjí dvě nakolmo spojené sedlové střechy s netradičním vikýřovým pásovým oknem. Budovu realizoval v roce 1931 Rudolf Kudlík. Kvůli přestavbě na kanceláře v roce 1995 ztratil dům nejen původní dispozici, ale bohužel také vnější vzhled.

Ve staré zástavbě, blízko náměstí, vyprojektoval Kupka v roce 1932 na podlouhlé lichoběžníkové parcele **dům pro řezníka a uzenáře Vojtěcha Plesníka** (Stříbrná čp. 65). Vnitřní dispozice se musela podřídit zakomponování garáže pro dvě auta v uliční fasádě. V přízemí se dále nacházel průchod do dvora, schodiště a dvě místnosti. První patro sloužilo jako prostorný byt se dvěma dalšími pokoji pod mírně se svažující pultovou střechou. Strohé průčelí se čtyřmi téměř pásovými okny, garážovou roletou a reliéfně odstupujícím okrajem má blízko domu Pražákových. Stavby se ujal František Váňa.¹²³ Dům prošel rekonstrukcí kvůli změně užívání přízemí na obchod.

V době, kdy městu dominovala dvojice Bohumír Kupka a Josef Místecký, přispěli do městské zástavby svým dílem také bratři Šlapetové. Ve vile Richarda Chumchala (Šafaříkova čp. 741) z roku 1933 dále rozvíjeli své poznatky o levném rodinném bydlení.

Z téhož roku pochází vlastní Kupkova vila (Kupkova čp. 740), do které autor umně zakomponoval také domek svých rodičů. Návrhy, které vytvářejí architekti sami pro sebe, jim otevírají volné pole pro vyjádření všech odvážných myšlenek. Kupka v této realizaci dospěl k Le Corbusierově plastické variantě funkcionalismu.

Právě tak jako řada Le Corbusierových realizací i Místeckého vila (Poličná čp. 150) překvapí svou osamocenou polohou, která přináší až teatrální nástup nekonvenční stavby vystupující z přírodního aranžmá. Zda se Místecký rozhodl prodat svou první vilu a přestěhovat se do rodné vesnice z rodinných důvodů, nebo kvůli větší blízkosti přírody, není jisté. Svůj nový domov nechal vyrůst na základech funkcionalistického stylu.

Z druhé poloviny třicátých let pocházejí plány architekta Jaroslava Hlaváče na **čtyři typy rodinných domků**.¹²⁴ Hlaváč (1909–1984) absolvoval dřevařskou školu včetně jednoletého mistrovského kurzu, poté studoval na Uměleckoprůmyslové škole

u Otakara Novotného a na Akademii výtvarných umění u Josefa Gočára. Praktikoval v ateliéru Kamila Roškota. Hlaváčův jednoduchý dvojdomek se sedlovou střechou nabízel buď pokoj s kuchyní v přízemí (varianta A), nebo navíc ještě pokoj v podkroví (varianta B). Další dva návrhy pojednal autor jako hladký vertikální kvádr s pultovou střechou a širokými okny. Typ C měl obytnou kuchyň a dva pokoje. Domek D nabízel na větší zastavěné ploše pokoj navíc. Hlaváč vytvořil i situační plán tří oblastí s rozmístěním jednotlivých variant – kolem ulice Ke Kasárnám (vymezená Máchovou, Domluvilovou a Hálkovou), mezi ulicemi Hranickou, Mikoláše Alše a Na Příkopech a v třetí lokalitě na dnešním sídlišti Štěpánov.

Výstava práce a kultury v roce 1935

V roce 1935, u příležitosti 550. výročí založení města, uspořádalo Meziříčí *Výstavu práce a kultury*, na které chtělo prezentovat svůj rozvoj na poli průmyslu a kultury. Rozsáhlých příprav se zúčastnili také vyučující dřevařské školy. Bohumír Kupka a Bohuslav Andrlík zasedli mimo jiné v porotě soutěže na plakát výstavy. Zvítězil Jožka Baruch, mezi oceněné patřili architekti Jaroslav Hlaváč a Josef Místecký. Kupka se dále jako člen organizačního výboru postaral svým projevem pro Radiojournal o propagaci celé události.

Výstavní areál vznikl v prostorech mezi ústavem pro hluchoněmé, učitelským ústavem a dřevařskou školou, přičemž interiéry těchto budov sloužily jako výstavní sály. „Výstava díla Masarykova“ a „Masaryk a Valašsko“, nacházející se v učitelském ústavu, oslavovala prezidentovy kulaté narozeniny a rekonstruovala jeho cestu k poslaneckému mandátu v roce 1907. Dřevařská škola prezentovala samozřejmě hlavně sama sebe a zároveň další odvětví uměleckého průmyslu. Návštěvníci mohli například vidět Sutnarovy návrhy porcelánu a skla pro Družstevní práci nebo koberce Antonína Kybala. Ústav pro hluchoněmé nabízel divákům expozice školství, sociální péče a mnoha spolků. Muzeum na náměstí připravilo výstavu k dějinám města. V prostorách mezi jednotlivými školami stály prodejní stánky navržené Josefem Místeckým. Bohumír Kupka vytvořil

hlavní bránu areálů a Bohuslav Andrlík restauraci s tanečním parketem.

Kromě prezentace řady firem a spolků mohli návštěvníci vidět také soudobé umění zastoupené Spolkem výtvarných umělců Mánes, Jednotou výtvarných umělců, Uměleckou besedou a v neposlední řadě také místními umělci (Bohumír Jaroněk, Franta Úprka, Jožka Baruch, František Hrachovec, Miloš Bublík a jiní).¹²⁵

Další stavby a plány třicátých let

Dělnická tělocvičná jednota (založena 1908) se v roce 1933 rozhodla postavit si vlastní **dům s klubovnou a tělocvičnou** (Hřbitovní čp. 484).¹²⁶ Dochovaly se dva návrhy s podobným funkčním řešením. Pravděpodobně si jednota nemohla dovolit uspořádat architektonickou soutěž, a tak oslovila místní stavitele. Pod nerealizovanými a nedatovanými plány se podepsali stavitel František Šmýd a architekt V. Jelínek (sic). Stavba na půdorysu písmene L ve svém kratším traktu poskytovala zázemí k tělocvičně s divadelním jevištěm v delší části budovy. Návrh stavitele Františka Váni z února 1933 použil stejné umístění tělocvičny na půdorysu písmene T. Nejvýrazněji přirozeně autor pojal průčelí, na němž vertikální pásy režného zdiva lemují vchod i balkón nad ním, zakončený trojúhelníkovým vikýřem ve valbové střeše. Realizace stavby proběhla v roce 1934, kdy stavitel Váňa získal společníka Františka Smutka.¹²⁷

Mezi další absolventy dřevařské školy, kteří pro Meziříčí vytvořili řadu návrhů, patří dvojice architektů Antonín Tenzer a Richard F. Podzemný. Ve svém prvním návrhu zpracovali **sportovní park** u soutoku vsetínské a rožnovské Bečvy. Areál se měl rozkládat naproti parku Abácie, kolem dnešní ulice Za Drahou a na místě zavřené Schlesingerovy továrny. Nedatované situační plány a výškové profily¹²⁸ ukazují poměrně velký areál se stadionem, tenisovými dvorci, volejbalovým hřištěm, dvěma bazény, rybníkem a restaurací. Objednavatelem mohl být meziříčský sportovní klub, který v době kolem roku 1934 zamýšlel realizovat podobný projekt, nakonec umístěný v blízké ulici Mikoláše Alše. Pravděpodobně nedostatek financí stavbě zabránil.

Obě stará nádraží, krásenské a meziříčské, ještě stojí. Ale definitivním symbolem spojením měst se stala **novostavba společného nádraží** (Nádražní čp. 545).¹²⁹ Plány v říjnu 1937 vyhotovil poměrně neznámý architekt Hilar Pacanovský z Prahy. Podlouhlá budova „výpravny“ kaskádovitě klesá zleva doprava, od bytů pro zaměstnance přes kanceláře k samotné odbavovací hale s kasami a čekárnami. Nepravidelná fasáda nese různé typy oken od malých v hlubokých loggiích bytů po výrazné vertikály v čekárnách. Funkcionalistickou stavbu realizoval od června 1937 do listopadu 1939 Alois Sedlář. Zvenku zůstává budova kromě oken poměrně zachovalá, pokladny prošly přestavbou. Vzhledem k tomu, že už za první republiky bylo město železničním uzlem, plány kolejiště asi vypracoval někdo přímo z ředitelství státních drah v Olomouci. Nový železniční most přes rožnovskou Bečvu, na trati do Vsetína, byl zprovozněn v roce 1936 a o dva roky později rovnoběžně s ním most silniční.

Z konce třicátých let pochází **návrh na nový kostel s úpravou okolního náměstí** [26]na místě původní věžeňské kaple za zámek Žerotínů od trojice architektů Místecký-Kupka-Pícha.¹³⁰ Jedinému zachovanému plánu dominuje funkcionalistický kostel v podobě horizontálního kvádrů osvětleného skrze vysoká okna. Hmotu kostela obepínají výrazně vystouplé vertikální pásy, jdoucí mezi okny až na střešku a dál na druhou stranu. Z vysoké věže na východní straně svatostánku zůstávají v posledních třech patrech jen nosné pilíře, zakončené velkým křížem. Sousedství s Místeckého domem pro Apolonii Blahutovou řeší přízemní otevřená kolonáda. Podobu fary spíš jen tušíme za křídlem zámku a kostelem, mohlo jít o úpravu barokní sýpky. Náměstí naproti okresnímu úřadu dotváří jen hmotově pojatá skica nové úřední budovy. Ke škodě města se návrh nerealizoval a tento výrazný prostor dodnes postrádá smysluplné řešení.¹³¹

V téže době vznikly v rámci soutěže **čtyři návrhy chudobice**, který měl stát u křižovatky ulice Šafaříkovy a Smetanovy, tehdy v podstatě na okraji města. Kupkova a Místeckého varianta A půdorysně vychází ze dvou podlouhlých kvádrů, kolmo spojených křídlem s hlavním vstupem. Architektonicky i finančně nejnákladnější projekt používá pásová

okna, rovnou střechu a dominantní rizalit schodiště osvětlený luxferami.¹³² Dvojice architektů vyprojektovala také verzi C, která působí se svou valbovou střechou daleko konzervativněji. Budova téměř na půdorysu písmene L nesla ve svém kratším křídle terasu vzniklou ustoupením části prvního patra. Do hlavní budovy umístili kromě pokojů jídelnu a společenskou místnost, prosvětlenou velkými členitými okny. Poslední dochovaná varianta, označená písmenem B, pochází od Kupky. Nejúspěšnější projekt směrem do zahrady spíše naznačuje čestný dvůr a vnitřní dispozice jednoznačně šetří místo, když využívá široké chodby jako jídelnu nebo klubovnu. Z verze D se zachoval jen podlouhlý půdorys.

Vybrané stavby let třicátých

Vlastní dům Bohumíra Kupky (Kupkova čp. 740), [21, 22]

1933

Brzy po návratu do rodného města začal Kupka uvažovat o stavbě vlastního domu. Vyrůstal blízko Bečvy v tradiční venkovské přízemní chalupě s vysokou sedlovou střechou. Svůj starý domov se rozhodl zakomponovat do představy o moderním individuálním bydlení. Na návrhu z roku 1933 je jako stavebník podepsaná jeho matka Aurelie a jako stavitel Josef Cupal.

Architekt už měl řadu zkušeností s řešením vnitřních dispozic, a tak se přirozeně i jeho dům rodil „zevnitř ven“. Všechny obytné místnosti orientoval na jih, směrem do zahrady a s výhledem na řeku. Zatímco v přízemí zůstala malá kastlová okna, v patře nad nimi osvětlují interiéry prosklené pásy. Z obývacího pokoje vedou dveře na terasu se schody na zahradu.

Naopak na severní straně domu se nacházejí chodby s přístupy do jednotlivých pokojů a také schodiště, koupelna, komora nebo vestavěné skříně. K hlavnímu vchodu ve zvýšeném přízemí vedou schody, dříve končily na terase nad garáží, dnes vstup obklopuje skleněná veranda. Nejvýraznějším prvkem této strany domu je z hmoty domu vystupující schodiště, jasně patrné jako po stupních prolamovaná diagonála. Na tuto vnitřní komunikaci navazuje na západní straně domu přístup na střešní terasu. A to v podobě vysunutého venkovního kovového

schodiště, pod kterým nechal Kupka viditelné železné nosníky. Původní zakončení domu jako *bain du soleil* nahradila v roce 1947 pultová střecha. Během této úpravy domu byla zasklena část posledního patra a také zmiňovaná vstupní veranda. Kromě těchto zásahů zůstává vila v péči Kupkovy rodiny udržována v původním stavu. Všechny kovové prvky – zábradlí, plot a dřevěné rámy oken a dveří – zvýrazňuje modrá barva. Dům patří mezi nemovité kulturní památky od roku 2001.

Kupka ve vlastní vile bezesporu realizoval všechny své myšlenky a jde o jeho nejprogresivnější realizaci. Dostal se až k bílému funkcionalismu Le Corbusiera, a to nejen užitím prvků jako pásová okna a střešní terasa, ale výraznou prací s hmotou stavby. Kupka vytvořil rodinný dům jako abstraktní plastiku.

Prameny:

Plány domu ze spisovny Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 740).

Literatura:

MS [Martin Strakoš], heslo Rodinný dům Kupkových, in: Vladimír Šlapeta (ed.), *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha 2008, s. 77–81.

Marie Šťastná, *Žáci Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Architekti Josef Místecký a Bohumír Kupka* (bakalářská práce), Katedra české literatury, literárních dějin a dějin umění FF OU, Ostrava 2003, s. 59–60.

Vila Františka Nožičky – Richarda Chumchala (Šafaříkova čp. 741), [20]

Lubomír a Čestmír Šlapetové – 1934

Původně Hrachovecká ulice nebyla ještě ve třicátých letech příliš zastavěná. V jejím dolním cípu se nejprve tyčila budova ústavu pro hluchoněmé, naproti ní dnes již zbouraná vila s firmou stavitele Aloise Sedláře, která sousedila s kolonií domků v Zádruze. Na rohové parcele vedle parku před učitelským ústavem dostali bratři Šlapetové příležitost rozvinout své dosavadní poznatky o dostupném a moderním bydlení. Na plánech z roku 1933 figuruje jméno profesora Františka Nožičky, stavba se však o rok později realizovala pro řídícího učitele Richarda Chumchala.

Na rozdíl od Teigem vedené levicové avantgardy nepovažovali Šlapetové individuální bydlení za slepou uličku

moderní architektury. Hlavní překážku na cestě ke kvalitnímu domovu spatřovali v jeho cenové dostupnosti. Od počátku třicátých let bratři pracovali na ideální podobě rodinné vilky.

K ulici ortogonálně posazený kvádr se příchozímu otevírá celoprosklenými vstupními dveřmi, které vedou přímo do hlavní obytné místnosti. Přízemí totiž architekti pojali jako otevřený prostor, kde obývací pokoj volně přechází v jídelnu, kuchyňský kout nebo schodiště do patra. Ale skleněná posuvná stěna zároveň umožňuje vytvoření větší intimity. Přízemí osvětlují okna ze tří světových stran (včetně prosklených dveří na zahradu) a na západní stranu umístili autoři alespoň kulaté nautické okno.

Jednoramenné schodiště vede ke třem ložnicím a koupelně v patře, malé chodbičce mezi nimi dávají světlo prosklené dveře, které vedou na dlouhý a z hmoty domu vysunutý balkón. Lépe snad nazvat jej kapitánským můstkem. Ložnice rodičů má velké francouzské okno s balkónem. Všechny pokoje jsou vybaveny americkým šatníkem, který větrá skrze malá okénka (viditelné například nad hlavním vchodem).

Vila typově vychází z dvojdomku B. Konečného a J. Palečka ve Frýdku-Místku z roku 1931. K svému vrcholu pak toto půdorysné řešení dospělo ve vile R. Hesse v Opavě z roku 1935. Tato velkorysejší realizace získala navíc zimní zahradu. V meziříčské stavbě prosadili architekti plochou střechu (první ve městě), teplovzdušné topení nebo zdvojená okna. Dům prošel citlivou rekonstrukcí.

Prameny:

Plány ze spisovny Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 741).

Literatura:

Vladimír Šlapeta, Lubomír Šlapeta – Čestmír Šlapeta, *Architektonické dílo* (kat. výst.), Olomouc 2003, s. 110.

VŠ [Vladimír Šlapeta], heslo Vila Richarda Chumchala, in: Vladimír Šlapeta (ed.), *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha 2008, s. 86–89.

Vlastní vila Josefa Místeckého (Poličná čp. 150), [23, 24]

1936

Málokterý architekt si pro sebe navrhl dva domy. Ať už k tomu Místeckého vedlo cokoliv, obě meziříčské vily vypovídají o talentu svého stvořitele. Po řadě skic dospěl Místecký v roce 1936 ke tvaru vertikálně protaženého kvádrů.

Prostor vstupu s pásovým oknem se ukrývá v ustoupené hmotě přízemí, kterou uprostřed podpírá nosný sloup. Hlavní obytný prostor se otevírá až v prvním patře, a to skrze dvouúrovňovou halu s galerií, osvětlenou opět dlouhým oknem. I uprostřed této místnosti probíhá sloup, který sloužil k odvádění vody ze střechy. Částečným ustoupením posledního patra pak Místecký vytvořil střešní terasu s tradičním funkcionalistickým prvkem žebříku. Místnost prolomenou okny na terasu si Místecký vybral za svůj ateliér. Stavbu provedl Alois Sedlář. Dům nedávno prošel rekonstrukcí a všechny kovové prvky a dřevěné rámy získaly modrý nátěr kontrastující s šedou omítkou. V interiérech se zachovalo několik kusů původního nábytku a parkety z mahagonu a kanadského dubu.

Místecký splnil téměř všech pět Le Corbusierových zásad moderní architektury. Dům se zvedá na pilotech s železobetonovými překlady a schodištěm, otevírá se do zahrady pásovými okny a také obytnou střešní terasou. Volné dispozice architekt sice nedosáhl, ale reprezentativní hala přerůstá v galerii a orientace interiérů na jih se odráží ve vyznění fasády. Netypické zůstává vertikální pojetí domu, protikladné soudobým realizacím například na pražské Babě. Z Kupkova i Místeckého domu, ovlivněných soudobými funkcionalistickými proudy, je patrné, že oba architekti sledovali a znali soudobé architektonické dění ve světě a mohli je tak zprostředkovat svým studentům.

Dům měla dotvořit minimalisticky pojatá zahrada, prostoupená geometricky zasazenými a přesně zastřiženými keři a zakončená tenisovým kurtem. Přestože první pokus o zápis na seznam kulturních památek proběhl už v šedesátých letech, dům jej doposud nezískal.

Prameny:

Torzální projektová dokumentace ze spisovny Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 150).

Literatura:

Radovan Lipus – David Vávra, Valašsko, in: *Šumná města (třetí kniha)*, Brno 2008, s. 144–147.

MS [Martin Strakoš], heslo Vlastní rodinný dům Josefa Místeckého, in: Vladimír Šlapeta (ed.), *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha 2008, s. 97–99.

Marie Šťastná, *Žáci Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Architekti Josef Místecký a Bohumír Kupka* (bakalářská práce), Katedra literární vědy, dějin literatury a dějin umění FF OU, Ostrava 2003, s. 33–34.

6 MEZIŘÍČSKÁ DIVADELNÍ TRADICE

Na počátku roku 1940 přišel do Meziříčí mladý student Alfréd Radok, aby zde společně se svým bratrem Emilem přečkali válku. Kromě svého židovského původu mohli být pronásledováni také za účast na studentských demonstracích v Praze. Přepadení kolejí Němci se vyhnuli jen náhodou. Přestože výběr místa úkrytu měl prozaický důvod (rodina Alfrédovy přítelkyně pro ně sehnala místo v Janyškově továrně), ocitli se ve městě, kde „*žili vysoce kulturní lidé a hlavně se tu hrálo velice dobré ochotnické divadlo. Družina Sokola měla za sebou už více než sedmdesát let práce a zdejší umělecká a kulturní činnost byla za první republiky opravdu mimořádná.*“¹³³ Nezbyvá než si přiblížit vývoj ochotnického divadla ve městě.

První divadelní představení – Moliérova *Lakomce* – sehrála roku 1867 Ochotnická společnost. Protože mezi jejími členy byli Sokolové, datuje se od nich historie sokolského divadelnictví. Pravidelná vystoupení připravovala místní družina až od osmdesátých let a až počátek nového století přinesl „profesionalizaci“ sboru. Přesto šlo z praktického hlediska dlouho o velkou improvizaci – hrálo se po hospodách, bez kulis nebo kostýmů. Až s otevřením nové sokolovny v roce 1910 získali divadelníci kvalitní zázemí a založili také dramatickou školu. K dalšímu výraznému uměleckému posunu patřilo angažování Jana Nepomuka Poláška¹³⁴ jako dirigenta a hlavně skladatele hudby k jednotlivým představením. Spolupráce s orchestrem zdejšího pěšího pluku umožnila inscenování oper a baletu. Sokolové své divadlo prezentovali v rámci všesokolských sletů. Od roku 1931 hráli *RUR* Karla Čapka, jehož scénu navrhl Bohumír Kupka.

Spolek katolických tovaryšů od svého založení v roce 1868 doprovázel přednášky zpěvy a scénkami, ale samostatný divadelní soubor všech křesťanských organizací vznikl až v roce 1909 a o jeho repertoáru pravidelně informovaly *Noviny zpod Radhoště*. V roce 1913 pro ně kardinál František Saleský Bauer, místní rodák, zakoupil zámek Žerotínů, kde si mohli vytvořit vlastní

scénu. Hráli často originální kusy napsané Adolfem Bognerem¹³⁵ a také nechávali hostovat venkovské soubory.

K trojici nejvýznamnějších divadelních souborů patřila od roku 1909 Dělnická tělovýchovná jednota, přejmenovaná po roce 1919 na Dělnickou akademii. Jejich domovská scéna vznikla v roce 1934 v nově postaveném Dělnickém domě.

Mezi těmito divadelními tělesy panovala nemalá řevnivost, způsobená hlavně jinými politickými názory. Přesto dokázali na *Výstavu práce a kultury* v roce 1935 společně secvičit *Prodanou nevěstu*.

Ve třicátých letech do města zavítalo dvakrát Osvobozené divadlo Voskovce a Wericha a poté i divadlo D40 E. F. Buriana. Divadelní soubory navíc existovaly téměř při každé místní škole, hráli například studenti gymnázia, učitelského ústavu nebo členové Akademického klubu Palacký. V době Radokova příchodu se konstituovala mezi dorostem Sokola tzv. Mladá scéna, která chtěla překonat dosavadní popisnost divadla a spíše se přiblížit k výrazovosti E. F. Buriana. Šťastnou náhodou se tedy Alfréd Radok v Meziříčí setkal s mladými nadšenci, kteří sdíleli jeho myšlenky a nazkoušeli pod jeho vedením *Krále Lávrů* od Karla Havlíčka Borovského. Premiéra se konala v Dělnickém domě a scénu navrhl Emil Radok. Nositelem děje se stal dav herců, který se někdy vmísil do publika a jindy se změnil v živé kulisy. Scénu podtrhovalo promítání diapozitivů. Radokovo pojetí slavilo zasloužený úspěch, o kterém se psalo v novinách a reportáž v *Pestrém týdnu* přinesla i fotografie. Premiéru ocenil také operní režisér a skladatel Václav Kašík, meziříčský rodák,¹³⁶ a dopomohl Radokovi k angažmá v divadle D41.

Dalo by se říci, že Radokovo čtyřměsíční působení symbolicky završilo téměř osmdesátiletou tradici meziříčského divadla. Záhy Němci divadlo zakázali a krátký návrat po válce znova přerušila nová totalita.¹³⁷

7 OBDOBÍ DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Zhoršující se politická situace konce třicátých let se ještě více vyhroutil obsazením Rakouska německou armádou v březnu 1938. Na území Československa začala probíhat cvičení protiletectvé obrany a zosťřila se bezpečnostní opatření. Od září probíhala mobilizace. Veškeré vlastenecké naděje uhasly podepsáním Mnichovské dohody. Od října téhož roku probíhal zábor území Sudet. V meziříčském okrese našlo útočiště přes šestnáct set uprchlíků z pohraničí.

Den po odtržení Slovenska 14. března 1939 dorazila německá armáda do Meziříčí. Úředně převzal správu bývalého okresu tzv. oberlandrát, sídlící nejdříve v Kroměříži a poté v Moravské Ostravě. Od roku 1942 vznikly úřady autonomní správy protektorátu v podobě Reichsauftragsverwaltung (správa z rozkazu Říše). V Meziříčí stejně jako ve Vsetíně si založilo úřadovnu NSDAP. Od června 1939 budovali Němci cestu z Meziříčí do Vsetína, dále do Makova a na Slovensko, aby tudy mohly projet jednotky mířící zaútočit na Polsko.

Represe proti Židům, Romům nebo politicky nespolehlivým na sebe nenechaly dlouho čekat. Od počátku války existoval přiděl potravin na lístky, později se vztahoval i na věci denní potřeby. Opět se rozšířil černý trh. Ale od roku 1942 se nedalo sehnat téměř nic. Lidé skupovali zásoby na venkově. Započal sběr surovin a hlavně kovů. V roce 1942 čekalo v areálu Křižanovy pily na roztavení na padesát šest kostelních zvonů.

Průmysl se přeorientoval na válečnou výrobu, v Meziříčí šlo hlavně o firmu Mikrofonta. Nezaměstnaní museli přijmout práci v Německu. Později byli povoláni také studenti středních škol.

Okupace s sebou přinesla potlačení kultury – rozpuštění spolků (počínaje Sokolem a Orlem), cenzuru novin, filmů i knihoven. Ve školách probíhala germanizace. Obce a ulice dostaly německé jméno.

Protiněmecký odboj začínal šířením letáků, provokacemi (například vyvěšováním národních symbolů) anebo poslechem zahraničních stanic. Za všechny tyto aktivity však hrozily přísné tresty. Vojenský odbor pod názvem Obrana národa zorganizovali

bývalí důstojníci československé armády. Jejich hlavní činnost spočívala v převádění osob přes hranice. V roce 1941 byli členové pozatýkáni. Komunistická strana Československa prováděla sabotáže, a to hlavně na železničních tratích nebo ve strategicky důležitých podnicích. Kvůli zostření poměrů během heydrichiády se aktivity všech odbojových skupin omezily na ukrývání nežádoucích osob. Teprve celkový obrat vývoje války v roce 1944 dovolil odboj ve zbrani. V polovině tohoto roku pronikla na území Valašska skupina CLAY organizovaná londýnskou vládou, aby vytvořila zpravodajskou síť. Spolupracovala s ní také skupina Michala Malíka z Meziříčí, napojená na partyzánskou brigádu Jana Žižky i ústředí Komunistické strany. Skupina v únoru 1945 zlikvidovala jednoho z nejnebezpečnějších agentů gestapa Františka Šmída. Třicet šest zatčených členů skupiny bylo popraveno.

V dubnu 1945 způsobilo značné škody ruské letecké bombardování. Na počátku května prováděli němečtí vojáci sabotáže na železnici. 6. května při dobývání města ukrajinským frontem, se Němci pokusili vyhodit most mezi Meziříčím a Krásnem do povětří. Jan Šrubař přestřihnutím drátů zachránil jeho polovinu. V roce 1948 vznikl místo něj nový železobetonový most.¹³⁸

Stavební činnost v letech 1939–1945

Jakkoli by se mohlo zdát, že válka přerušila veškeré stavební aktivity, architektonické návrhy vznikaly i nadále. K jejich realizaci však nebyl prostor. V prvních měsících roku 1939 město řešilo asi nejvýznamnější projekt, který mohl ovlivnit jeho budoucnost na dlouho dopředu – první regulační plán. Během téhož jara stihl Ferdinand Sedláček ze Zlína navrhnout a vystavět pět domů.

Z dubna 1939 pocházejí plány na **domy pro uprchlíky** z pohraničí (apříklad Schlattauerova čp. 541 a 542).¹³⁹ Jednoduché domy s osmi jednopokojovými byty vyprojektovali a postavili architekti Kolář a Rubý z Moravské Ostravy. Před vypuknutím války jich vyrostlo pět, zbylých osm realizoval Alois Sedlář v roce 1945.

V téže době navrhli architekti Richard F. Podzemný a Antonín Tenzer pro novou zástavbu **jesle** [25].¹⁴⁰ Tři na sebe navzájem kolmá přízemní křídla otevřeli autoři na jihu a na západě velkými okny vybavenými pergolami. Vstupní hala umožňovala přístup do všech křídel – pro batolata, pro kojence anebo do technického zázemí s administrativou v patře. Projekt jeslí se během války zastavil, ale v roce 1949 zde vyrostla mateřská školka od týchž autorů.

Stavby Ferdinanda Sedláčka

Během první poloviny roku 1939 stihl v Meziříčí vyprojektovat tři rodinné a dva obchodní a nájemní domy poměrně neznámý zlínský architekt a stavitel Ferdinand Sedláček (1901–1986). Sedláček se narodil ve Slušovicích, ale přišel v raném dětství o matku a jeho otec se přizemnil do Meziříčí. Po ukončení zdejší měšťanské školy odešel studovat stavebnictví do Brna. V roce 1937 si v Meziříčí našel ženu a díky rodinným vazbám zde získal řadu zakázek, přestože pracoval v Otrokovicích a pak ve Zlíně. Před druhou světovou válkou u něj byl zaměstnán architekt Zdeněk Plesník, se kterým zůstali přáteli po celý život.¹⁴¹

Z ledna 1939 pocházejí plány na **nájemní dům pro Sedláčkovy rodiče** Viléma a Boženu (Zašovská čp. 534).¹⁴² Architekt v něm skloubil prvky typické pro funkcionalismus, jako kulaté okno, kovové zábradlí v loggiích nebo plastické členění hmot. Ale celková skladba domu nebo použití drobného rizalitu zůstává více méně tradiční. Třípodlažní dům s dvoupokojovými byty asi nejvíce překvapí úplným prosklením rohové jídelny za použití nezvykle dole přepásaných oken. Přestože dům poté sloužil jako zdravotní středisko, zachoval si svůj původní vzhled.

Na místě přízemního historizujícího domu od Arnošta Klose z roku 1901 vyprojektoval Sedláček v dubnu 1939 **pro Marii Janovskou**, manželčinu sestru, **nájemní dům** (Křižná čp. 33).¹⁴³ Horizontálnost budovy s pultovou střechou architekt umocnil osovým rozmístěním čtyř oken v každém patře, z nichž dvě osvětlují velkou společnou loggii uprostřed, s výrazným středovým sloupem. Vždy dva byty na patře poskytovaly svým obyvatelům soudobý standard dvou pokojů s kompletním příslušenstvím.

Obytné přízemí s průjezdem prošlo přestavbou na obchodní prostory.

K nejplastičtějšímu projevu dospěl Sedláček v **domě pro Annu Varhaníčkovou** (Na Potůčkách čp. 537) v dubnu 1939 [27].¹⁴⁴ Uličnímu průčelí dominuje vertikála schodišťové haly, na kterou architekt navlékl další kubusy. Snížené přízemí na čtvercovém půdorysu obsahuje garáž a v hmotě ustoupený krytý vchod. První patro ještě kopíruje čtvercový tvar, ale další podlaží již částečně ustupuje balkónu s vlastní plochou střechou. Vilku Sedláček zakončil velkou terasou v šíři domu. I přes nepravidelné rozmístění podle vnitřní dispozice působí použitá okna tvarově umírněněji než stavba samotná. V prvním patře se nacházejí dva jednopokojové byty s kuchyní a až v druhém najdeme prostorný byt včetně kabinetu a balkónu. Šlo tedy zároveň o nájemní dům, který se dochoval v původním stavu.

V Mostní ulici (čp. 81), vedle obchodu Viléma Kupky, postavil Sedláček podle plánů z května 1939 **obchodní a nájemní dům ing. A. Pražáka a L. Vrátné** (sic).¹⁴⁵ Stavba samotná se však velmi podobá téměř protějším domu Pražákových od Bohumíra Kupky. Za totožné můžeme považovat horizontální pojetí hmoty se čtyřmi okny v každém patře a přízemí s obchody prosklenými velkými výkladci. Sedláček navíc vědomě respektoval vedlejší Kupkův dům tím, že předsunul obě obytná patra, aby přesně navázal na sousední zástavbu. Naopak za Sedláčkův znak lze považovat ustupující prosklení vnitřního schodiště přesně v ose domu, což autor použil již v domě Anny Varhaníčkové, a také čtyři nosné sloupy za jednotlivými výkladci, odkazující k blízkému domu Marie Janovské. První patro nabízelo dva Sedláčkem již prověřené dvoupokojové byty s balkónem do dvora, nad nimi dvě garsoniéry a dva jednopokojové byty se společnou pavlačí. Obchody v přízemí prošly nevýznamnými úpravami.

V červnu roku 1939 Sedláček vyhotovil plány **rodinného domu se dvěma byty pro Růženu Singerovou** (manželčinu sestru) a **Jarmilu Švandovou** (Třebízského čp. 806), ve kterém zopakoval některé již použité prvky.¹⁴⁶ Dům Anny Varhaníčkové cituje nová stavba drobným ustoupením rohu zvýšeného suterénu včetně nosného sloupu, který architekt využil jako přístřešek pískoviště. Z hmoty čtvercového půdorysu vystupuje rizalit

schodiště s vertikálním pásem oken. Sedláček často zvýrazňoval schody, už v domě pro své rodiče. Fasáda se dvěma dvojicemi oken nad sebou mohla zůstat osově souměrná, ale Sedláček se rozhodl do ní vnést trochu asymetrie a tím ji oživit. Pod okny vlevo se otevírají balkóny, které jsou protažené lehce přes osu domu, aby je architekt zpřístupnil z prosklených dveří prodlužujících okna vpravo. Sedláček tu poprvé použil režných cihel, a to na oddělení dvojice oken v jednotlivých patrech. Dům má dva dvoupokojové byty a zachoval se v původním stavu.

Přehrada Bystřička se za první republiky stala nejen cílem krátkých výletů, ale začaly zde růst také **chaty**. Hned čtyři navrhl Ferdinand Sedláček a všechny mají společné rysy – výrazná kamenná podezdívka nese obytné patro zakončené pultovou střechou a venkovní terasu. První z nich vyprojektoval v roce 1938 pro paní Janovskou, sestru své ženy. Podobně pojal v roce 1942 architekt chatu pana Švandy (bratr Sedláčkovy ženy). Svou vlastní chatu z téhož roku [28] ozvláštnil z hmoty stavby vysunutou terasou nesenou dvěma pilíři a z jedné strany chráněnou prosklenou stěnou. Daleko tradičněji pojednal Sedláček svou další vlastní chatu v roce 1973.

Ideová soutěž na generální regulační plán města

Nutnost usměrnit živelný růst měst vedla přirozeně ke snaze regulovat stavební ruch na základě funkčních i estetických hledisek. Už nešlo pouze o ideální umělecké ztvárnění moderních měst, ale o nezbytné nastavení všeobecně platných pravidel. Meziříčí přikročilo k vypsání ideové soutěže na konci roku 1938.

K přípravě ideových návrhů pro vytvoření podrobného regulačního a zastavovacího plánu město přizvalo architekty, kteří se v Meziříčí narodili nebo v něm dlouhodobě žili: Josefa Místeckého – Bohumíra Kupku, Václava Hliského – Richarda F. Podzemného – Antonína Tenzera a Aloise Balána.¹⁴⁷ Architekti získali jako podklad situační a výškopisné plány společně s klimatickými studiemi. A v neposlední řadě také v rámci regulace dané podmínky a požadavky. Vyhotovené plány město přijímalo do konce března 1939 a nato je vystavilo v prostorách radnice.

Jak tehdy Meziříčí vypadalo? Z urbanistického hlediska šlo stále o dva sídelní útvary, které navíc dělila řeka. Krásno leží

na rovném terénu, Meziříčí vyrostlo na poměrně strmé vyvýšenině nad Bečvou. Na husté osídlení kolem meziříčského náměstí (tzv. vnitřní město) navazovala rozložitá zástavba – Horní předměstí (od centra směrem ke Vsetínu), Dolní Předměstí (mezi Zašovskou ulicí a Bečvou) a samotné Krásno (kolem Masarykova náměstí). Doposud organický vývoj měl být usměrněn a současně město potřebovalo jasnou vizi vývoje do budoucna. V roce 1938 žilo ve městě kolem devíti tisíc obyvatel a při tom vodovod a kanalizace existovaly dosud pouze v plánech.

Město nejvíce sužovala doprava, protože hlavní komunikace (Vsetín–Hranice) vedla Vsetínskou ulicí, přes náměstí, Mostní, dále přes most (jediný až do roku 1938) na krásenské náměstí a pak ven z města. Druhá cesta, která potřebovala vyřešit (Hranice–Rožnov), vedla z Hranic, po Hřbitovní ulici na náměstí v Krásně a po prudké zatáčce doleva Zašovskou směrem do Rožnova. Architekti navíc museli počítat s již vyprojektovanou magistrálou Ostrava–Bystřice pod Hostýnem, která měla sevřít město z jihu. Ze severní a západní strany vytvářela další bariéru železnice. Zhruba tato situace se stala výchozím bodem pro regulační plán, který měl usměrnit stavební vývoj města na dalších padesát let.

Porota složená z městské rady, dotčených úřadů a architektů Cochlara (sic) a Bohuslava Fuchse přisoudila první cenu pražským architektům Hliskému – Podzemnému – Tenzerovi společně s Aloisem Balánem. Balán podle nich dobře vyřešil dálkové tepny a lépe vymezil obytné čtvrti. Pražskou trojici ocenili za vnitřní komunikační síť. Na doporučení poroty měli vítězové společně vypracovat meziříčský regulační plán. Přestože válka dokončení zabránila, je patrné, že některými návrhy se město až do vzniku nových plánů řídilo.

Václav Hliský – Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer [29]

Trojice absolventů dřevařské školy (Hliský s Tenzerem byli spolužáci přímo z ročníku) pokračovala ve studiích na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. A teprve krátce po jejím absolvování se rozhodla přijmout úkol regulovat město, kde dospívala.

Průběhem jižní magistrály z Moravské Ostravy do Bystřice se nedalo příliš hýbat, autoři jen umístili odbočku do Vsetína a dále do Zlína až za vsetínskou Bečvu. Aby od nejvytíženější komunikace oddělili vnitřní městskou dopravu, vyprojektovali paralelně s ní další cestu. Zároveň magistrálu izolovali pruhy nezastavitelné zeleně. Silnici z Hranic do Rožnova přeložili za obvod Krásna, protože je „*naprosto vyloučené zatěžovat vnitřní komunikační síť dálkovými spoji*“.¹⁴⁸

Hlavní průtah městem realizovali odklonem cesty ze Hřbitovní ulice za zámkem Kinských, přivedli ji do míst dnešního stadionu školy na Křižné, kde pokračovala přes nový most a území asanované kaple vedle zámku Žerotínů a dále ven z města Královou ulicí. Autoři tím odlehčili oběma náměstím, ale nově zatížili vilovou čtvrť kolem Královny ulice. Další rozporuplný návrh na uvolnění centra přinesl ideu proražení podjezdu pod zámkem Žerotínů, který by spojil náměstí se Sokolskou jako hlavní silnicí do Poličné.

Všechny tři soutěžní plány výrazně upravují severozápadní sektor města mezi novým nádražím a Bečvou, kde se doposud nacházela pole a průmyslové podniky. Ty získaly ve všech návrzích náhradní území až za starým krásenským nádražím kolem cesty do Hranic, kde vanul vítr pryč od města. Od náměstí před nádražím měla vést široká třída směrem k plánovanému mostu, v jehož předpolí autoři umístili úřední a školní budovy. „Boulevard“ lemovala činžovní zástavba. Nábřeží získalo zelený pás.

U soutoku obou Bečev měla být asanována bývalá Schlesingerova továrna a území upraveno na park. V místech ulice Mikoláše Alše autoři vyprojektovali stadion, fotbalové hřiště, tenisové kurty a koupaliště.

Trojice architektů také upravila výškovou zástavbu, která měla v centru dosahovat dvou pater a mimo něj pouze jednoho. Obytné čtvrti s rodinnými domky architekti situovali na západní svah mezi ulicí Královou a Palackého a dále kolem kasáren. V asanované části Krásna mezi silnicí do Rožnova a Zašovskou ulicí měly vyrůst vilky, ale i činžovní domy.

Alois Balán [30]

I druhý vítězný návrh se musel nejprve poprat s vyřešením komunikací ve městě. Balán řešil dálkové silnice podobně jako jeho tři kolegové. U magistrály z Ostravy do Bystřice umístil odbočku do Vsetína již před Bečvu. Ale také s ní souběžně vede vnitřní cestu.

Magistrála z Hranic do Rožnova se odklání ze Hřbitovní ulice těsně za hřbitovem, vede pod Oborou, asanovanou čtvrtí u Střelnice a ústí do Zašovské ulice až na konci její tehdejší zástavby. Aby ještě více ulehčil centru města, přišel Balán se spojnici obou magistrál (směr Hranice–Ostrava), vedenou dnešní ulicí Ke Kasárnám přes nový most za Českomoravskými sklárnami, až ke křižovatce Zašovské ulice se silnicí do Rožnova. *„Dalo by se sice provést středem města... Toto spojení by však nesčíselněkrát křižovalo městskou dopravu.“¹⁴⁹* Z tohoto důvodu zvětšil Balán Palackého a nádražní ulici, aby vytvořil kolem celého města okruh.

Na obchvat náměstí architekt využil stávající cestu Študlovem a Sokolskou třídou, která podle něj mohla pokračovat kolem zámku Žerotínů na nový most (ve stejných místech jako u předchozí trojice).

Velmi podobně pojal Balán severozápadní sektor. Od nádraží vede parkově upravená třída obklopená činžovnými domy a ústí skrze čtvercové náměstí v předpolí nového mostu. Na nábřeží má vzniknout reprezentativní úřednická čtvrť. I v tomto projektu se od nádraží skrze novou tepnu nabízí point de vue k farnímu kostelu. V centru města dovoluje architekt čtyřpatrové domy, stejně jako v jeho nejbližším okolí, kde vytváří až velkoměstskou blokovou zástavbu.

Čtvrti s rodinnými domky Balán situoval mezi cestu do Rožnova a Zašovskou ulici, mezi Svěrákovu a novou třídu od nádraží a také do jihovýchodní části města. Nejvíce oceňované území mezi Královou a Palackého ulicí zaplnil činžovnými domy a na místě hřbitova navrhl nový kostel. Pod ním upravil park a obklopil jej školami. Vzhledem ke svažitému terénu není urbanistické řešení nepodobné Gočárovu kostelu sv. Václava v Praze. Do jihozápadního cípu města architekt situoval pavilónovou nemocnici.

Sportovní park s koupalištěm, fotbalovým hřištěm, kurty a restaurací umístil Balán za Schlesingerovu továrnu.

Josef Místecký – Bohumír Kupka [31]¹⁵⁰

Kolegové z dřevařské školy považovali vedení magistrály Ostrava–Bystřice přes Stínadla nejen za nepraktické kvůli stoupání a klesání terénu, ale zároveň považovali pozemky v této části města za nejcennější. Přeložili ji tedy do údolí Štěpánova na hranici Křivého a vyprojektovali odbočku do Hrachovce.

Podobně jako ostatní autoři vedli magistrálu Hranice–Rožnov obvodem Krásna, paralelně s železniční tratí. Spojnice dálkových cest pak procházela na západním okraji města od ulice Mikoláše Alše, paralelně s kolejemi, přes nový most mezi starým meziříčským nádražím a Schlesingerovou továrnou.

I v tomto návrhu vzniká před nádražím nové městské centrum s náměstím a poštovní budovou. Prostor severozápadního sektoru je rozdělen na blokové ulice s činžovní zástavbou a přímá spojnice s historickým jádrem zde není.

Z hlediska komunikací opravdu zůstává Místeckého a Kupkův plán nedořešený. Podařilo se jim vytvořit obchvat města ze tří stran, ale při cestě ze Vsetína do Rožnova zůstává střed města jedinou spojnici. Vnitřní doprava přes náměstí a jediný most se nezměnila. Projektovaný most v prodloužení Smetanovy ulice by sice tyto zdánlivě odcizené břehy přiblížil, ale dopravně nemá význam.

Pro umístění sportovního stadionu architekti vybrali svah Obory, který se hodí na stavbu tribun. Blízký krásenský hřbitov se stal společným pohřebištěm pro obě města. I zde, podobně jako v předchozích projektech, se koupaliště nachází u soutoku Bečev.

Při bližším pohledu vypadá pojetí Meziříčí od dvou předních místních architektů jako zahradní město kolem středověkého náměstí. Ve všech částech města se nacházejí parcelace na rodinné domky. Autoři velmi dbali na dostatek zeleně a hřišť nebo na stavby nových veřejných budov, například gymnázia na křižovatce ulice Smetanovy a Šafaříkovy. Jejich návrh na uvolnění náměstí díky otevření pasáží v obecním domě a zámku se úplně minul s funkčním řešením dopravy v centru města.

Další válečné projekty

V dubnu roku 1941 vypracovali Alois Balán a Bohumír Kupka plán **přístavby kina Sokol**. K původní budově od Františka Krásného přičlenili sousední objekt, čímž získali podlouhlý, téměř obdélný půdorys. Z vedlejšího domu ponechali zvýšené přízemí a nad ním postavili prostor foyeru osvětlený dvěma vertikálními pásy luxfer a dále dva jednopokojové byty správců. Hlavní úpravy se týkaly spojení obou domů a sjednocení jejich průčelí. Celou délku zvýšeného přízemí měl pokrývat pravděpodobně kachlíkový obklad – pod promítacím sálem s velkými okny, v připojené části s garážovými vraty lemovaný jakoby klenebními oblouky. Vstup skrze čtvero dveří s kulatými okny kryl balkón v patře.

Regulační plán města situoval **nové ústřední pohřebiště** na místo dosavadního krásenského hřbitova, který nabízel dostatek prostoru k rozšíření. Meziříčský hřbitov na Králově ulici už obklopovala zástavba a přestal vyhovovat. Architekti kladli na vzhled a účelnost hřbitovů jiné nároky než dřív. Zdí obehnaný obdélný areál s geometrickým řazením hrobek neodpovídal požadavkům estetickým ani kontemplačním. Změnil se způsob pohřbívání a autoři museli počítat s odděleními pro klasické hroby i s urnovým hájem a kolumbáriem. Dispozičně převládalo volné parkové pojetí s vysokými stromy, často přecházející v lesní hřbitov. Vzhled hrobů měl mít jednotné řešení.

Na nové ústřední pohřebiště město vypsalo v březnu 1942 užší soutěž. Přizvány byly tyto dvojice architektů, rodáků nebo usedlíků: Alois Balán – Jaroslav Turek, Josef Místecký – Bohuslav Pícha, Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, Bartoloměj Kaván – B. Procházka a Václav Hlinský – Vojtěch Šplháček. Ideové návrhy měly přinést úpravu celkové dispozice s umístěním kaple, krematoria, vstupních budov a márnice, ale všechny stavby řešené pouze dispozičně a hmotově. Celý areál se nachází v mírném svahu s orientací na západ a obklopují jej dvě silnice. Původní hřbitov včetně židovské části měl zůstat zachován. Porota složená z radních, architektů Emila Lea a Bohuslava Fuchse z Brna, zástupců církví i spolku Krematorium ohodnotila nejvyšší cenou návrh Podzemného a Tenzera [32]. Druzí skončili architekti Balán a Turek.

Nejmonumentálněji pojal vstupní prostranství vítězný projekt Podzemného a Tenzera.¹⁵¹ Alej lemovaná stromy přivádí návštěvníka na náměstí, kterému v průhledu dominuje blízka kaple. Zde se vlevo nacházejí přízemní skokově ustupující správní budovy, vpravo kubus krematoria a mezi nimi socha s kašnou. Nová část hřbitova se skládá z velkých čtvercových ploch, navzájem oddělených alejemi. Jednotlivé menší sektory mezi hroby pak oddělují keře.

Z Balánova a Turkova návrhu se zachovala pouze situace. Hlavní vstup se otevírá návštěvníkům na půdorysu čestného dvora (pravděpodobně s kolonádou). Autoři zpřístupnili hřbitov ještě druhým vstupem ze západu, který vede přímo ke kapli a ke společné (opět kolonádami lemované) budově pro krematorium, márnici i kolumbárium. Prostor samotného hřbitova pojali architekti půdorysně jako kombinaci půlkruhu a osminové výseče. Chodníky obklopují aleje.

Hilského a Šplháčkův vstup také zvýrazňují řady stromů. Prostorné nádvoří mělo sloužit jako shromaždiště pro pozůstalé. Horizontálu přízemní obřadní síně autoři zvedli nástavcem ve tvaru zaobleného trojhranu. Dva pylony uvozují samotný hřbitov na půdorysu vějíře.

Kaván a Procházka pojali vstupní kolonádu jako otevřenou náruč, za níž umístili všechny potřebné budovy – kapli, krematorium, kolumbárium, zahradnictví apod. Od hlavního nádvoří se hřbitov vějířovitě rozbíhal. Známe také návrhy na různé typy hrobek a uren.

Z Místeckého a Píchova projektu se zachovalo pouze axonometrické zakreslení nové situace hřbitova do fotografie, která naznačuje, že mělo jít o horizontálně dělené části. I Místecký navrhl několik hrobek a uren.¹⁵² Soutěžní návrhy se během válečných let nepodařilo uskutečnit.

V průběhu války pracoval Josef Místecký na návrzích obecního a hasičského domu a obecné a mateřské školy v Poličné. Jejich podobu neznáme.¹⁵³

V roce 1943 vytvořil Alois Balán **plány k úpravě krásenského náměstí**, od kostela sv. Jakuba k bývalé radnici. Situace ukazuje postavení aleje stromů a osmi nově přemístěných soch svatých. Balán doplnil stávající stromořadí o nové stromy

a květinové záhony a na širší pás před měšťanskou školou umístil pomník. V roce 1985 byla alej vykáčena.¹⁵⁴

Během války získal také Richard F. Podzemný práci na zaměřování a kreslení lidových staveb na Valašsku. Během svého meziříčského pobytu dostal zakázku na vyprojektování nového **domu** na Mostní ulici **pro rodinu Kremelovu**. Obchodní dům měl stát vedle jejich staršího objektu, realizován nebyl.¹⁵⁵

Užší soutěž na návrh Beskydského divadla s hotelem vypsal město v roce 1944 a zúčastnili se jí architekti Jan Víšek a dvojice Alois Balán – Jaroslav Turek, Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer. Svým návrhem chtěli přispět i bratři Šlapetové, ale radní již řady přizvaných nerozšířili. Město s tak bohatou divadelní tradicí nemělo jedinou důstojnou scénu a zároveň místní ochotnické spolky nemohly takovou stavbu zaplatit. Spolupráci městu nabídlo Družstvo Beskydského divadla. Veřejná budova takového rázu získala místo již v regulačním plánu města. Nádražní třída měla ústít na velké náměstí obklopené reprezentativními stavbami a vedla k novému mostu přes Bečvu. V porotě zasedli architekti František Tröster, Bohuslav Fuchs, Jaroslav Hlaváč a dále radní, členové osvětové rady a Beskydského divadla. Jednoznačně vybrali projekt architektů Podzemného–Tenzera.

Architekti museli vyřešit spojení dvou poměrně netypických funkcí – divadelní a hotelové. A podobně jako ostatní pojala vítězná dvojice skladbu jednotlivých částí poměrně komplikovaně. Divadlo se svým vějířovitým půdorysem se otevíralo do prostoru předmostí a ve svém výrazném rizalitu ukrývalo vstupy a foyer. Zatímco hlediště vystupovalo do prostoru konvexně, o patro vyšší prostor jeviště se prolamoval konkávně. Porota nejvíce ocenila právě přiblížení diváka k herci, a to skrze široké a krátké hlediště, které mělo velký prosceniový otvor nabízející velké prostorové možnosti. I zbylé divadelní zázemí poskytovalo hercům velkou variabilitu, kterou autoři podrobně popsali v *Architektuře ČSR*.¹⁵⁶ Z výtvarného hlediska porota ocenila „*správné hmotové vyjádření*“ obou budov.¹⁵⁷

Jan Víšek pojednal půdorys budov velmi podobně jako předchozí dvojice, jen stranově obrátil umístění hotelu a vějířovité divadelní části. Jako jeden z představitelů brněnského

funkcionalismu realizoval své myšlenky také v projektu divadla. Budovy se otevírají řadou oken a horizontálnost podtrhuje plochá střecha. Porotě nevyhovoval příliš protáhlý kónický tvar hlediště, který rozrůžňuje kvalitu míst. Úzké jeviště by příliš omezovalo herce.

V Balánově a Turkově projektu našla porota několik chyb – asymetrické řešení komunikací nového předmostí, půdorys uzavřeného bloku nebo dlouhé a úzké hlediště. Monumentální pojetí budovy se sloupovým portikem, sochami v průčelí a kamenným obložením neodpovídalo maloměstské zástavbě Meziříčí.

Beskydské divadlo se také nepodařilo realizovat. Městská rada v roce 1946 žádala o podporu ministerstvo zemědělství, které tehdy za plnění kvót spolufinancovalo stavby kulturních domů. Po roce 1948 projekt zapadl.

8 OBDOBÍ POVÁLEČNÉ OBNOVY 1945–1948

Dle programu vlády přijatého v Košicích převzaly správu jednotlivých územních celků národní výbory – městské, okresní a zemské –, v nichž zasedli zástupci čtyř stran v předválečném poměru (sociální demokraté, lidovci, národní socialisté a komunisté). Správní území se navrátila do rozsahu z roku 1938. Začalo zavírání Němců a kolaborantů (často domnělých).

Všechno úsilí se soustředilo na opravy škod a poválečnou obnovu hospodářství. Kromě průmyslových budov potřebovala nejnaléhavěji opravit železnice, aby se obnovila doprava. Poměrně rychle se znovu rozjela výroba v meziříčských sklárnách a výuka ve školách. Velká část zemědělské půdy zůstala v roce 1945 neoseta a ještě osm let nato fungoval přidělový systém.

Kromě konfiskace německého majetku započalo v roce 1945 i znárodnování podniků – Českomoravské sklárny, Janyškova továrna na klobouky (národní podnik Tonak Nový Jičín), parní cihelna Hrachovec (Moravské keramické závody), Křižanova pila (Českomoravské pily Jihlava) atd.

Ve volbách 1946 zvítězili na území meziříčského okresu lidovci s třetinou hlasů, těsně následovaní komunisty, dále sociální demokracií s pětinou hlasů a šestinu voličů oslovili národní socialisté.¹⁵⁸ Během dvouletého plánu obnovy (1947–1948) se mezi členy městského výboru i v Meziříčí rozhořely spory o přístup ke znárodnování, zda postupovat zákonně nebo revolučně. Cesta vedla k únorovému puči. Komunistické stranické organizaci v Meziříčí se podařilo zlomit odpor předsedů okresního a městského národního výboru (Viktora Martínka a Antonína Moravce) 23. února.¹⁵⁹

Stavební činnost druhé poloviny let čtyřicátých

Mezi první poválečné stavby patří přirozeně pomníky a památníky obětem, jejichž životy zmařila okupace a válka.

Na vrchu Helštýně vyrostl v roce 1948 **památník obětem** druhé světové války od Josefa Místeckého a Jaroslava Hlaváče [34]. Kopec nad městem s výhledem do okolí se k takovému účelu

přímo nabízel. Kromě provedených plánů se dochoval návrh Bohuslava Píchy a není zcela jasné, zda proběhla soutěž nebo město oslovilo zmíněné autory.

Píchův projekt [35]¹⁶⁰ počítal s vydlážděnou plochou, na jejímž konci by stoupaly schody k samotnému památníku ve tvaru vysokého a úzkého kvádru. Ten zdobila ladná postava, která třímá ratolest a nad ní umístil Pícha pěticípou hvězdu. Po stranách památníku stály žerdě na prapory. Píchův návrh by svou výškou více zasáhl do horizontu. Autor k němu vyprojektoval dvě přístupové komunikace.

Místeckého a Hlaváčův zaoblený obelisk se otáčí k městu.¹⁶¹ Celý památník se realizoval z kamenných kvádrů a působí rustikálněji než Píchův. Vydlážděná část pod obeliskem má tvar čočky a její křivku podtrhuje drobná obruba. Malé kvádry před památníkem nesly litinové mísy, které se po opakovaném zmizení neobnovily. Dvouocasý lev a nápisová deska „*Oběťmi k svobodě*“ musí být v současnosti z plastu. Podél památníků vybíhá nízký dlážděný můstek sloužící jako vyhlídka na město.

Z téže doby pochází ještě jeden **Místeckého pomník padlým**. V Poličné u mostu přes Bečvu stojí tři nahrubo otesané žulové kvádry na památku tří zde popravených mladíků. Sloupy spojuje černá páska a každý nese desku se jménem.

V rámci reorganizace učňovského školství v roce 1946 se od dřevařské školy oddělily **základní odborné pokračovací školy** (dřevodělná, kovodělná, obchodní, elektrotechnická, holičská, oděvní, potravní, malířská a natěračská, stavební, zahradnická a sklářská). Ministerstvo školství a osvěty podporovalo stavbu jejich nové budovy, kterou navrhovali architekti Josef Místecký a Jaroslav Hlaváč. Vznikly dvě varianty, jejichž datace vychází z průvodních zpráv.¹⁶² Oba návrhy musely zpracovat umístění dílen, učeben a osvětového sálu, proto různé funkce autoři umístili do různých, navzájem spojených traktů.

Projekt z roku 1947 připravovali autoři v téže době jako návrh budovy Národního shromáždění v Praze, za který získali třetí cenu. Starší návrh měl stát v blízkosti plánovaného divadla, mezi ulicí Křižnou a Bečvou. Jednoduchá puristická budova s vysokým kamenným soklem a velkými členěnými okny při pohledu z ulice gradovala. Přízemní vstupní trakt měl na levé straně samostatný

vchod do osvětového sálu zakončeného segmentovou skořepinou a převyšovalo jej kolmé spojovací křídlo s administrativou. Půdorys blízky písmenu H uzavíral dílenský trakt orientovaný na jihovýchod k řece. Ve všech třech podlažích jej osvětlovala velká okna tvořící téměř pásy, jen uprostřed mezi nimi nesl ustoupený rizalit luxfery.

O rok mladší plány situovaly školu o kousek dál směrem ke křižovatce ulic Nádražní a Křižné. Architekti tentokrát pracovali na půdorysu písmene U, přízemní dílenský trakt s hlavním vstupem se otevíral do ulice a na něj kolmé administrativní křídlo vedlo do třetí části s učebnami orientovanými k řece. Vstupní budova byla opět převýšena spojovacím křídlem. Mezi rovnoběžné budovy, jakoby do čestného dvora, umístili autoři téměř volně stojící osvětový sál. Z půdorysu vystupuje na straně do ulice přízemní tělocvična a na ni navazují venkovní hřiště a běžecké dráhy. I zde architekti použili členěná okna a stejně jako v předchozím případě valbové střechy. Učňovské školy se nikdy nerealizovaly.

Podle regulačního plánu měla v místech dnešní Seifertovy ulice vzniknout **budova desetitřídní koedukační obecné školy**.¹⁶³ Návrh z března 1947 vypracovali architekti Vojtěch Šplháček a Jaromír Hasal, oba absolventi dřevařské školy. Šplháček (1914 –?) pokračoval ve studiu na Uměleckoprůmyslové škole u Otakara Novotného. Hasal (1921–2001) studoval tamtéž u Pavla Janáka a praktikoval v ateliéru Bohuslava Fuchse v Brně. V budově na půdorysu písmene T se v kratším traktu orientovaném na jih nacházely třídy, delší obsahoval vestibul se vstupem do divadelního sálu a do krátkého kolmého křídla s tělocvičnou. Velká, horizontálně členěná a vyklápěcí okna, luxfery ve vestibulu a architektonicky použitý překlad mezi sálem a domem školníka odkazují k tradici funkcionalismu. Pro blízký pozemek vytvořili architekti hmotovou studii mateřské školy, fotbalového hřiště a bazénu. Škola se nepostavila.

Další budovu zanesenou v regulačním plánu ve svém návrhu z dubna 1947 řešil Bohuslav Pícha. Šlo o **městská jatka** umístěná za továrnou na klobouky Tonak.¹⁶⁴ Poměrně rozsáhlý areál zahrnoval řadu menších budov obklopujících hlavní objekt na nepravidelném půdorysu písmene H. Přízemní nebo

jednopatrové budovy se držely funkčního charakteru. Podobně jako Václav Hlinský a Rudolf Jasenský ve svém projektu vsetínských jatek z roku 1941 použil Pícha cihlovou podezdívku a velká tovární okna. Návrh nebyl realizován.

U výše zmíněných obytných domů v ulicích Schlattauerova a Na Příkopě vyrostly dle přepracovaného návrhu architektů Podzemného a Tenzera **jesle**. Třítraktový půdorys i vnitřní dispozice se zachovaly. Stavba realizovaná v rámci dvouletého plánu doznala výtvarného i technického zjednodušení, přesto si v *Architektuře ČSR* vysloužila výtku, že neodpovídá soudobým typizovaným návrhům.¹⁶⁵ Budova prošla přestavbou na zubní ordinace.

Hasičský sbor v Meziříčí fungoval od sloučení obou měst v krásenském provizoriu. První pokus o zřízení novostavby zbrojnice za války nevyšel. Konečně v září roku 1949 dokončil Jaroslav Hlaváč **plány nové hasičské zbrojnice**, která měla stát mezi Vodní a Křížnou ulicí (přibližně na místě dnešního objektu čp. 584). Výjezd ze šesti garáží směřoval do nově vybudované spojnice obou ulic. Třípodlažní stavba na půdorysu písmene L se svým kratším průčelím s hlavním vstupem otáčí k řece. Tato fasáda, navazující na vedlejší blok, má v hmotě ustoupený vstup a nad ním dvě loggie. Do přízemí a prvního patra umístil architekt kanceláře, do druhého pak byty. V delším křídle se v přízemí nacházelo šest garáží a nad nimi přednáškový sál a knihovna. Stavbu s valbovou střechou převyšovala strohá věž.

Do středu zájmů správy města i architektů se po válce ještě silněji vrátila bytová otázka. Národní podnik Českomoravské sklárny se v rámci dvouletého plánu rozhodl postavit pro své zaměstnance **obytné domy** na ulici Sklářská. Firma disponovala velkým pozemkem mezi ulicí Rožnovskou a Zašovskou a již v regulačním plánu se území stalo plochou pro zástavbu sídlištní a průmyslovou. Projektu se v roce 1947 ujali architekti Richard F. Podzemný a Antonín Tenzer, kteří navrhli sídliště se šestnácti domy, včetně prostoru mezi Rožnovskou ulicí a železniční tratí. Autoři vypracovali dva typy domů.¹⁶⁶ První z nich (Sklářská čp. 598 a 601) vycházel z obdélného půdorysu s několika rizalitou a disponoval dvěma třípokojeovými byty na patře. Dle soudobých standardů měl i šatnu a dva balkóny. Druhý typ domu (Sklářská

čp. 599) vycházel z podlouhlého půdorysu a měl dva samostatné vchody. Zde se na patře nacházely čtyři třípokojové byty, z nichž dva krajní měly větší rozměry a navíc balkón. Kromě uvedených tří domů se dle Podzemného a Tenzerova projektu, který ještě navazoval na meziválečné ideje o komfortním bydlení, nic nerealizovalo.

Regulační plán umístil meziříčskou nemocnici za plánovanou magistrálu Bystřice pod Hostýnem–Ostrava na kopec Stínadla svažující se k Podlesí. Nový návrh nemocnice zřejmě vypracoval Alois Balán, protože se dochoval situační plán z roku 1947 s velmi složitým půdorysem a dále s budovami kojeneckého ústavu, domu zdraví a domů pro zdravotnický personál. Z navrženého areálu se nakonec realizovaly pouze **dva domy pro lékaře** (U Nemocnice čp. 863 a 864), které svým řešením také nabízely předválečný komfort. V každém patře se rozkládaly dva velké třípokojové byty s pracovnou, šatnou a balkónem. Do prvního a druhého patra umístil Balán ještě navíc svobodárnu. Luxfery osvětlovaly celou šířku schodiště, ze kterého byl přístup do loggií otočených do dvora.

Vybrané stavby druhé poloviny let čtyřicátých

Hvězdárna (Vsetínská čp. 941), [36, 37]

Zdeněk Plesník – 1947

Pavilon, Jaroslav Hlaváč – 1959

Počátky astronomického pozorování v Meziříčí spadají do dvacátých let minulého století. Prováděl je nadšený amatér Antonín Ballner, který kolem sebe vytvořil kroužek příznivců astronomie. V roce 1929 si na kopci Stínadla postavil první dřevěnou hvězdárnu, která se zde nachází dodnes a jako nejstarší dochovaná observatoř na severní Moravě získala zápis mezi technické památky.

Protože dřevěná budova zestárla a na konci války ji zasáhl granát, rozhodli se místní nadšenci pro stavbu nové pozorovatelny. Projekt v roce 1947 vypracoval místní rodák Zdeněk Plesník, který také patří k absolventům dřevařské školy. V letech 1933 až 1937 studoval u Pavla Janáka

na Uměleckoprůmyslové škole a ještě před koncem studia začal pracovat pro projekční kancelář firmy Baťa. V roce 1939 nastoupil na Akademii výtvarných umění k Josefu Gočárovi, ale brzy Němci vysoké školy uzavřeli a Plesník strávil přes rok v Sachsenhausenu. Studia na akademii ukončil po válce u Jaroslava Fragnera.

Jednoduchá přízemní stavba na půdorysu obdélníku nese na své rovné střeše jednu velkou a dvě menší kupole. Vestibul hvězdárny se z jižní strany otevírá skleněnou stěnou, kterou chrání přesahující střecha nesená čtyřmi pilíři. Tento téměř antický portikus završuje monumentální kupole. Ostatní strany ponechal Plesník v režném zdivu. Vestibulu dominuje válec nesoucí kupoli, kolem nějž vytvořil autor prosklený pás oken, které dávají hale světlo. Prostý interiér pojal architekt plasticky, když zvýraznil křivky schodišť a jiné funkční prvky. V přízemí se nachází přednáškový sál, knihovna nebo laboratoř a nad nimi v otočné kupoli dalekohled. Plesník ve svém díle zkombinoval pozdní funkcionalismus s prvky zlínské racionalistické architektury.

Prováděcí dokumentaci připravili stavitelé František Váňa a František Smutek. Samotná stavba se realizovala poměrně dlouho a svépomocí mezi lety 1948 až 1956 kvůli nedostatku materiálu a financí (dvakrát úspory zasáhla měnová reforma). Hvězdárna je od roku 1973 nemovitou kulturní památkou.

V roce 1959 vyprojektoval Jaroslav Hlaváč ještě druhý samostatně stojící přízemní pavilon s kupolí, při jehož tvorbě se plně držel Plesníkem daného stylu. Obě stavby měl v roce 1974 propojit nový trakt zakončený čtvercovým planetáriem. Plány vypracoval podnik českého bytových družstev Drupos, konkrétně architekt Žofka. I tento projekt respektoval vzhled daný Plesníkem. Planetárium zůstalo v návrhu.

Prameny:

Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 941).

Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 1112.

Literatura:

Vladimír Bursa, Valašští přátelé astronomie v průkopnickém snažení, *Tep Nového Zlína* I., 1946, č. 9, s. 9.

Rostislav Švácha, Architektura čtyřicátých let, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1939/1958*, Praha 2005, s. 50–51.

9 VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ V LETECH 1948–1989

Politický převrat v roce 1948 a s tím související převzetí moci a kontroly nad společností hluboce zasáhly do vývoje země. Přirozeně se změnily i požadavky na architekturu. Nový autoritářský režim vedený komunistickou stranou potřeboval nejprve upevnit svoji pozici, a to mimo jiné personálními změnami a ovládnutím všech úrovní správy. Rozhodující slovo získaly akční výbory Národní fronty. Symboly první republiky zmizely z veřejných prostranství.

Ještě před květnovými volbami 1948 v podstatě zanikly všechny ostatní strany a voliči vhazovali buď jednotnou kandidátku, nebo bílý lístek. Přestože využití možnosti tajné volby hrozilo perzekucí, v Meziříčí zvolilo druhou variantu přes třicet procent lidí.

Likvidace nepřátel režimu začala znárodňováním podniků. Dle ústavy mělo jít o firmy nad padesát zaměstnanců, prakticky režim přinutil každého složit živnost – omezoval fungování provozu, pronásledoval rodinu a nakonec zamezil dodávkám zboží. Živnostníci z oblasti služeb směli své povolání provozovat pouze pod hlavičkou společného svazu nebo družstva.

V roce 1949 vznikl kraj Gottwaldov, pod který začal meziříčský okres spadat. Daleko významnější změnu však znamenalo zrušení meziříčského okresu a jeho zařazení pod okresní národní výbor Vsetín v roce 1960. V tomto roce totiž proběhla další správní reorganizace a Meziříčí se stalo součástí Severomoravského kraje se sídlem v Ostravě. Funkci starosty nahradil předseda městského národního výboru.

Nutnost kontrolovat obyvatelstvo vedla od přísné evidence obyvatel k spojení všech tělovýchovných, kulturních a jiných spolků pod jedinou organizaci. Náboženství a církevní organizace se dostaly na okraj společnosti.

Hlavním hospodářským cílem počátku padesátých let se stalo budování těžkého průmyslu. Do dolů naverbovaní lidé byli příčinou nedostatku pracovních sil v ostatních výrobních odvětvích. Plnění závazků a norem, podkreslené oddaností režimu, se masivně dotklo také žen, které nemohly zůstat mimo

toto pracovní nasazení. Z toho důvodu režim budoval řadu jeslí a mateřských školek.

V průmyslových odvětvích pracovalo v Meziříčí v průměru o polovinu méně lidí než ve zbytku republiky. Navíc sklářství, dřevařství a textilnictví stát neprotežoval. V roce 1954 vznikl plán na zřízení pobočky chemicko-hutního kombinátu ostravských Urxových závodů, jehož stavba se realizovala v blízkosti hřbitova od roku 1960. Tento závod zaměstnával nejvíce lidí, ale současně výrazně poškodil životní prostředí ve městě i blízkém okolí. Ve výrobním objemu jej v šedesátých letech předběhla Tesla (bývalá Mikrofonta) vyrábějící elektrotechniku.

Zákon o jednotných zemědělských družstvech z roku 1949 začali propagovat agitátoři, kteří přesvědčovali rolníky o výhodách vstupu. Přesto se dlouho nedařilo nechuť místních zemědělců zlomit. V roce 1953 už existovala družstva ve všech obcích a v období normalizace pak byly sloučeny ve velké závody. Nedostatek pracovní síly v zemědělství režim doplňoval dobrovolnými brigádami. Navíc v hornatém valašském terénu nelze příliš použít mechanizaci. Většina území zůstala pastvinami, ale původní terasovitá pole zmizela. V rámci družstev vznikla přidružená řemeslná výroba, která měla nahradit zrušené živnosti.

Velké změny přišly i do oblasti školství. Dřevařská škola a učitelství byly zrušeny a místo nich město získalo stavební průmyslovku a vyšší školu hospodářskou. V roce 1953 přijalo Československo sovětský model osmiletých a jedenáctiletých škol (základní docházka a tříleté gymnázium). Od roku 1962 vznikl čtyřletý tzv. všeobecně vzdělávací ústav, který se až po roce 1968 směl opět jmenovat gymnázium. I studenti se organizovali v prorežimní pionýrské organizaci nebo později ve svazu mládeže.

Velké podpory se všeobecně dostalo folklóru, který se jevil jako dostatečně lidová a angažovaná kultura, která nahradí západní vlivy. Různé soubory lidové tvořivosti směly například cestovat do zahraničí, aby zemi reprezentovaly. Cestovní ruch se odehrával převážně na území Československa pod hlavičkou Revolučního odborového hnutí, a to na chatách převzatých jednotlivými podniky.

Uvolnění poměrů, známé pod jménem „pražské jaro“, dorazilo i do Meziříčí. Druhá polovina šedesátých let přinesla

obnovení některých zakázaných spolků nebo Masarykových soch za účasti Sokolů. Vznikla nová divadla jako Minimax nebo divadlo Poezie. Demokratizace započala i v různých organizacích strany. Bohužel po srpnovém obsazení země armádami Varšavské smlouvy zůstala jedna sovětská posádka i v Meziříčí.

Jakkoliv svobodná atmosféra v roce 1969 ještě doznívala, stranický aparát započal s rozsáhlými personálními změnami, které se po klíčových úřadech dotkly v podobě prověrek každého. Symbolem doby může být tehdejší ředitel vsetínského muzea Bohumil Peroutka, který v říjnu 1969 uveřejnil v *Novém Valašsku* článek o významu 28. října a Masaryka pro vznik Československa. Ostrá reakce stranických kruhů, odvolání redaktora novin a následná hrozba ztráty zaměstnání dovedly Peroutku k sebevraždě upálením.

„*Poučení z krizového vývoje*“ přineslo pokus o návrat do padesátých let – zrušením nově vzniklých spolků, odstraňováním soch T. G. Masaryka a přijetím pátého pětiletého plánu v roce 1971. Nadšenou budovatelskou atmosféru se vrátit nepodařilo.

Sedmdesátá a osmdesátá léta velké změny nepřinesla. Stát i národní výbory plánovaly hospodářský i společenský vývoj na léta dopředu a bez zahraniční konkurence se podařilo průmysl stabilizovat. Obce byly integrovány pod města. K Meziříčí se připojila Krhová již v roce 1953. Z Brňova a Křivé vzniklo Podlesí v roce 1960. Poličná, Juřinka, Lhotka a Hrachovec se staly součástí Meziříčí v roce 1980.

Snaha o racionalizaci a standardizaci společnosti se přirozeně odrazila v přístupu k architektuře. Jakkoliv se režim mohl chlubit mohutnou bytovou výstavbou, dělo se tak často na úkor staré zástavby. Výškové stavby se dostaly do bezprostřední blízkosti historického centra bez urbanistické návaznosti. Trvalo ještě dlouho, než se uskutečnily mnohé projekty z první republiky – koupaliště, sportovní stadion, kino apod. Nejvíce Meziříčí poznamenal průtah centrem města v roce 1972 (včetně estakády postavené v roce 1983), který zničil krásenské náměstí, Študlov a zcela potlačil obyvatelnost středu města na úkor dálkové spojnice.

Stavební činnost v letech padesátých

Politický převrat znamenal velké změny i v přístupu k architektuře. Nový systém vyžadoval architekturu odlišnou od kapitalistické. Zároveň její výrazové pojetí mělo podporovat stranou prosazované myšlenky. Architektura se stala stranickou a „vzala na sebe poslání uměleckými prostředky vyjádřit velké ideje doby a vládnoucí třídy, ... která není menšinou utlačovatelů... a jejich cílem jest vpravdě stalinská péče o člověka“.

„Naše architektura a stavebnictví plní jenom zčásti své úkoly, a to převážně jen z hlediska materiální péče o člověka. Budovy jsou jednotvárné, chudé ve svém zevnějšku, mechanicky se opakující, bez nejmenšího nároku na uměleckost. Ulice a veřejná prostranství jsou nevýrazná, obklopená stejnými budovami, převážně mechanicky řazenými, bez jakéhokoliv vyššího uměleckého záměru ve smyslu seskupení hmot a vytváření vyšších umělecky komponovaných celků. Stejně neutěšený výraz poskytují i mnohá nově budovaná sídliště. Pracující člověk přijímá takovouto výstavbu sice s vědomím, že socialistická společnost se stará o jeho ubytování, není však zcela spokojen...“¹⁶⁷

Přestože se výše zmíněná kritika, uveřejněná v časopise *Architektura ČSR* v roce 1951, týká dosavadního vývoje architektury od roku 1945, autoři v podstatě vystihli problémy nejen sídlištní výstavby v následujících čtyřiceti letech. Snaha zajistit poměrně rychle lidem bydlení nutně vedla k typizaci staveb a k jejich konstrukčním zjednodušením. Tato myšlenka se samozřejmě neobjevila jen ve východním bloku, ale její pojetí v podmínkách socialistického hospodářství často vedlo k nejjednodušším řešením bez ohledu na duchovní potřeby obyvatel. Systém potlačil individuální rodinnou výstavbu jako společensky a hospodářsky neoprávněnou.

Mezi první sídlištní zástavbu v Meziříčí patří tzv. **stará Křižná**. Devět domů na ulicích Křižná, Janáčkova a Čajkovského vyrostlo mezi lety 1947 a 1957. Jaromír Hasal vyprojektoval v roce 1956 typové domy s dvaceti čtyřmi bytovými jednotkami T16 (Křižná čp. 619–621). V každém ze čtyř podlaží bychom našli čtyři

třípokojevé, dva dvoupokojevé byty a jednu svobodárnu. Domy nesou prvky socialistického realismu, například v použití sgrafitové výzdoby s lidovými motivy.

Naopak za návrat k předválečné moderně bychom mohli označit **tělocvičnu Tělovýchovné jednoty Spartak v Jablůnce** (čp. 187) z let 1955 až 1957. Přestože obec spadá pod správu Vsetína, nejvýznamnější stavby zde navrhli meziříčští architekti. V tomto případě je autorem Josef Místecký. Jednopatrovou budovu osově dělí kamenem obložený portál s křivkou přístřešku a nad ním dominuje netradičně pojatý kamenný balkón. Místecký jako by se vrátil ke svým realizacím z dvacátých let, a to použitím vertikálních pásů mezi okny, provedených v režném ozdobně skládaném zdivu. Po stranách tělocvičny se nacházejí sochy sportovců od Františka Davida.¹⁶⁸

Meziříčí se snažilo o zřízení **nemocnice** od dob starosty Aloise Mikyšky. Během obou válek vzniklo ve městě několik provizorních zdravotních zařízení, například mezi lety 1943 a 1946 v klášteře salvatoriánů v Žerotínově ulici. Uvažovalo se také o adaptaci ústavu pro hluchoněmé. Mezi lety 1958 a 1965 byla postavena nemocnice dle projektu (1955) brněnského architekta Miroslava Spurného (1921), který studoval u Bohuslava Fuchse, Bedřicha Rozehnal a Jiřího Krohy. Jako vedoucí ateliéru brněnského Stavoprojektu vypracoval Spurný řadu návrhů nemocnic – například ve Znojmě, Uherském Brodě nebo Litvínově.

Poloha nemocnice [38] ve svažitém terénu Stínadel, s orientací, na jih vycházela z regulačního plánu architektů Podzemného a Tenzera. Spurný musel vyřešit odlišný nemocniční provoz, daný různými odděleními. Přes komplikovanost půdorysu lze říct, že jde o dva téměř uzavřené bloky s vnitřními nádvořími. Průčelní budova s hlavním vstupem sloužila jako poliklinika a na ni kolmý trakt jako komplement. Křídla otočená do zahrady obsahovala lůžková oddělení. Stranou hlavních provozů se nacházela patologie, lékárna a obslužná část. V uličním průčelí, v místech dnešní přístavby z konce osmdesátých let, původně stála přízemní zaoblená budova sloužící jako telefonní ústředna a vrátnice. Svým pojetím navazuje nemocnice na předválečnou tradici funkcionalismu – okna tvoří téměř pásy, v nádvořích

vystupují z hmoty balkóny, opakovaně se objevuje motiv nosného sloupu a nautických oken. Zároveň ale Spurný použil různé kamenné podezdívky. Hlavní vstup zvýrazňuje rizalit vyplněný oknem v šíři schodiště a s reznými pásy po stranách. Nemocnice prošla v letech 2002 až 2005 rekonstrukcí, která podtrhla její funkcionalistickou podobu a vizuálně ji scelila s přístavbami.

V roce 1962 vypracoval architekt Hoferek z Krajského projektového ústavu v Olomouci **novostavbu pavilonu TBC**, který měl stát vedle nemocnice. Pětipatrová budova na půdorysu dvou navzájem zalomených obdélníků svým vzhledem navazovala na Spurného nemocnici. Pavilon se do okolí otevíral nejen pásy oken, ale v prodloužení také balkóny vedoucími po celé délce budovy. Projekt se nerealizoval a oddělení TBC vzniklo přístavbou kláštera salvatoriánů v roce 1964.¹⁶⁹

Z revize směrného územního plánu z roku 1966 vyplývá dosavadní vývoj urbanistického plánování města.¹⁷⁰ Architekti Podzemný a Tenzer v roce 1945 vytvořili hlavní koncepci regulace, a přestože ji pravděpodobně město definitivně neschválilo, byla při stavbách respektována. Nový koncept rozpracoval v roce 1948 Stavoprojekt Gottwaldov, ale zůstal nedokončený. Mezi lety 1948–1957 se územním plánem zabíral Alois Balán. Z těchto jmenovaných návrhů se žádný nedochoval.

Nový **směrný územní plán** [39] vytvořil kolektiv architektů v ateliéru pro územní plánování ve Státním projektovém ústavu pro výstavbu měst a vesnic v Gottwaldově pod vedením E. Staši.¹⁷¹ Spolupracoval na něm také Milan Podzemný, synovec Richarda F. Podzemného. Městský národní výbor plán schválil v říjnu 1958 a gottwaldovský kraj v květnu 1960. Vzhledem k tomu, že z první regulace města se nepodařilo téměř nic uskutečnit, respektive zasáhla jenom do té doby nezastavěná území, musel také nový plán přednostně vyřešit komunikace. Na první pohled nedostali autoři prostor pro velkorysé pojetí. Hlavní dálková cesta z Hranic do Vsetína přicházela k městu Hřbitovní ulicí a za železničním podjezdem se stočila kolem zámeckého parku k nádraží a dále přes řeku na ulici Palackého a ven z města. Silnice z Hranic do Rožnova vedla až k podjezdu stejně jako na starších regulačních plánech, za ním se přimkla k železniční trati a pokračovala souběžně s ní. S magistrálou

Ostrava–Bystřice pod Hostýnem už se nepočítalo. Aby se ulevilo dopravě přes náměstí, naplánovali autoři dílčí obchvat Ščudlovem. Vnitřní okruh měl vést odbočkou ze Sokolské ulice na Havlíčkovu a pak zahýbal kolem Místeckého vily a hvězdárny k nemocnici a dále Smetanovou ulicí na Žerotínovu a zpět na Sokolskou. Vzhledem k tomu, že cesta procházela samými obytnými částmi a nespojovala Meziříčí s Krásnem, zdá se její existence zbytečná. Meziříčí tak vymezovala komunikace ze severu a západu. Na východě se rozrůstala výrobně-technická zóna a jižní část se zvolna napojovala na Podlesí.

Obytné čtvrti měly být zastavěny většinou rodinnými domky, mezi výjimky patřilo sídliště Českomoravských skláren mezi ulicemi Zašovskou a Rožnovskou. S tím související výšková zástavba se odvíjela od oválného centra a neměla přesáhnout pět pater. Nový park navrhli autoři v předpolí nemocnice a místo starého hřbitova. Městské lázně měly stát v Žerotínově ulici v místě dnešního hospicu. Tržiště, autobusové nádraží, stadion a kurty odpovídají současnému stavu.

Na konci padesátých let vstoupil na meziříčskou architektonickou scénu Vladimír Kalivoda (1927–2005). Narodil se v Raškovících u Frýdku-Místku, kde se poznal s architektem Petrem Žertem. Během války studoval ve Vsetíně průmyslovou školu strojnickou a bydlel u dědečka v Meziříčí. V roce 1956 zakončil studia na Fakultě architektury a pozemních staveb Vysokého učení technického v Brně u Antonína Kuriala se specializací na urbanismus. Do roku 1960 pracoval na odboru územního plánování Krajského národního výboru ve Zlíně a pak dva roky jako odborný asistent na katedře urbanismu na své alma mater. V té době již bydlel v Meziříčí, kde mezi lety 1962 a 1990 učil na stavební průmyslové škole. Prostřednictvím Svazu československých architektů získal možnost cestovat do zahraničí. Pro Meziříčí a okolí vyprojektoval řadu návrhů.¹⁷² Architekt ve svém díle pracoval s dozvuky meziválečného funkcionalismu v kombinaci s rustikálními prvky.

Mezi první realizace patří **chata manželů Kudělkových** u přehrady Bystřička [40] z let 1957 až 1959. Drobná stavba se vyrovnává se svažitým terénem vysokou podezdívkou vyskládanou ze štípaných kamenů, kterou po stranách přesahuje

obytné patro obložené kulatinami. Střecha je pultová. Interiér osvětluje skleněná stěna zasazená do průběžného balkónu. Zde patrně poprvé Kalivoda užil tohoto motivu, zpopularizovaného skrze tzv. „šumperák.“ V rámci socialistického závazku pro Meziříčí vypracoval Kalivoda v roce 1958 **návrh domu komunálních služeb u přehrady Bystřička** (čp. 234) [41]. Podlouhlá stavba osazená opět ve važitém terénu se otevírá směrem k vodní ploše. Částečně zapuštěný suterén nese na pilířích obslužnou terasu, která je přístupná z obou stran dvěma rozložitými schodišti. Patro s jednotlivými provozy přístupnými z terasy (například kadeřnictví) zakončovala pultová střecha, ale v pravé krajní části nechal architekt vyrůst nad třetinou stavby ještě další podlaží. Objektu tak dominuje předsazené patro pokryté dřevěnými deskami a s pásy úzkých oken po stranách. Dům služeb prošel řadou přestaveb.

Otázkou zřízení **koupaliště** se Meziříčí zaobíralo řadu let. V roce 1959 vypracoval Vladimír Kalivoda zastavovací studii sportoviště v místě zvaném Kouty – s koupalištěm, saunou, stadionem a tenisovými kurty. Realizace se dočkalo jenom koupaliště, ale na stejném místě vznikl podobně řešený areál. **Sauna** [42] svým návrhem velmi připomíná Farnsworth House od Ludwiga Miese van der Rohe, který Kalivoda doplnil rustikálními motivy. Samotný prostor sauny, vyskládaný z kamene na čtvercovém půdorysu, tvoří srdce a také jediný nosný pilíř celého objektu, který zvedá dům nad terén. Teprve na kamenné jádro navlékl Kalivoda zbytek přízemní stavby na půdorysu písmene L. Vstup do celoprosklené haly vede přes subtilní schody. Na rozdíl od zmíněného Farnsworth House nepůsobí sauna tak transparentně, protože Kalivoda s prosklenou stěnou zkombinoval kámen a zdi seskládané z kulatin.

Vybrané stavby let padesátých

Komplex koupaliště (Kouty čp. 37)

Vladimír Kalivoda – studie 1959, realizace 1963–1972

Přestože Kalivoda vypracoval prováděcí plány až v roce 1963, jeho studie z roku 1959 již v podstatě vystihuje celé pojetí koupaliště. Uliční část komplexu uvozuje dvoupodlažní budova restaurace, spojená skrze terasu v prvním patře se šatnami. V návrhu restaurace architekt opět použil svůj oblíbený kontrast mezi masivním kamenným přízemím a přesahujícím, téměř celoproskleným patrem. Z restaurace byla přístupná podlouhlá venkovní terasa, která v přízemí vytvářela krytý koridor spojující obě stavby. Mezi dvě kónicky se rozšiřující boční zdi vyskládané štípaným kamenem Kalivoda vsunul patrové šatny s vertikálně profilovanými stěnami. Vytvořil tak před šatnami loggie, na čtyřech místech podpírané sedmi sdruženými sloupky. Přístup do patra vedl po vysunutém dvouramenném schodišti.

Železobetonový bazén ve tvaru nepravidelného písmene L sloužil díky přepážce a různým hloubkám dětem i dospělým. Mělká část pro děti sousedila s plaveckými dráhami, které se stáčely do kratší části (písmeno L) ke skokanským můstkům.

V roce 1974 vypracoval Jaromír Kundrátek, vedoucí technických služeb, plány na železobetonovou monolitickou skluzavku, která stála v ose bazénu pro dospělé v blízkosti dětské části.

Koupaliště prošlo nevhodnou rekonstrukcí, která výrazně změnila vzhled celého areálu. Do části poměrně hlubokého původního bazénu byl vestavěn nový, zbylou polovinu ponechanou svému osudu, obepíná plot. Budova restaurace kromě svých proporcí zcela ztratila svůj vzhled. Nejzachovanější částí zůstaly šatny, jejichž architektonické vyznění autoři rekonstrukce zcela nepochopili a nechali je pokrýt barevným geometrickým dekorem.

Prameny:

Studie ze soukromého archivu Evy a Dana Duškových.

Plány ze spisovny Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka koupaliště).

Stavební činnost v letech šedesátých

Na počátku šedesátých let přistoupilo Meziříčí k výstavbě panelových domů. Plánované hospodářství směřovalo k rovnoměrnému soustředění průmyslových podniků. S tím souvisí zvyšující se koncentrace obyvatel ve větších městech. Sídlištní zástavba znamenala naplnění myšlenek levicové meziválečné generace, ale výsledek v rámci socialistického pojetí často jejich cíle nesplnil. Dlouhodobě osočovaný sektor soukromého stavebnictví zanikl a nahradil jej systém, ve kterém se stát stal jediným investorem a městské národní výbory jediným stavitelem. Státní projektové ústavy pracovaly s typizovanými stavbami nutnými k rychlé a laciné masové výstavbě. Industrializace stavebnictví (montování z panelů) a standard bydlení, daný pouze velikostí bytu v poměru k počtu bydlících, vedly u mnohých lidí k pocitům odosobnění. Souviselo s tím urbanistické řešení sídliště realizované jako volná struktura hmot, často bez logických center nebo dominant. Mnohá sídliště vznikla až za dosavadní výstavbou, na periferii a často blízko zeleně. V Meziříčí se panelové domy dostaly až do těsného sousedství historického centra bez jakékoliv logické návaznosti. Plány veškeré meziříčské panelové zástavby připravovali architekti Nováček a Kapitán ze Stavoprojektu Olomouc.¹⁷³

Sídliště Křížná, nejstarší ve městě, vyrostlo dle návrhu z roku 1961 od výše zmíněných architektů. Kvůli zvýšení hustoty obyvatel pracovali s výškovými domy typu T02B, čímž porušili platný územní plán z roku 1958. Křížná se rozprostírá mezi stejnojmennou ulicí, bývalou Křížanovou pilou (měla být původně také zbořena), ulicí Nádražní a Masarykovou. Velkou část území tvořily původně zahrady, ale muselo se přistoupit i k asanacím, například části krásenského náměstí. Stavba probíhala až do roku 1967, celkem vzniklo kolem sedmi set bytů, z nichž některé jsou v prvních výškových domech. K občanské vybavenosti projektované programově na počet obyvatel patří mateřská škola a jesle, základní škola, obchodní náměstí a hotel Apollo (1975).¹⁷⁴

Druhé sídliště, rozkládající se mezi ulicemi Zašovskou a Rožnovskou, získalo jméno **Pod Oborou**. Návrh od stejných autorů pochází z roku 1965. Panelová výstavba trvala od roku

1968 do 1972 a realizovalo se devět set bytů. Pro tento okrsek byla rozšířena novými pavilony základní škola Masarykova (1975). V tomto případě uvolnila plochu ke stavbě zbylá část krásenského náměstí a další stará zástavba.

Realizaci vítězného projektu na úpravu centrálního hřbitova od Richarda F. Podzemného a Antonína Tenzera z roku 1942 zabránila válka. V roce 1955 město oslovilo architekty znovu, aby na základě svého návrhu vypracovali prováděcí plány.¹⁷⁵ Vzhledem k finanční náročnosti úprav město upustilo od stavby krematoria a kolumbária. **Obřadní síň** [33] vznikla přestavěním soukromé kaple na konci hlavní hřbitovní cesty. Autoři se pravděpodobně drželi původního návrhu, protože pojetí jednoznačně čerpá z funkcionalistické tradice. Výrazný rizalit kaple pokračuje úzkou zvoničkou s kruhovým otvorem na konci. V průčelí i po stranách prolamují stěny velká členěná okna.¹⁷⁶ Bývalá synagoga, stojící v blízkosti židovského hřbitova, prošla v roce 1957 adaptací na márnici. Urbanistické řešení hřbitova podle typu pohřbívání mělo zachovat původní koncepci z roku 1942.

Ani v tomto případě se nepodařilo kromě zmíněných dvou rekonstrukcí celek hřbitova dokončit. Z toho důvodu vznikl v roce 1964 **nový plán na úpravu hřbitova** od krajského projektového ústavu v Olomouci pod vedením architekta Karla Typovského. Návrh upravil plochu hřbitova jednoduchým rozčleněním na obdélné části, které kopírují sklon terénu. Toto řešení zůstalo zachováno dodnes. Zda byla postavena malá administrativní budova u vstupu, není jisté, protože dnes zde stojí objekt služeb z roku 1985. Autor dále vyhradil v jihovýchodní části hřbitova plochu na stavbu krematoria, ale nerealizovalo se.

V roce 1966 vypracoval Ludvík Hilgert z technické služby Společnosti přátel žehu, v rámci její propagace, návrh na přestavbu výše zmíněné márnice na **smuteční síň**. Šlo o budovu čtvercového půdorysu s apsidou a stanovou střechou. Hilgert nechal přistavět obdélnou předsíň, vyboural apsidu a místo ní připojil podélný objekt zázemí pro pozůstalé a samotnou márnici. Docílil půdorysu ve tvaru písmene T. Architekt respektoval původní okenní otvory po stranách v podobě vertikálních pásů z luxfer. Hilgert pojal fasádu v režném zdivu

tvořícím pilastry a římsu, během realizace v roce 1969 byla nahrazena břizolitovou omítkou. Bývalá synagoga slouží jako smuteční síň dodnes.

Směrný územní plán z roku 1958 byl porušen výstavbou sídlišť Křížná a Pod Oborou, které měly zajistit bydlení zaměstnancům masově nabíraným do místních podniků. Z těchto důvodů vznikla v roce 1966 **revize platného plánu**, jejíž podklady připravil Zdeněk Gardavský ze Stavoprojektu Olomouc ve spolupráci s vedoucím odboru výstavby města Rudolfem Bártlou. Koncept směrného územního plánu zůstal neschválen, ale stal se podkladem pro řešení výstavby. Kromě průvodní zprávy se z něj nic nedochovalo.¹⁷⁷ Autoři se k osm let starému plánu staví velmi kriticky a za největší nedostatek označují špatný odhad vývoje obyvatel a s tím související řešení dopravy, bydlení a dalších potřeb. Z revizní zprávy dále vyplývá, že v roce 1963 vznikla ve Výzkumném ústavu výstavby a architektury v Brně studie přestavby historického centra města ve dvou alternativách – rekonstrukce a demolice (spojená s výškovými novostavbami). Národní výbor zvolil zachování historického jádra.

Od posledního územního plánu se přístup k jeho pojetí změnil. Zatímco autoři staršího návrhu respektovali oválné historické jádro a na něj nechali navazovat další čtvrti, Gardavský s Bártlou považovali nízkou zástavbu za plýtvání zemědělskou půdou a navrhovali rozsáhlé asanace starých budov. Výškové domy mohly vyrůst vedle náměstí. Parky v předpolí nemocnice a mezi ulicemi Královou a Palackého architekti označili za nepotřebné stejně jako zahrádkářskou kolonii na Štěpánově. Z obyvatel města se stávají čísla pro hospodářské operace a s nezpochybnitelným předpokladem permanentního rozvoje – nová pracovní místa, více obyvatel, další byty a občanská vybavenost. Nikde autoři nezmínili „bydlitelnost“ města a nehmotné potřeby.

Jihozápadní část města, mezi ulicemi Vsetínskou a Palackého, doporučoval rezervovat pro bytovou výstavbu již regulační plán z roku 1939. K naplnění této myšlenky přistoupilo město v roce 1965, kdy požádalo Stavoprojekt Olomouc o vypracování **plánů panelové zástavby a celkového urbanistického řešení sídliště Vyhlídka**.¹⁷⁸ O dva roky později

se tento schválený návrh stal předobrazem meziříčské bytové výstavby v sedmdesátých letech. Jedním z hybných momentů, který umožnil situování panelových domů do bezprostřední blízkosti centra, se stal „dočasný“ průtah městem v podobě silnice spojující Vsetín a Hranice. Jeho vybudování si vyžádalo asanace domů kolem Vsetínské ulice a Ščudlova. Bourání zasáhlo dosavadní zástavbu také kolem ulice Sokolské a Královy. Celkem šlo o více než sto dvacet domů, které zabraňovaly dostatečnému využití území. Zástavba rodinných domů byla v této době považována za plýtvání půdou. *„Objekty navržené na dožití... na plochách rezerv... by neměly být udržovány adaptacemi a mělo by docházet k postupnému uvolňování těchto ploch.“* V tomto smyslu vděčí Meziříčí za zachování historického jádra jenom nedostatku financí na výstavbu nového.

Plán z roku 1967 pracoval s velkým územím mezi ulicemi Sokolskou, Vsetínskou a Palackého. Vzhledem k jeho rozsahu, a tedy náročnosti realizace přistoupilo o dva roky později město k omezení zamýšlené zástavby. Definitivní návrh pochází z roku 1971, kdy už stavba započala. Projekt zahrnoval území kolem ulic Tolstého (Ščudlov), Vsetínské, Sokolské, Královy, Máchovy, Kraiczovy, Havlíčkovy a J. K. Tyla. Zástavba se skládala z osmipatrových nebo čtyřpatrových domů typu T06B, které měly tvořit *„ucelené obytné soubory“*. Obligátní občanská vybavenost zahrnovala monoblok školy, jesle s parkovou úpravou na místě bývalého hřbitova, mateřskou školu a nízké budovy s restaurací, samoobsluhou apod. Původně zamýšlené obchodní náměstí a nákupní středisko se nerealizovalo. Postavené domy stojí na ulici Sokolské, Králově, 1. máje a Kraiczově. Od třináctipodlažních domů umístěných v bývalém Ščudlově se kvůli malému pozemku naštěstí upustilo. Celkem šlo o šest set padesát bytů. Přesto tato zástavba a zmiňovaný průtah, realizovaný v roce 1972, nenávratně poškodily historické urbanistické vazby vnitřního města a izolovaly náměstí od okolí čtyřproudou cestou a dále hradbou výškových domů. Navíc daly vzniknout řadě architektonicky hluchých míst, kde původní zástavba musela ustoupit a nová, upravující například odkryté dvorní trakty, se nikdy nerealizovala.¹⁷⁹

Ředitel národního podniku Osvětlovací sklo Kratochvíl si v roce 1967 objednal u architekta Petra Žerta adaptaci měšťanského domu (Polášková čp. 77) na vzorkovou prodejnu. Žert (1934) absolvoval nejprve důlní měřičství v Ostravě. Díky výjimce ministerstva školství mohl studovat Vysoké učení technické v Brně – Fakultu stavební a na přímluvu profesora Bedřicha Rozehnalá také architekturu. Pracoval ve Státním projektovém ústavu obchodu v Brně, ale protože zde byla zaměstnána i jeho sestra, architektka Růžena Žertová, musel odejít. Rodinný původ mu dlouho bránil sehnat jinou práci, až jej jeho přítel z dětství Vladimír Kalivoda doporučil na stavební průmyslovou školu v Meziříčí. Žert zde učil mezi lety 1963 až 1990.

Vzorková prodejna Světлана [44] vznikla v historickém domě se secesní fasádou. Osově souměrné průčelí s šesti okny ukončovaly na obou stranách segmentové štíty mezi dvojicí pilířků po stranách. Úprava se dotkla pouze přízemí. Žert otevřel obchod prosklenou stěnou, před níž předsadil vertikální železobetonové pilíře spojené architektonickým rámem. Pilíře, které měly pokrývat kachle ze sklářské keramiky dinat, ale dodnes na nich zůstal hrubý vzor bednění, respektují svým rozmístěním secesní fasádu. Výraznější rastrování uplatnil architekt kolem taktéž proskleného vstupu. Žert pojal pás přízemí téměř jako sošku vymodelovanou na základě hudebního rytmu. V interiéru autor propojil několik původně samostatných místností a výškový rozdíl překlenul zakřivenou rampou a skryl ji za stěnu pokrytou výše zmíněnými dinasovými tvárnicemi, složenými ve vertikální vzor. Zatímco architekt dodnes považuje neobložené průčelí za nedokončené, lze v něm díky použití pohledového betonu a skla spatřovat záchvěv brutalismu.

V roce 1967 uspořádal Stavoprojekt Olomouc na žádost města meziateliovou soutěž na **nové meziříčské kino**. Projekt se nakonec ujal architekt Ladislav Pospíšil.¹⁸⁰ Soliterní stavba měla vzniknout na rozhraní Uličky, Křížné a Vodní ulice na místě asanovaných domů. Pospíšil se rozhodl k průniku dvou trojúhelníkových hmot se střechami v protispádu, aby docílil sopečného vzhledu stavby a přiznal provozní vazby v interiéru. Ve svém průčelí mělo kino předsazený arkýřovitý balkón se

skleněnou stěnou nesený v přízemí sloupy. Novostavba kina se nerealizovala. Film o šířce 70mm se začal o rok později promítat v letním kině, navrženém Vladimírem Kalivodou v roce 1962.

Vladimír Kalivoda byl autorem mnoha interiérů, kromě soukromých objednavatelů pracoval například pro Restaurace a jídelny. První z řady jeho veřejných realizací v Meziříčí pochází z roku 1961. Šlo o zařízení **restaurace Panáček** (dokončeno 1964), které se nedochovalo, stejně jako **vinárna Monika** z roku 1963 (budova zbořena). Oba tyto interiéry v sobě nesly ještě dozvuky bruselského stylu, ale lze v nich najít i Kalivodův rukopis – například nábytek s konstrukcí z tenkostěnných ocelových profilů. Svůj rustikální styl architekt výrazněji rozvinul ve vybavení vinárny **Orel** (přízemí 1965, sklep 1967) a **M-Klubu** (1969–1970). V obou případech se část interiéru nacházela v klenutých sklepech vyskládaných ze štípaného kamene, který architekt doplnil dalšími oblíbenými materiály – dřevem a kovem. Obložení baru i stoliček vytvářely hrubě opracované kmeny stromů nebo je Kalivoda pokryl kravskou kůží. Dřevěné desky nebo kulatiny, sloužící jako paravány, dodávaly pocit soukromí. Lustry vytvořil architekt z ocelového plechu, jehož okraje nechal perforovat. Železné pláty využíval autor také na vyřezání křivolakých noh nábytku nebo z nich navrhoval abstraktní sochy. Oba zmíněné interiéry se nedochovaly.

Rodinné domy Vladimíra Kalivody

Po dobu dvou desetiletí se architekti téměř přestali rodinnou zástavbou zabývat. Dogma doby odsuzovalo individuální stavby jako přežitek minulého režimu. Přestože panelové domy nabídly řadě lidí kvalitnější bydlení, než v jakém doposud žili, brzy se projevila touha po soukromí, jakou nejlépe uměl uspokojit rodinný dům.

Od konce padesátých let začal řešit pojetí moderního rodinného domu Vladimír Kalivoda. V jeho díle se setkáváme s prvky meziválečného funkcionalismu, s motivy ze soudobé západní architektury s použitím přírodních materiálů (kámen a dřevo) ovlivněným valašskou lidovou architekturou. V roce 1960 realizoval vilku pro Zdeňka Dobeše v Litovli (Švermova čp. 474) a o šest let později vedlejší dům Jaroslava Slavíka, které bychom

mohli nazvat předobrazem tzv. „šumperáku“. Oba domy mají téměř čtvercový půdorys a celé přízemí architekt obložil kamenem. Po celém obvodu domu architekt předsadil první patro – nejvýrazněji u arkýřovitého balkónu se šikmým orámováním. Hlavní obytné místnosti odtud osvětloval skleněný pás oken. V současné době svědčí pro Kalivodovo autorství *šumperáku* více indicií. Styčné architektonické prvky se objevily už v jeho dřívějších návrzích. Stavba Zdeňka Dobeše předcházela o šest let realizaci doposud uznávaného prototypu *šumperáku* od Jana Vaňka – domu Františka Štěpáníka v Šumperku.¹⁸¹ Sám Vladimír Kalivoda Vaňka zažaloval za plagiátorství. Přesto sériovou výstavbu tohoto domu odstartoval Jan Vaněk, který nabízel typový projekt. Oblíbenost *šumperáku* a jeho masové rozšíření přirozeně vedlo k jeho zlidovění a kutilským vylepšením.¹⁸²

V roce 1966 vyprojektoval Vladimír Kalivoda v Meziříčí **rodinný dům pro manžele Davidovy** (Blahoslavova čp. 437), který otevřel do svažité zahrady orientované k jihu [43].¹⁸³ Uliční fasáda tedy vůbec nedává najevo, jak architekt pojednal interiér. Přízemí s osovým vchodem je obloženo štípaným kamenem a chráněno předsazeným patrem. Kalivoda zde použil svůj oblíbený motiv velkých prosklených dveří, které z ulice zakrývá stěna vyskládaná z dutých betonových tvárnic, nesoucích zároveň další podlaží. V přízemí se nachází garáž, vstupní hala se schodištěm, skleněnou stěnou otevřenou do zahrady a také terasa chráněná z ulice zdí a krytá prvním patrem. Obytná část se rozkládá až v druhém podlaží. Doprostřed obdélného půdorysu umístil Kalivoda všechny frekventované části bytu – schodiště, šatník, sociální zařízení a malou kuchyni. Obývací pokoj s krbem má na svou dobu nadstandardní velikost padesáti metrů čtverečních. A opticky se rozšiřuje ještě o zimní zahradu v ose domu. Naopak dvě ložnice mají podle svých rozměrů sloužit pouze na spaní.

První patro působí z obou stran výrazně horizontálně. Do ulice vede jediné okno uprostřed a zbytek patra zasazeného v architektonickém rámu pokrývají dřevěné desky. Pás skleněné stěny otočené do zahrady narušují ve svém horizontálním vyznění pouze skulpturálně použité sružené železné profily ve tvaru I. Ze strany domu vede na střechu žebřík. Rekonstrukce ubrala

stavbě na působnosti, okna i dveře vyměnili majitelé za plastové a zmenšili původně francouzské okno do ulice.

V tomtéž roce vyprojektoval Kalivoda **dům v Jablůnce** pro svého kolegu z průmyslové školy **Jana Gabryše** (čp. 48) [45].¹⁸⁴ Z obdélného půdorysu stavby ustupuje v přízemí prostor sloužící jako vjezd do garáže, jeho hlavní vstup a zároveň jako zázemí pro venkovní krb, který kryje první patro podpírané sdruženými sloupky. Přízemí obložené kamenem obsahuje samostatnou bytovou jednotku otevřenou velkými francouzskými okny. V patře Kalivoda použil balkónový arkýř se skleněnou stěnou, který ale v tomto případě neprobíhá přes celou šířku domu. Hlavní obytné prostory v druhém podlaží, obývací pokoj s kuchyňským koutem osvětlují právě okna balkónu orientovaná do ulice. Architekt navrhoval také vybavení interiéru.

Z Kalivodových návrhů pro Meziříčí a okolí se typově *šumperáku* nejvíce blíží **dům Evžena Vávry v Zašové** (čp. 496). Setkáváme se v něm se všemi výše zmíněnými prvky (kamenem obložená podezdívka, průběžný arkýřovitý balkón se skleněnou stěnou apod.). Zatímco Vaňkovo přízemí sloužilo jako garáž a zázemí domu, Kalivoda do něj umisťuje obytné místnosti, nejen v tomto případě otevřené francouzskými okny. Vnitřní schodiště je ve Vaňkově projektu zvenku patrné díky pásu luxfer, Kalivoda vede jednoramenné schodiště prostředkem půdorysu. Dvě dřevěné desky jako zábradlí balkónu, typický Kalivodův prvek, doplňuje v této realizaci také plot nepravidelně vyskládaný z dřevěných desek.

Stavební činnost v letech sedmdesátých

I v následující dekádě pokračovala v Meziříčí panelová výstavba. Jihovýchodní část města zvanou **Štěpánov** vybral za obytnou plochu již první regulační plán. V roce 1966 rozhodl městský národní výbor o stavbě **nového sídliště** v této lokalitě.¹⁸⁵ První zastavovací plány z olomouckého Stavoprojektu, od architektů Kapitána a Nováčka, pocházejí z roku 1969. Také v tomto případě zahrnuli architekti v prvních návrzích do svého plánu velmi rozsáhlé území – hranice tvořila ulice Šafaříkova, Bezručova, Výletní a areál nemocnice. Po řadě sociologických

výzkumů se i v Meziříčí upustilo od výškových staveb a větší část měly tvořit rodinné domky. Mezi ulicemi Smetanovou a Luční vyřešili autoři panelovou zástavbu jako sevřený útvar s vnitřním klidovým prostorem. Tato koncepce se nakonec realizovala a postavily se zde čtyřpatrové a osmipatrové domy T06B sekce 4004. V centru lokality stojí městský vodojem, což podmínilo zbylou část návrhu. Po obvodu vodojemu měly stát atriové domy, kolem nichž paprskovitě vybíhaly další ulice s řadovou rodinnou zástavbou. Izolované domky měly vzniknout kolem ulice Třanovského. Z tohoto prvního plánu se dále realizovaly atriové domky na rohu ulic Štěpánov a Družstevní a řadové vilky na ulici Šafaříkově.

Do roku 1971 figurovala v plánech novostavba základní školy, umístěná na rohu ulic Štěpánov a Luční. Město se ale rozhodlo pro přístavbu k bývalému učitelskému ústavu – základní škole Šafaříkova. Definitivní plány sídliště vznikly v roce 1975 a kromě výše zmíněných staveb se realizovaly ještě panelové domy v ulici U Vodojemu. Nechyběla občanská vybavenost (jesle, mateřská školka apod.). Sídliště Štěpánov vyrostlo mezi lety 1976 až 1985 a přineslo na čtrnáct set bytových jednotek.¹⁸⁶

Soubor staveb na sídlišti Štěpánov svým netypickým řešením přesahují přízemní **atriové domky** s plochou střechou. Třináct domů, navržených Karlem Heřmanem v roce 1973, vyrostlo mezi ulicemi Štěpánov a Družstevní.¹⁸⁷ Půdorys písmene L, jehož obě části jsou totožně dlouhé, obsahuje na svou dobu nadstandardní dispozici – velký obývací pokoj s kuchyňským koutem, pracovnu, tři ložnice se společnou šatnou i garáž. Zatímco se všechny místnosti otevírají do čtvercového atria, uliční fasáda nese vrata do garáže, hlavní vstup a úzký pás oken sloužící jako odvětrání šatníku.

V roce 1971 si u architekta Vladimíra Hromádky objednali **dům manželé Vahalovi**. (Obora čp. 65) [46, 47]. Hromádka (1924–1995) vystudoval Fakultu architektury a pozemního stavitelství Vysokého učení technického v Brně, mezi lety 1957–1984 vyučoval na meziříčské stavební průmyslové škole. Architekt umístil do svažitého terénu orientovaného k jihozápadu poměrně plasticky pojatou stavbu.¹⁸⁸ Dům tvoří průnik dvou hmot –

horizontály prvního patra otočené do zahrady a vertikální uliční části. Zatímco první kubus ukončuje plochá střecha, uliční průčelí tvoří polovina sedlové střechy, jejíž nepravidelný sklon zde nahrazuje svislou stěnu. Se svahem se vyrovnává zapuštěný suterén na půdorysu čtverce, obložený štípaným kamenem. Hlavní obytné patro jej přesahuje po celém obvodu a vytváří tak i krytou terasu u vstupu na zahradu. První patro se otevírá svým průběžným balkónem se skleněnou stěnou, která dodává světlo obývacímu pokoji a ložnici. Do téhož patra umístil architekt také pracovnu, kuchyni a jídelnu s balkónem. Ve třetím podlaží se nachází dvě ložnice a vstup na velkou terasu. K domu bylo přistavěno stání pro auta.

Vladimír Kalivoda vyprojektoval v roce 1973 **dům manželů Viktorinových** (Štěpánov čp. 369). Autor pracoval s ověřenými tvary a materiály. Dominantní motiv stavby – arkýřovitý balkón se skleněnou stěnou – byl propojen venkovním jednoramenným schodištěm se zahradou. Obdélné přízemí obložené zvenku kamenem sloužilo provozním účelům a jako garáž. První patro s půdorysem ve tvaru písmene L jej výrazně přesahovalo. Hlavní obytné podlaží nabízelo na svou dobu nadstandardní dispozici s kuchyní, jídelním koutem, velkým obývacím pokojem a dvěma pokoji. Ložnice rodičů se nacházela ve druhém patře. Dům byl kompletně přestavěn.¹⁸⁹

Přehrada Bystřička patřila k nejoblíbenější výletním cílům. Meziříčský okresní komunální podnik si u architekta Petra Žerta objednal v roce 1972 **půjčovnu loděk** (čp. 260). Do svažitého terénu architekt zapustil železobetonovou podnož, na níž stálo jediné patro ukončené pultovou střechou. Středem objektu procházela stupňovitá komunikace, zpřístupňující od silnice samotnou půjčovnu a dále plovoucí molo. Budova půjčovny se skládala ze dvou téměř čtvercových objektů spojených terasou a otevřených k vodní hladině skleněnou stěnou. Brutalistický objekt zcela zanikl přestavbou na dřevěnici.¹⁹⁰

Fenoménem sedmdesátých let se staly režimem podporované stavby smutečních síní. Přes dosavadní mohutnou propagandu a perzekuce se nepodařilo dostat mnohé tradiční obřady mimo zdi kostela. Obzvláště na malých vesnicích zůstal svatostánek nejdůstojnějším místem pro významné momenty

životní pouti člověka (křest–svatba–pohřeb). „Cílem je dosáhnout takového výtvarného architektonického řešení, odpovídajícího důstojnému rozloučení se zesnulým v duchu materialistického světového názoru a postavení člověka v socialistické společnosti,“ dočítáme se v dobovém dokumentu z roku 1975.¹⁹¹ Hned ke třem návrhům smutečních síní se dostal architekt Jaroslav Palát (1940). V letech 1957 až 1963 studoval v Brně na Fakultě architektury a pozemních staveb u profesora Kopřivy a poté u profesora Škardy (1963–1965). První smuteční síň architekt realizoval v roce 1973 v Brankách a její řešení připomíná Le Corbusierovu kapli v Ronchamps.

Druhý projekt z roku 1975 si objednala obec **Zašová**. Hřbitov zde sousedil přímo s kostelem a bývalým klášterem, proto architekt pojal **síň** [52] jako doplněk sakrálního areálu.¹⁹² Zároveň se Palát inspiroval formou teleskopu, „*jímž navazujeme spojení s těmi, které hledáme.*“ V mírném svahu vyrostla stavba na půdorysu nepravidelného šestiúhelníku se sedlovou střechou nestejného spádu, která byla v původním návrhu rozdvojená. Čelní a hřbitovní fasáda tedy nese štít, zatímco boční strany se směrem nahoru kónicky rozšiřují. Interiér je rozdělen na samotnou síň, prostory pro pozůstalé a zázemí s márnicí a výstavem. Vysoká střecha umožnila umístit nad prostor síně balkón pro zpěváky. Tepaný reliéf nad katafalkem a svítidla vytvořil sochař Ambrož Špetík. Oponu navrhl malíř Luděk Majer. Technické řešení celé stavby architekt pojal tak, aby bylo proveditelné svépomocí v rámci Akce Z včetně atypických oken a dveří. Exteriér stavby doplňoval vysoký pylon myšlený jako protiváha blízkých kostelních věží.

Z roku 1975 pochází Palátův **návrh smuteční síně pro Valašské Meziříčí** [53].¹⁹³ Hilgertem adaptovaná synagoga pro účely posledního rozloučení nemohla v případě většího pohřbu poskytnout dostatek místa pro všechny pozůstalé a ti byli nuceni stát venku. Z toho důvodu si nejprve město v roce 1970 u architekta Jaroslava Kadeřábka objednalo návrh přístřešku. Jednoduchá konstrukce nesoucí tři sedlové a jednu plochou střechu se nerealizovala. O pět let později vypracoval Jaroslav Palát, jako zaměstnanec Druposu Olomouc, plány na novostavbu smuteční síně a objektů pohřební služby. Pro tyto účely rezervoval

vstupní prostory hřbitova již původní plán architektů Podzemného a Tenzera. Architekt vycházel z představy trnové koruny jako symbolu bolesti a utrpení, ale i slávy a pokusil se promítnout do architektonického pojetí. Výrazně členěný půdorys vychází z tvaru šestiúhelníku a z něj nechal architekt vyrůst vysoké prolamované stěny, které svým různorodým špičatým zakončením opravdu připomínají trny. Mezi těmito stélami se nacházely vertikální okenní pásy. Vzhledem k napojení na obslužné objekty mohl celý interiér sloužit jako síň pro poslední rozloučení. Rozmístěním jednotlivých budov docílil Palát dojmu čestného dvora, na nějž umístil kašnu s plastikou. Pravděpodobně z finančních důvodů zůstala stavba nerealizována. V roce 1985 vznikl jednoduchý objekt pohřebních služeb dle návrhu Jaroslava Kadeřábka.¹⁹⁴

Vladimír Kalivoda jako vyučující na střední průmyslové škole stavební pracoval se svými žáky na řadě projektů pro Meziříčí. Mezi ně patřil **návrh zástavby asanovaného Ščudlova** [54] z roku 1977.¹⁹⁵ Průtah městem zde obnažil dvorní trakty měšťanských domů na náměstí, které chtěl Kalivoda skrýt za novou řadu domů. Jednoduchá myšlenka vycházela ze dvou požadavků – vizuálně scelit nevzhledné dvory domů a zároveň každou budovu opatřit potřebnými skladovými prostory (všechny fungovaly jako obchody). Protáhlé gotické parcely sloužily jako předloha i nyní, kdy architekt různorodě vyskládal plochu kolem Vsetínské ulice řadou domů. Nad přízemními obslužnými vjezdy rozvinul přesahující průběžné balkóny, rytmicky členěné sdruženými sloupy. Projekt zůstal nerealizovanou ideou, dodnes nikdo dvory architektonicky nesjednotil.

Mezi netradiční projekty patří urbanisticko-architektonické řešení **ozelenění ploch podél hlavní komunikace v Jablůnce** od architekta Kalivody z roku 1978. Architekt navrhl jednotné oplocení uliční části parcel, pojaté v pohledovém betonu, květináče tu střídají dřevěné kulatiny.

Vybrané stavby let sedmdesátých

Horská chata s ateliérem (Malá Lhota ev. č. 4), [48, 49]

Vladimír Kalivoda – 1971

Po řadě realizací rodinných domů se Vladimír Kalivoda v roce 1971 rozhodl postavit svůj vlastní obytný ateliér. Pro svůj záměr získal pozemek na hřebenu u Malé Lhoty s výhledem na údolí přehrady Bystřičky. Do této poměrně nedotčené krajiny nemohl přirozeně zasáhnout stavbou, která by sem organicky nezapadala. Jeho ateliérem se stala horská chata.

Na obdélný sokl, vyskládaný z valounů z potoka, přímo nasedá ukotvení konstrukce střechy, která svými přesahujícími konci (podpíranými hrubě opracovanými kmeny stromů) chrání vstupní prostor. Sedlová střecha s malým sklonem je ukončena výškově uskočeným hřebenem, pod nímž se táhne průběžný pás oken. Původní krytinou byl šindel.

Ze strany do údolí se celý interiér otevírá atypickými skly v ocelových rámech, jen tři sloupy jsou nosné. Střechu dále podpírá částečně vyzděná stěna otočená k silnici a vnitřní válcový krb.

V suterénu se nachází vstup, garáž, sauna, bazén a veškeré zázemí. Jednotlivá patra spojují jednoramenné schody, které díky dvěma ocelovým schodnicím, na nichž leží půlkuláče, působí velmi lehce. Interiér chaty ponechal architekt jako volný podkrovní prostor. Jeho polovinu s dominantou mohutného válcového krbu otevřel až po střechu, do druhé části vestavěl patro. Stěny uzavírají pouze koupelnu a spací kabiny umístěné v šikminách střechy. Středem chaty se táhne jednoramenné schodiště. Celkové rustikální pojetí chaty se projevilo i ve vnitřním zařízení, kde architekt užil opět hrubě opracovaných kmenů. Za typický Kalivodův prvek bychom mohli označit skleněné dveře otočné kolem své osy s vertikálním madlem. Dům zůstal dodnes rozestavěný, protože v roce 1989 vyhořel a architekt už jej nestihl dokončit. Snad se tohoto nelehkého úkolu úspěšně ujme jeho rodina.

Úpravy se dočkal i exteriér. Na mohutné betonové podezdívce nechal architekt vymodelovat bazén ve tvaru slzy,

který svým užším koncem konzolovitě vystupuje do volného prostoru. Podezdívka také nese mohutné železobetonové schody, klesající k venkovnímu krbu s organicky modelovaným komínem.

Kalivoda si uvědomoval jedinečnost místa, na němž vybudoval svůj ateliér, a dokázal tak rozsáhlou stavbu nenásilně začlenit do okolní krajiny. A zároveň dokonale využil všechny možnosti pozemku. V interiéru se odvážil použít otevřenou dispozici a úplné otevření prostoru skleněnou střechou, naposledy použité meziválečnými architekty.

Prameny:

Plány ze soukromého archivu Evy a Dana Duškových.

Literatura:

Radovan Lipus – David Vávra, Valašsko, in: *Šumná města (třetí kniha)*, Brno 2008, s. 143–147.

Smuteční síň v Brankách, [50, 51]

Jaroslav Palát – 1973

Vesnický hřbitov v Brankách leží ve svažitém terénu, jemuž dominuje smuteční síň. Prostřednictvím této realizace se autor vyznal z obdivu k jedné z nejvýznamnějších architektonických osobností dvacátého století – Le Corbusierovi a jeho kapli v Ronchamps. Architektura padesátých let ve svobodné části světa hledala odpověď na obdiv meziválečné generace k pravým úhlům. Le Corbusier se nechal inspirovat přírodními tvary, aby na jednoduchém půdorysu nechal vyrůst stavbu, která svými zaoblenými křivkami ponouká návštěvníka k jejímu detailnímu prozkoumání. Podobná hra mezi autorem a divákem vznikla také v Brankách. Za další společné motivy lze označit použití pohledového betonu nebo drobných nepravidelných oken, která i v takto malé stavbě dokáží v interiéru vytvořit světelné divadlo. Malé okenní otvory Palát zopakoval v síni pro Zašovou.

Na místě původní zámecké kaple vyrostla stavba na půdorysu připomínajícím mušli, tvoří ji totiž elipsa s výsečemi pro hlavní a boční vstup. Směrem k severozápadu se síň otáčí vysokou zaoblenou stěnou, perforovanou drobnými nepravidelně umístěnými okny, a zároveň lemovanou nosnými pilíři. Architekt v exteriéru stavby přiznal celou její konstrukci. Projmutou pultovou střechu podpírají pilíře na jejím horním i dolním konci. Přesahující

spodní část střechy ústí do půlkruhové jímky na vodu, kterou Palát pojal jako svébytnou dominantu. Stejně jako pilíře podél vysoké stěny i tyto nechal architekt vytvořit z pohledového betonu a pojal je jako zádušní stély, přičemž jedna z nich nese zvon.

Interiér architekt rozdělil na samotný prostor síně se schodištěm vedoucím na drobný balkón pro zpěváky a na provozní zázemí (prostor pro pozůstalé, výstav a márnici). Sál pro poslední rozloučení se zesnulým osvětluje skleněná vstupní stěna s vitráží od Ludvíka Majera. Čelní stěnu navrhl sochař Ambrož Špetík. Mobilář i drobné architektonické prvky, jako madla nebo obložení, vytvořil architekt speciálně pro tuto stavbu. Významným hlediskem při práci na projektu muselo být kritérium proveditelnosti v rámci Akce Z. Architekt také navrhl osázení hřbitova různými dřevinami.

Prameny:

Plány z Obecního úřadu v Brankách.

Osobní výpověď Jaroslava Paláta.

Smuteční síň v Jablůnce, [55, 56]

Vladimír Kalivoda – 1979, realizace 1986–1989

Přestože režim zamýšlel smuteční síň jako místo pro světské rozloučení se zesnulým, většina architektů přistoupila k tomuto úkolu s cílem dodat řešení i duchovní rozměr. Vladimír Kalivoda vytvořil ve své síni téměř transcendentální prostor.

Obec Jablůnka se svou velkou částí vypíná ve svažitém terénu, který dává místnímu hřbitovu i nedaleké síni možnost opanovat blízké okolí. Architekt před touto realizací navštívil Japonsko, kde získal inspiraci pro tvar nahnutého komolého kuželu, který z exteriéru pokrývá šindel. Tři vstupní prostory tvoří průniky kubusů do centrální zaoblené hmoty, vytvořené ze strukturovaného pohledového betonu. Hlavní vstup chrání plochá čtvercová deska nesená dvěma sloupy. Stavba má rozsáhlé podzemní prostory sloužící jako zázemí.

Interiér osvětlují vchody a kruhové okno zakončující kuželový tvar stavby. Jednoduché lavice opisují tvar třičtvrtě kruhu a obklopují výstav, do něhož rakev stoupá ze suterénu. Ve zužujícím se prostoru nad zesnulým je zavěšen gobelín se

špičatými konci nahoře i dole, jenž evokuje trnovou korunu. Vytvořil jej akademický malíř Jiří Tichý. Navíc z něj vychází veškeré umělé osvětlení a tvoří tak pomyslnou spojnici mezi fyzickou schránkou zesnulého, která po posledním rozloučení klesá do země, a duší, jež stoupá k nebesům. Kalivodovo pojetí interiéru připomíná téměř rituál, během něhož pozůstalí obklopí mrtvého a umožní pokojný odchod jeho duše, kterou vede samotný kuželovitý tvar k nebi. Síň s reliéfy od Mojžíře Čevely se zachovala intaktně.

Prameny:

Plány ze soukromého archivu Evy a Dana Duškových.

Stavební činnost v letech osmdesátých

V roce 1980 vyhotovili architekti Janů a Růžičková ze Stavoprojektu Olomouc nový **územní plán sídelního útvaru Valašské Meziříčí** [59]. Jedním z podkladů byl plán rajónu Beskydy a Valašsko, vypracovaný v roce 1967 Státním ústavem pro územní plánování v Praze.¹⁹⁶ Plán zahrnoval i přidružené obce. Z hlediska komunikací autoři dokončili průtah městem, když navrhli estakádu spojující bývalé krásenské náměstí a příjezdovou cestu z Hranic (dokončena 1984). Další nová cesta vedla na Rožnov. Realizace se nedočkal obchvat centra vedený od hřbitova na ulici Hranickou, Mikoláše Alše až k nově přemostěné Bečvě do parku Abácie a dále na Palackého ulici a ven z města.

Pokračovat měla panelová výstavba, aby se zvýšila koncentrace obyvatel města prostřednictvím *„postupného příznivého vyloučení nízkopodlažní zástavby v centrálních partiích díky asanacím staršího bytového fondu“*. Sídliště Křížná se mělo rozrůst o plochu bývalé Křížanovy pily, přesunutá za město. Plán počítal s panelovou zástavbou na Stínadlech od areálu nemocnice po ulici Výletní. Z navržených sídlišť se postavila tzv. Vyhlídka II. plánovaná již od roku 1966.

Historické centrum města se mělo rozrůst o nové shromažďovací náměstí před budovou národního výboru, v místech asanovaných domů mezi ulicemi Mostní, Vodní a Křížná. Podél Poláškovy ulice, opět na asanovaném území,

měla vyrůst budova celoměstské vybavenosti. Krásenské náměstí definitivně zaniklo při stavbě průtahu města a na asanované ploše naproti základní škole Masarykově a radnici autoři naplánovali novostavbu kulturního domu a obchodního střediska (Masarykova čp. 786–791, realizováno v roce 1981).

Celkově nepřinesl plán z roku 1980 nic urbanisticky zajímavého. Kromě již existujících komunikací, doplnil obchvat použitý již v roce 1939. Obytné a průmyslové plochy zůstaly zachovány. Nejvíce se návrh dotkl historického centra města, kde kromě náměstí autoři přistoupili k rozsáhlým asanacím, které se bohužel částečně uskutečnily.

Posledním realizovaným **panelovým sídlištěm** se stala **Vyhlička II.**, rozkládající se mezi ulicemi Havlíčkova a Fibichova. Zastavovací plány vyhotovili v roce 1980 opět architekti Nováček a Kapitán ze Stavoprojektu Olomouc. Čtyřpodlažní a osmipodlažní domy typu T06B se stavěly mezi lety 1981–1988, celkem vzniklo dva tisíce bytů. Od stavby tzv. Vyhličky III. mezi ulicemi Palackého J. K. Tyla a Havlíčkovou se upustilo.

Posledním výrazným zásahem do historického centra města, uskutečněným před rokem 1989, se stala asanace mezi ulicemi Křížkovského, Mostní a Nábřežní. Horní parcela zůstala nezastavěna, místo hotelu Tobolář vznikla jídelna Automat. Panorama historické části dále utrpělo přestavbou **kina Svět** od Bohuslava Ondřeje (1982–1986), které svou mohutností a povrchem se závěsnými panely z hliníkových rámu nevhodně obklopilo kostel.¹⁹⁷

Jednotné zemědělské družstvo Bystřička se v roce 1982 rozhodlo vybudovat nové sídlo, které by zároveň sloužilo jako **sociální, zdravotní a kulturní středisko** [57, 58] pro celou obec. Plány vytvořil Vladimír Kalivoda.¹⁹⁸ Množství různých funkcí umístil architekt do vějířovitého půdorysu, jehož jeden konec se rozšiřoval, aby sem mohl být umístěn kruhový stupňovitý sál. Vzhledem k velikosti objektu se autor rozhodl zapustit velkou část stavby do země a stěny odlehčit jejich projmutím. Poslední ze tří pater pokrývaly dřevěné desky. Kalivoda navrhoval také kompletní interiérové vybavení. Dlouhá stavba se po roce 1989 zastavila a nakonec se přistoupilo k demolici.

V roce 1985 navrhoval architekt Jaroslav Palát **přístavbu tělocvičny gymnázia**, jejíž skleněný plášť měl minimalizovat vlastní hmotu vůči okolní zástavbě. Zámek Žerotínů, kaple a bývalý okresní úřad se měly v povrchu tělocvičny zrcadlit.¹⁹⁹

Poslední plánované sídliště Stínadla mělo stát mezi areálem nemocnice a ulicí Výletní. Koncepti zpracoval v roce 1987 Stavoprojekt Olomouc pod vedením architektů Nováčka a Tarkanyiho.²⁰⁰ Z průvodní zprávy vyplývá, že v rámci zrušení centrálního plánování bylo upuštěno od doposud praktikované „komplexní bytové výstavby“. Svažité terén se podle autorů hodí k nízké zástavě vedené po vrstevnicích, kritizují dříve navrženou „brutální panelovou výstavbu převyšující osmipodlažní hladinu“. Nově pojaté domy měly dosahovat výšky čtyř podlaží a vystavěny měly být z montovaného skeletu. Zastavovací plán ukazuje mnoho různých půdorysů jednotlivých domů. Dominantou sídliště se měla stát základní škola navržená jako dvě obdélná křídla spojená projmutým převýšeným průčelím, jehož sedlová střecha opisuje křivku svého půdorysu. Celý projekt ukazuje radikální odklon od typizovaných staveb z předešlých let. Autoři výrazně uplatnili křivky a použili téměř výhradně sedlových střech. Projekt se nerealizoval.

Stavební činnost v letech devadesátých

První demonstrace za svobodu se v Meziříčí konaly o pár dní později než v Praze. Občanské fórum bylo založeno 19. listopadu 1989. Na začátku prosince v kině Svět poprvé zasedalo nově zvolené zastupitelstvo.

První porevoluční dekáda proběhla ve znamení oživení soukromého podnikání a svobodné kultury. Přirozeně se změnilo personální obsazení nejen ve vedení města. Proběhla řada restitucí, svůj majetek získala zpět rodina Dadákova i potomci Jana Křížana. Velké podniky, které měly za minulého režimu stovky zaměstnanců, nezvládly přechod na tržní hospodářství (Tesla, Českomoravské sklárny).

Z hlediska dochovaných památek získalo nové vedení města zanedbaný umělecky cenný fond v historickém jádru Meziříčí, který byl v roce 1992 zapsán na seznam památek. Současně,

vinnou přerušeni prvorepublikové kontinuity, převládala panelová zástavba a naopak ještě vzrostla poptávka po individuálním bydlení.

Logickým krokem se stalo pořízení nového **územního plánu** v roce 1996, který se musel vyrovnat s dědictvím minulých čtyřiceti let a zároveň předeslat budoucí vývoj města. Projekt vypracovalo Urbanistické středisko Ostrava pod vedením architekta Josefa Starého. Plány vycházely z urbanistické studie historického jádra z roku 1995, nového ochranného pásma kolem kostela sv. Trojice a konceptu prostoru Stínadel. I v tomto návrhu dominovalo řešení obchvatu města, který by výrazně ulehčil centru. Autoři se jej rozhodli vést odklonem hlavní cesty z Hranic před hřbitovem až k Bečvě, dále mezi ulicí Mikoláše Alše a řekou přes most u soutoku a opět mezi řekou a drahou pryč z města. Vzhledem k prognóze stagnace porodnosti architekti neoperují s velkým stavebním přírůstkem – od bydlení po rekreaci. Novým tématem projektu se stala ochrana a rekonstrukce historických památek a jejich nové využití. Tyto aspekty nebyly v předešlých plánech zahrnuty. K respektovaným součástem plánů patřila nově také ochrana přírody a památných stromů.

Architekti téměř nepočítali s budováním nové sídlištní zástavby a vymezili hlavně plochy pro rodinné domy. Jako nejvhodnější území vybrali jih města s prostorem Stínadel. V Krásně pak rezervovali prostory Na Oboře a Pod Helštýnem. Za prioritní veřejné stavby označili krytý bazén, dům s pečovatelskou službou a hospic.

V roce 1995 proběhla soutěž na **ideový návrh sociálního domu**, který by poskytl azyl dětem, jež musí po dosažení plnoletosti opustit dětský domov. Dům měl stát mezi ulicí Žerotínovou a Nerudovou v zahradě domova. Soutěže se zúčastnil také Vladimír Kalivoda, který se jako řada jiných architektů pracovně osamostatnil. Jeho návrh tvoří dva solitérní domy na půdorysu trojúhelníků. V osmipodlažních a desetipodlažních stavbách s vnitřními dvory se nacházely startovní byty pro více osob se samostatnými ložnicemi a velkým společným obývacím pokojem. Horizontální vyznění fasády Kalivoda podpořil dlouhými okny a balkóny, kterými také končí

všechny rohy trojúhelníkové dispozice. Projekt sociálního domu od architekta Kalivody nikdy nevznikl

Jakkoliv po roce 1989 padla různá omezení pro realizaci soukromých staveb, zůstává nesporným faktem, že posledním desetiletím dvacátého století nedokázalo ani město, ani jeho obyvatelé využít nových možností. Mezi nepříliš zdařilé variace na postmodernismus patří tři kancelářské a obchodní domy (Sokolská čp. 1267, 1268 a 1272) od Aleny Hromádkové z let 1993 až 1995 nebo městský úřad (Soudní čp. 1221) od Jiřího Lochmana z roku 1995. Většina dalších novostaveb vyrostla v průmyslových zónách (CS Cabot) anebo ve stávajících areálech (bývalá Dadákova pražírna).

Kam Meziříčí vykročilo

Výraznější stavební ruch se rozvinul po roce 2000 a obsáhl širokou škálu budov. Pokračuje rozšiřování průmyslových zón v blízkosti ulic Masarykovy, Rožnovské, Mikoláše Alše a Palackého. Areál bývalých kasáren se otevřel veřejnosti a nově jej využívá řada podniků, děje se tak ale bez jednotně dané koncepce. Ani Meziříčí se nevyhnuly stereotypní stavby obchodních řetězců.

Výrazně vzrostla výstavba rodinných domů, bohužel povětšinou průměrné kvality a na základě nepříliš povedených urbanistických řešení (Třanovského, Karafiátova, Kardinála Bauera, Kouty). Nově veřejnosti slouží krytý bazén, hospic nebo rekonstruovaná bývalá zámecká kaple a sýpka.

Snad dozrála nová generace architektů, která se pokusí vykročit ze stereotypu současné meziříčské architektury. Příkladem může být Zdeněk Trefil (1967), absolvent Fakulty architektury Vysokého učení technického v Brně, který si po praxi v ateliéru Jiřího Oplatka v Basileji založil ateliér v rodném Meziříčí. Mezi jeho místní realizace patří Dům na půl cesty II. (2005, Pod Oborou čp. 860, oceněný Grand Prix obce architektů), který pojednal jako přísný kvádr s geometricky strukturovanou jižní fasádou, dále brutalistická letní terasa restaurace Snoza (2007, Polášková čp. 81) anebo přízemní vila NN (2007)²⁰¹ se dvěma polozavřenými atrií.

K nejmladším meziříčským architektům patří Dan Dušek (1979), syn Vladimíra Kalivody, který absolvoval Fakultu architektury Vysokého učení technického v Brně. Ve svém dvojdomku (U Vodojemu čp. 1519) projevil styčné body s dílem svého otce [60] – například zapuštění čelní fasády do architektonického rámu, kombinací dřevěného obložení a skleněných stěn nebo otočných dveří s vertikálním madlem.

9 ZÁVĚREM

Téma meziříčské architektury dvacátého století není touto prací zdaleka vyčerpáno. Domy postavené do druhé světové války prošly řadou přestaveb a potencionálně dochované archivní materiály by mohly vyjevit ještě mnoho zajímavých realizací. Staré fotografie asanovaných částí ukazují nemálo meziříčské dobové produkce, k níž by se mohly nacházet materiály ve Vsetínském archivu z dob jejich bourání. Také meziříčská sídliště nabízejí prostor k hlubšímu poznání. A v neposlední řadě by si řada domů zasloužila detailnější zpracování, na které nebyl v této práci prostor.

Při hodnocení vývoje architektury dvacátého století ve Valašském Meziříčí a Krásně nad Bečvou musíme mít na paměti význam a velikost města v dané době. Jednoduše by se dalo vyzdvihnout několik málo staveb a celkovou produkci označit za průměrnou. Opravdu objektivnímu posouzení architektonické úrovně nám samozřejmě chybí detailní znalost většiny moravských „maloměst,“ se kterými bychom mohli provést srovnání.

Na počátku dvacátého století žilo na území obou měst necelých šest tisíc obyvatel a toto číslo se do konce druhé světové války téměř nezměnilo. Meziříčí a Krásno, kromě pár dominant, tehdy svou zástavbou připomínala větší vesnici. Přesto se ještě do roku 1914 realizovalo několik kvalitních staveb.

První republika zůstává architektonicky nejvýznamnějším obdobím Meziříčí. Již dříve nesporný vliv učitelů i žáků Státní odborné školy pro zpracování dřeva ještě podpořili architekti Josef Místecký a Bohumír Kupka. Zatímco Místeckého dílo během let absorbovalo vícero vlivů a vyvíjelo se, Kupka lavíroval mezi „umírněným“ a plastickým funkcionalismem. V první polovině třicátých let oba zhmotnili své myšlenky ve stavbách vlastních vil.

Meziválečné období přineslo řadu návrhů pro soukromé osoby i pro město samotné, ale v druhém případě se jen nemnoho podařilo realizovat. Stavební rozvoj města přerušila druhá světová válka. Během ní město uspořádalo několik architektonických

soutěží, z nichž nejvýznamnější byl na regulační a zastavovací plán. Poválečná obnova a následný politický převrat zpřetrhaly architektonickou kontinuitu. Z tohoto pohledu zůstává ve své době nevídanou stavbou hvězdárna Zdeňka Plesníka.

Typizovaná sídlištní výstavba hlavně svým naprosto nevhodným umístěním a nucenými asanacemi nenávratně poškodila tvář města. Kromě historického centra Meziříčí nechal nedemokratický režim vybourat téměř veškeré jeho nejbližší okolí, včetně krásenského náměstí. Jádru města se dostalo do izolace stavbou silničního průtahu a panelových hradeb bezprostředně za ním. Naprostá ignorace historického vývoje urbanismu a neúcta k minulosti nemůže být tolerována ani zvýšením standardu bydlení.

V takové době mělo Meziříčí štěstí na několik architektonických osobností, z nichž se nejvýrazněji uplatnil Vladimír Kalivoda. V jeho díle najdeme respekt k meziválečnému funkcionalismu, znalost soudobé světové architektury i vztah k valašským lidovým stavbám a časté použití materiálových kontrastů (hrubě opracované dřevo, kov, sklo, kámen). Kromě rodinných domů vyčnívají nad dobový průměr návrhy smutečních síní.

Poslední dekáda dvacátého století nedokázala na meziválečnou éru navázat a spíše hledala sama sebe – svou novou identitu. Několik realizací po roce 2000 ukazuje směr, kam by se mohla meziříčská soudobá architektura vydat. Snad se po letech tápání Meziříčí opět vydá na cestu k architektuře přesahující hranice maloměsta.

POZNÁMKY

---

¹ Více viz Ján Bakoš, *Región, periféria a uměleckohistorický vývoj*, in: *Periféria a symbolický skok*, Bratislava 2000, s. 130–150.

² Z nejbližších příkladů jmenujme obchodní domy v Přerově od Bohuslava Fuchse nebo spořitelnu v Prostějově od Jindřicha Kumpošta. Firma Baťa postavila také obchodní dům v Olomouci podle návrhu Vladimíra Karfíka.

³ Adolf Zikmund, Milan Podzemný, *Moderní architektura v Gottwaldově: 1900–1965, Průvodce*, Praha 1967.

⁴ Zdeněk Kudělka, *Brněnská architektura 1919–1928*, Brno 1970.

⁵ Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, *Moderní architektura v Přerově*, in: *Památky a příroda VI*, 1981, s. 129–140.

Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, *Moderní architektura Prostějova*, in: *Památky a příroda VII*, 1982, s. 257–267.

Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, *Kroměřížská architektura let 1850–1950*, in: *Památky a příroda VIII*, 1983, s. 257–266.

⁶ Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, *Olomoucká architektura 1900–1950: Průvodce*, Olomouc 1981.

Pavel Zatloukal, *Olomoucká architektura 1950–1983* (kat. výst.), Olomouc 1983.

⁷ Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002.

⁸ Pavel Zatloukal (ed.), *Česká republika, Architektura XX. století, Morava a Slezsko*, Praha 2005.

⁹ Vladimír Šlapeta (ed.), *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha 2008. V nedávné době začaly v cyklu vycházet také knihy věnující se všem typům staveb v daném městě. Například: Miroslav Chytil (ed.), *Slavné stavby Prostějova*, Praha 2009.

¹⁰ Příkladem mohou být práce, které se regionálně nejvíce blíží Valašskému Meziříčí:

Lucie Vašíčková, *Architekt Bohumír Kupka* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2007.

Lenka Stavínohová, *Architektura a urbanismus Rožnova pod Radhoštěm 1900–1950* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2008.

Martina Horáčková, *Architektura střední Moravy 1918–1945, Přerov, Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kojetín* (diplomní práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2004.

¹¹ Velké množství publikací o historii a kulturním vývoji Valašského Meziříčí vydal historik amatér Jiří Demel, který se také dlouhodobě

---

věnoval Státní odborné škole pro zpracování dřeva. Bezesporu se mu podařilo popsat řadu zajímavých historických událostí, hlavně ze spolkového života, ale nikdy neuváděl zdroje, a některé údaje tak nelze ověřit.

¹² Vladimír Nekuda, *Vlastivěda moravská – Okres Vsetín: Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*, Brno 2002.

¹³ Alena Podzemná, Architekt Bohumír Kupka, in: *Zpravodaj okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*, Vsetín 1996, s. 65–72.

Vašíčková (pozn. 10).

¹⁴ Marie Šťastná, *Žáci Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Architekti Josef Místecký a Bohumír Kupka* (bakalářská práce), Katedra české literatury, literární vědy a dějin umění FF OU, Ostrava 2003.

¹⁵ Dle současné legislativy není možné nahlížet v městských stavebních archivech do projektové dokumentace bez povolení vlastníka objektu, což neúměrně ztěžuje badatelům práci.

¹⁶ Ladislav Baletka, Od zrušení roboty a začátků samosprávy 1848–1918 ke vzniku samostatného státu, in: Nekuda (pozn. 12), s. 215.

¹⁷ Více o osobnosti Aloise Mikyšky a jeho politických názorech viz Ladislav Baletka, Vévoda z Mezopotámie – valašský král. Zamyšlení nad životem JUDr. Aloise Mikyšky (Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí), *Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku IV*, Valašské Meziříčí 1972, s. 57–95.

¹⁸ Ladislav Lněnička, *Hospodářské, politické a kulturní dějiny soudního okresu Valašské Meziříčí 1918–1945* (diplomní práce), Katedra historie FF UP, Olomouc 1966, s. 10–12.

¹⁹ Eduard Domlivil, Valašskomeziříčský okres, in: František Dvorský – František Kameníček (ed.), *Vlastivěda moravská*, Brno 1914, cit. s. 144.

²⁰ Více viz Zdeněk Kment, *Kulturní a společenský rozvoj Valašského Meziříčí v letech 1853–1948*, Valašské Meziříčí 2008.

²¹ Ibidem, s. 13–19.

²² Za vznikem Spolků katolických tovaryšů stál německý kněz Adolf Kolping (1813–1865), který chtěl pomoci mladým tovaryšům přicházejícím bez prostředků do města na zkušenou. Mezi lety 1849 a 1898 vzniklo těchto spolků v českých zemích na šedesát. Ibidem, s. 19–20.

²³ V roce 1967 fond zpracovali Ladislav Baletka a Jaroslav Mikula. Téměř kompletně existují hlavní a třídní katalogy se jmény studentů, inventáře zařízení školy, školních pomůcek, knihovny

---

apod. Velké mezery jsou mezi každoročně vydávanými výročními zprávami a školními programy. Ve zlomcích se zachovaly osobní listy učitelů, zprávy o umístění absolventů, agenda o účasti na výstavách nebo agenda o osvětové a přednáškové činnosti učitelského sboru. Z období druhé světové války máme k dispozici jen třídní katalogy.

²⁴ Fond byl zpracován v letech 1991–1992. Více viz Jaroslav Sztefek, Muzejní fond „Dřevařská škola“, in: *Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*, Vsetín 1992, s. 21–24.

²⁵ Střední průmyslová škola stavební uvádí jako počátek svého vzniku právě rok 1874, přestože dřevařská škola byla v roce 1951 zrušena a část studentů přešla do Bystřice pod Hostýnem a její původní učitelský sbor rozpuštěn. V rámci reorganizace školství byla do původní budovy dosazena škola průmyslová.

²⁶ Jiří Demel (1923–2006) dlouho vyučoval na Střední průmyslové škole stavební a jako historik amatér se zabýval mimo jiné také dějinami Sokola nebo Měšťanské besedy. Jeho texty zůstávají spíše populárně naučné, protože některé informace nemohl v dostupných pramenech a literatuře najít, navíc nikdy neuváděl zdroje. Ve svých seznamech absolventů například pracoval se jmény, která nefigurují v hlavních katalogích. Mnoho materiálů, z nichž některé jsou dnes ve sbírkách Muzea regionu Valašsko, našel přímo v prostorách školy. Po Demelovi se zachovala rozsáhlá pozůstalost, která zůstává nezpracovaná a nepřístupná v rukou jeho rodiny. Pravděpodobně se zde ještě nachází množství pramenů nejen k dřevařské škole. Na neseříznost bádání Jiřího Demela poukázali: Pavel Ondračka – Jan Sedlák, Zapomenutá Uměleckoprůmyslová škola ve Valašském Meziříčí – Almanach upomínka, ale nikoliv pramen, *Prostor Zlín* III, 1995 č. 10–11, s. 5.

²⁷ O dřevařské škole vznikly dvě diplomní práce, které ale do problematiky nepřinášejí nové poznatky a mají formální nedostatky.

Tomáš Rosa, *Dokumentace tvorby odborné dřevařské školy ve Valašském Meziříčí* (diplomní práce), Ústav nábytku a speciálních výrobků ze dřeva LDF MENDELU, Brno 2000. Tomáš Rosa pracoval jen s fondem Muzea regionu Valašsko a vychází hlavně z výročních zpráv. Nosnou částí práce je popis a také krešbná dokumentace dochovaného „konšelského“ nábytku vytvořeného žáky školy, dnes v majetku muzea.

Štefan Mikeš, *Z historie Střední průmyslové školy stavební ve Valašském Meziříčí a její současnost* (závěrečná práce), Katedra

---

pedagogiky s celoškolskou působností PdF UP Olomouc 2003. Štefan Mikeš vycházel pouze z Demelových statí. Nepracoval se žádnými původními prameny. Ve dvou dalších diplomních pracích je dřevařské škole věnována dílčí kapitola dodržující svůj informativní charakter.

Viz Vašíčková (pozn. 10), Šťastná (pozn. 13).

²⁸ Autorka se zabývala přednostně oddělením truhlářským, ze kterého vzešly všechny architektonické osobnosti.

²⁹ U všech vyučujících v této kapitole jsou v závorce uváděna léta jejich působení na dřevařské škole.

³⁰ Bohumír Jaroněk, Vzpomínky na školu, in: *50 let Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašské Meziříčí*, Valašské Meziříčí 1934, cit. s. 22.

³¹ Emanuel Pelant, *Dekoratívni komposice: pravidla krásna v uměleckém průmyslu se zvláštním zřetelem pro školy odborné a řemeslnické pokračovací oboru truhlářského*, Vodaňany 1906. Z tohoto nakladatelství odebírala škola od roku 1904 časopis *Dřevo*, do kterého Pelant také přispíval, stejně jako do *Volných Směrů*, *Díla*, *Zlaté Prahy* nebo *Interiéru*.

³² Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1599.

³³ Sochař Alois Balán (1863 Přelouč – ?) absolvoval odbornou školu v Králíkách a nato Uměleckoprůmyslovou školu ve Vídni. Na meziříčské dřevařské škole vyučoval modelování a řezbářství. Nezaměňovat s architektem Aloisem Balánem (1891Valašské Meziříčí – 1960), který na zdejší škole učil během druhé světové války.

³⁴ Marcel Pencák, Nástup architektonické moderny a c. k. Česká vysoká škola technická, *Umění LVI*, 2008, s. 514–528.

³⁵ Emanuel Pelant, *Předlohy moderního nábytku. Návrhy žáků školy mistrovské při c. k. Odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašské Meziříčí*, Vodňany 1907.

³⁶ Osobní výpověď Jiřího Lasovského dne 27. 11. 2009.

³⁷ Markéta Svobodová, Čeští absolventi na Bauhausu, *Umění LIV*, 2006, s. 406–419.

³⁸ Za informace o absolventkách z roku 1946 děkuji Milanu Podzemnému.

³⁹ Hubert Guzik, Jak projít uchem jehly? Emancipace žen v architektonických povoláních 1948–1948, *Umění LVI*, 2008, s. 426–436.

⁴⁰ Informace o období druhé světové války a odboji autorce poskytl Milan Podzemný.

---

⁴¹ Státní okresní archiv Vsetín, Fond Státní odborné školy pro zpracování dřeva (1874–1952), inventář učitelské a žákovské knihovny, inv. č. 45, 46, 49.

⁴² Václav Hilský, Moje vzpomínka na státní odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, in: *Almanach u příležitosti 120. výročí vzniku odborného školství na Valašsku*, Valašské Meziříčí 1994, cit. s. 30.

⁴³ Křižanova pila byla v roce 1946 znárodněna a nový režim odsoudil v roce 1951 Jana Křižana za údajné zabití pohraničnicka k trestu smrti. V současnosti se z bývalého areálu pily stal brownfield a zůstává otázkou, jak se k němu Křižanova rodina a město postaví.

⁴⁴ Více o osobnosti Rudolfa Schlattauera a Moravské gobelínové manufaktuře viz Pavla Knápková, *Rudolf Schlattauer (1861–1915)* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2010.

⁴⁵ Více o Janu Kraiczovi viz Josef Kramář, *MUDr. Jan Bohuslav Kraicz (1869–1929)*, Valašské Meziříčí 2008.

⁴⁶ Volit směli muži starší 24 let, s rakouským státním občanstvím, a pokud bydleli v zastoupeném okrsku déle než rok.

⁴⁷ Josef Krapka Náchodský (1862–1909) byl spisovatel a básník, organizoval sociálně demokratickou stranu na Moravě a redigoval sociálnědemokratický časopis *Hlas lidu* v Prostějově.

⁴⁸ Stanislav Jandík, *Masaryk na Valašsku, Jeho boj o poslanecký mandát*, Praha 1936, cit. s. 51.

⁴⁹ Ibidem, cit. s. 291–292.

⁵⁰ Jan Kraicz byl novou vládou v roce 1919 povolán k organizaci zdravotnictví na Slovensku. Více viz Kramář (pozn. 36), s. 40–69.

⁵¹ Viz Baletka (pozn. 16), s. 216.

⁵² Jiří Demel, Vzpomínky na Valašské Meziříčí, Z „Pamětí“ Metoděje Jahna (Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí), *Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku VII*, Valašské Meziříčí 1975, cit. s. 30.

Metoděj Jahn (1865–1942) byl prozaik a básník narozený v Krásně. Představitel kritického realismu, který čerpal náměty svých knih z drsných životních podmínek na Valašsku, působil jako řídící učitel v Rožnově.

⁵³ Více o architektonických památkách Valašského Meziříčí viz Ladislav Baletka, *Valašské Meziříčí: Črty o jeho vývoji a památkách*, Vsetín 1971, s.19–28. Nebo Jiří Demel, *Valašské Meziříčí aneb vzpomínání a toulání*, Valašské Meziříčí 1995, s. 20–45.

---

⁵⁴ Historické jádro města bylo vyhlášeno památkovou zónou roku 1992 a přes čtyři desítky domů jsou zapsány na seznamu kulturních památek. Kromě náměstí se další chráněné měšťanské domy nacházejí v ulicích Mostní, Křížkovského, Poláškové a Pospíšilově.

⁵⁵ Antonín Gruška (1840–1882) se narodil ve Valašském Meziříčí a snad studoval architekturu ve Vídni, kde později žil. Přátelil se s Aloisem Mikyškou, který jej pravděpodobně informoval o možnosti navrhnout několik plánovaných staveb ve městě. Kromě gymnázia však žádná nebyla realizována. Dochovaly se tři různé návrhy vily pro Aloise Mikyšku, návrh poštovní budovy a koncertního sálu pro Meziříčí a lázeňského domu pro Rožnov. Za realizovaný projekt gymnázia v Přerově získal v roce 1878 v Paříži zlatou medaili. Více viz Alena Podzemná, Architekt Antonín Gruška a stavba budovy gymnázia ve Valašském Meziříčí, in: *Valašsko včera a dnes*, Ročenka okresního archivu Vsetín, Vsetín 1986, s. 56–68.

⁵⁶ Autorce se nepodařilo zjistit autorství budovy okresního soudu. Nejstarší plány ve spisovně Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje pocházejí z období první republiky (složka domu čp. 122).

⁵⁷ Kolonie stála v místě dnešního hřiště základní školy Šafaříkova, byla zbourána v druhé polovině sedmdesátých let minulého století.

⁵⁸ Autorka nenalezla originální plány vily rodiny Reichů (Zašovská čp. 262). Nejstarší dokumenty z roku 1884, signované Arnoštem Klosem, ukazují pouze výřez z přístavby patra se dvěma pokoji k již stojícímu domu. Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 262).

⁵⁹ Autorem plánů synagogy byl frenštátský stavitel Ambrož Zapletal (1816–1888). Židovská komunita se v obou městech počítala pouze na desítky a národnostní vztahy by se daly s ohledem na danou dobu nazvat korektními. Více viz Ladislav Baletka, *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2004.

⁶⁰ Josef Steindl je autorem také nábytku pro meziříčskou spořitelnu a navrhoval i gobelíny pro Rudolfa Schlattauera.

⁶¹ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 9).

⁶² Jindřich Janoušek, *Valašské Meziříčí na starých pohlednicích*, Valašské Meziříčí 1992, s. 24, obr. 40.

⁶³ Václav Brda (1882–?) stejně jako mnozí jiní meziříčští stavitelé zůstává poměrně neznámou osobností. Ve Státním okresním

---

archivu Vsetín jej lze dohledat v Archivu města Valašského Meziříčí v Živnostenském registru III. z let 1896–1927 (inv. č. 161), kde je uváděn jako zednický a stavební mistr až od května 1910. Činnost podobně jako ostatní nuceně ukončil v roce 1948 (Fond Městského národního výboru Valašské Meziříčí, inv. č. 489, 490). Nebude-li dále uvedeno jinak, získala autorka informace o meziříčských stavitelích z těchto zdrojů.

⁶⁴ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 450).

⁶⁵ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 437).

⁶⁶ Jan Demel (1875 – asi 1934) je uváděn jako stavební mistr, datum ukončení živnosti znamená pravděpodobně úmrtí. Studoval na dřevařské škole.

⁶⁷ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 290).

⁶⁸ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 124). A dále plány z majetku sokolské obce Valašské Meziříčí.

⁶⁹ V roce 1964 vypracoval architekt Hasal a inženýr Šlíma, v Báňských projektech Ostrava, rekonstrukci a přístavbu sokolovny. V místech dřevěné verandy zbudovali šatny a sociální zařízení. Stavba zcela přišla o původní fasádu. V roce 1984 tatáž organizace vyprojektovala architektonickou studii na přístavbu třetího křídla s restaurací. Vše uloženo ve spisovně Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 124).

⁷⁰ Janoušek (pozn. 62), s. 32, obr. 56.

⁷¹ Plány autorka našla ve spisovně Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje ve složce Školy pro neslyšící (objekt čp. 454).

⁷² Za informaci autorka děkuje Elišce Jarmerové.

⁷³ Plány s podpisem Arnošta Klose se nacházejí ve spisovně Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 403). Jména vlastníků domu autorka zjistila na Katastrálním úřadě pro Zlínský kraj.

⁷⁴ Za zmínku stojí eklektická budova dnešního kojeneckého ústavu (Husova čp. 402). V roce 1902 si u Arnošta Klose objednal návrh přízemního domku důstojný pan Jan Štěpán, farář z Nového Hrozenkova. Původní plány se nedochovaly, vila prošla řadou rekonstrukcí. Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 402).

---

⁷⁵ Mohl to být Alois Balán, František Hrachovec nebo Josef Steindl.

⁷⁶ Ladislav Baletka, 50 let od sloučení Valašského Meziříčí s Krásnem n. B., (Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí), *Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku VI*, Valašské Meziříčí 1974, cit. s. 31.

⁷⁷ Dlouho se vedly spory o název nového celku. Mezi návrhy bylo Krásenské Meziříčí, Meziříčské Krásno. Firma Reich bojovala za označení Meziříčí-Krásno, aby nevznikly zbytečné nesrovnalosti se zavedenou značkou na trhu. Ministerstvo vnitra zvolilo „Valašské Meziříčí“.

⁷⁸ Více o politické situaci v Meziříčí viz Zdeněk Pomkla – Petra Vašíčková, *Období první republiky 1918–1938*, in: Nekuda (pozn. 12), s. 239–269.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 243.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 240.

⁸¹ Z expozice *Vůně kávy ve Valašském Meziříčí* připravené v roce 2010 v Muzeu regionu Valašsko v zámku Kinských.

⁸² Rodina Reichova dál bydlela v Meziříčí. Julius Reich zemřel v roce 1939. Jeho žena a dcera zahynuly v koncentračních táborech, přestože se již dříve rodina vzdala židovské víry.

⁸³ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 486).

⁸⁴ Více o Josefu Místeckém viz *Šťastná* (pozn. 13), s. 19–21.

⁸⁵ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 492).

⁸⁶ Alois Sedlář (1891–1962) se narodil v Hlinsku pod Hostýnem, studoval technicky změřenou reálku v Holešově a kolem roku 1918 složil v Brně stavební zkoušky. Nejdříve pracoval u stavitele Jana Demela, ale již v roce 1919 si založil vlastní firmu. Ve třicátých letech zaměstnával až tři sta lidí. V roce 1950 se znárodněná firma stala základem místní odbočky národního podniku Československé stavební závody Gottwaldov. Za informace děkuje autorka dceři Aloise Sedláře paní Jarmile Leinfellnerové.

⁸⁷ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 540).

⁸⁸ Miloš Bublík (1889–1961) studoval v Meziříčí na dřevařské škole (žák Aloise Balána a Františka Hrachovce) a poté na Uměleckoprůmyslové škole v Praze u Suchardy, Šalouna a Preislera. Mezi lety 1923 a 1950 učil na dřevařské škole.

---

⁸⁹ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 512).

⁹⁰ Ambrož Špetík (1921–2005) byl také absolventem meziříčské dřevařské školy, poté studoval u Vincence Makovského ve Zlíně.

⁹¹ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 563).

⁹² Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 542).

⁹³ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 638).

⁹⁴ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 404).

⁹⁵ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 582).

⁹⁶ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 628).

⁹⁷ Původní vybavení interiérů se částečně dochovalo. V roce 1952 vyprojektoval Bohumil Pícha v podobné stylu místo kůlny internát. Vladimír Hromádka v roce 1969 nechal částečně zastavět zelenou plochu před vstupem dvoupodlažním administrativním křídlem s vnitřním atriem. Nad vstupy navrhl mozaiky, které se nikdy nerealizovaly. Všechny plány jsou uloženy ve spisovně Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 628).

⁹⁸ Karel Hladiš (1885–?) ukončil živnost v roce 1940. Rudolfa Kudlíka v živnostenském registru autorka nenašla.

⁹⁹ Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 597.

¹⁰⁰ Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 598.

¹⁰¹ Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 590.

¹⁰² Theodor Pisch (1886–?) studoval na dřevařské škole (1904–1907) a nato ve Vídni. Jeho pražským ateliérem prošla řada absolventů meziříčské odborné školy.

¹⁰³ Více o životě a díle Bohumíra Kupky viz Vašíčková (pozn. 10), s. 19–22 a Šťastná (pozn. 13), s. 40–42.

¹⁰⁴ Tato i všechny následující citace pocházejí z protokolů městské rady vedených k soutěži. Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 592.

¹⁰⁵ Návrh se zachoval ve Fondu Bohumíra Kupky ve Státním okresním archivu ve Vsetíně, inv. č. 71.

---

¹⁰⁶ Bohumír Kupka – Richard F. Podzemný, Soutěžní návrh na učitelství ústav ve Valašském Meziříčí, *Stavební rádce* II, 1930, č. 104, s. 823–825.

¹⁰⁷ Johann Heinrich Pestalozzi (1796–1827) byl švýcarský pedagogický reformátor, autor mnoha knih a propagátor komplexního rozvoje dítěte již v předškolním věku.

¹⁰⁸ Jaroslav Palát, dopis autorce, 1. listopad 2010. Funkcionalistická vila stávala podle vzpomínek architekta na místě dnešního sídliště, na rohu Královny a Kraiczovy ulice, autorce se o ní nepodařilo zjistit více. Vila čp. 142 v Podlesí se v Meziříčí „tradičně připisuje“ Dušanu Jurkovičovi. Stavební a zednický mistr Cyril Kabelář, který byl v tomto případě stavitelem i stavebníkem (návrh z roku 1927), měl Jurkoviče znát ze studií ve Vídni a získat od něj skicu svého domu. Vzhledem ke Kabeláčovu roku narození (1886) však spolužáky být nemohli. Kabeláč ukončil živnost v roce 1949. Pět architektů narozenými v Křivé Palát myslí Richarda F. Podzemného, Roberta H. Podzemného, Cyrila Kabeláče, Františka Majdlocha a Jaroslava Haluzu.

¹⁰⁹ Fotografie z interiérů viz Zuzana Helešicová, *Vlastní vila Josefa Místeckého ve Valašském Meziříčí* (bakalářská práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2009, příloha.

¹¹⁰ Jožka Baruch (1892–1966) byl grafik a ilustrátor, po studiu dřevařské školy studoval malbu na Uměleckoprůmyslové škole v Praze u Emanuela Dítěte a po dvou letech u Františka Kysely. Pracoval jako redaktor časopisu *Drobné umění – Výtvarné snahy*.

¹¹¹ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 82) a Státní okresní archiv, Fond Bohumíra Kupky, inv. č. 72.

¹¹² Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 52).

¹¹³ Státní okresní archiv, Fond Bohumíra Kupky, inv. č. 49

¹¹⁴ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 104).

¹¹⁵ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 753).

¹¹⁶ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 754).

¹¹⁷ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 107).

¹¹⁸ Bohumír Kupka, Štefánikův dům ve Valašském Meziříčí, *Stavební rádce* II, 1929, č. 64, s. 180–181.

---

¹¹⁹ František Krásný upravoval hlavně interiéry pivovaru pro účely kina. Na začátku třicátých let přestavěl Bohumír Kupka zadní vstup kina, ze strany od farního kostela, kde dodnes zůstal patrný půlkruhový rizalit. Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka úprava kina Svět).

¹²⁰ Plány i průvodní komentář se dochovaly pouze v časopise *Stavební rádce*. Viz Bohumír Kupka, Sokolské lázně ve Valašském Meziříčí, *Stavební rádce* II, 1930, č. 98, s. 729–730.

¹²¹ Státní okresní archiv Vsetín, Fond Bohumíra Kupky, inv. č. 72.

¹²² Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 480).

¹²³ František Váňa (1899–1966) se narodil ve Vizovicích, ale záhy se jeho rodiče přestěhovali do Jarcové u Meziříčí. Po vyučení zedníkem nastoupil na stavební průmyslovku v Brně. Během první světové války bojoval v Itálii a teprve poté dokončil stavitelské zkoušky. Váňa nastoupil do stavební firmy v Praze, kde se seznámil s Františkem Smutkem, a rozhodli se založit společně firmu v Meziříčí. V roce 1950 museli živnost složit. Za informace autorka děkuje dceři Františka Váni paní Věře Horákové.

¹²⁴ Státní okresní archiv Vsetín, Fond města Valašského Meziříčí, inv. č. 1606. V inventáři získaly plány dataci 1935.

¹²⁵ *Výstava práce a kultury, 550 let města* (kat. výst.), Valašské Meziříčí 1935.

¹²⁶ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 484).

¹²⁷ František Smutek (1895–1950) byl autorčin pradědeček. Narodil se ve Věžovaté Pláni blízko Českého Krumlova. Stavitelské zkoušky složil pravděpodobně v Praze, kde se setkal s Františkem Váňou.

¹²⁸ Plány sportovního parku s razítkem architektů Antonína Tenzera a Richarda F. Podzemného, Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1607.

¹²⁹ Plány ze Správy regionálního majetku ČD, pracoviště Valašské Meziříčí.

¹³⁰ Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1611.

¹³¹ Prostor mezi gymnáziem, bývalým okresním úřadem a zámek Žerotínů nejvíce utrpěl asanací původní zástavby na počátku šedesátých let (včetně domu Jana Kraicze) kvůli přístavbě tělocvičny gymnázia a Báňských projektů, čímž byla znehodnocena dosavadní zástavba a porušeno původní

---

urbanistické řešení. Z tohoto pohledu zůstala rekonstrukce zámecké kaple a sýpky promarněnou příležitostí.

¹³² Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1612, 1615. Varianta A se zde nenachází. Perspektivu A bez uvedení původu publikovala Šťastná (pozn. 13), příloha obr. 44.

¹³³ Zdeněk Hedbávný, *Alfréd Radok: zpráva o jednom osudu*, Praha 1994, cit. s. 48.

¹³⁴ Jan Nepomuk Polášek (1872–1956) studoval u Leoše Janáčka, který mu později pomáhal získat stipendia na sbírání lidových písní. V Meziříčí vyučoval na gymnáziu, učitelském ústavu i vlastní hudební škole.

¹³⁵ Adolf Bogner (1875–1947) pracoval od pěti let v meziříčské sklárně. Ještě jako tovaryš vydal svou první básnickou sbírku a od té doby se živil různě. Přispíval mimo jiné do *Novin zpod Radhoště*. Napsal 53 divadelních her, které se hrály také v české komunitě v Americe.

¹³⁶ Václav Kašík (1917–1989) získal první hudební zkušenosti od svého učitele na gymnáziu, Jana Nepomuka Poláška. Poté studoval pražskou konzervatoř a hudební vědu na Karlově univerzitě. Jako dirigent začínal v divadle D40 E. F. Buriana. Po válce spoluvytvářel Divadlo 5. května v budově nynější státní opery, to se později stalo součástí Národního divadla. Na československých dnech v rámci výstavy *Expo* v roce 1958 režíroval Smetanovu *Prodanou nevěstu* a záhy začal spolupracovat s Laternou magikou. Kromě režie hudbu sám skládal.

¹³⁷ Více o historii divadla v Meziříčí viz Josef Fabián, *Otevřená opona aneb Historie valašskomeziříčských ochotnických divadel*, Valašské Meziříčí 2007.

¹³⁸ Více o období druhé světové války viz Zdeněk Pomkla, Události roku 1938 a německá okupace, in: Nekuda (pozn. 12), s. 270–290.

¹³⁹ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 541, 542).

¹⁴⁰ Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1605.

¹⁴¹ Za informace o Ferdinandu Sedláčkovi, realizacích v Meziříčí a chatách na Bystřičce autorka děkuje jeho synovi Jiřímu Sedláčkovi.

¹⁴² Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 534).

---

¹⁴³ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 33).

¹⁴⁴ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 537).

¹⁴⁵ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 81).

¹⁴⁶ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 806).

¹⁴⁷ Jan E. Koula uvádí trojici Místecký – Kupka – Pícha, na fotokopii plánů však Pícha napsán není. Jan E. Koula, Užší ideová soutěž na generální regulační plán pro Valašské Meziříčí, *Architektura ČSR I*, 1939, s. 245–246.

¹⁴⁸ Václav Hilský – Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, Průvodní zpráva ideového soutěžního návrhu na regulaci Valašského Meziříčí, *Architektura ČSR I*, 1939, cit. s. 248.

¹⁴⁹ Alois Balán, Technická zpráva ideového soutěžního návrhu, *Architektura ČSR I*, 1939, cit. s. 249.

¹⁵⁰ Místeckého a Kupkuv plán regulace se zachoval pouze ve fotografii, která kvůli svému ořezu nezobrazuje legendu ani dálkové spoje. Existuje průvodní zpráva. Státní okresní archiv Vsetín, Fond Bohumíra Kupky, inv. č. 38.

¹⁵¹ První tři zmiňované návrhy viz Václav Hilský, Sídliště Mrtvých, *Architektura ČSR V*, 1946, s. 245–249.

¹⁵² Dva výše zmíněné projekty se nacházejí ve Státním okresním archivu Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1628 (Místecký – Pícha), inv. č. 1629 (Kaván – Procházka).

¹⁵³ *Výroční zpráva 1946–47, Státní odborná škola pro zpracování dřeva, Valašské Meziříčí 1947*, s. 15.

¹⁵⁴ Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1631.

¹⁵⁵ Na výše zmíněné plány autorku upozornil Milan Podzemný, který je u Kremelovy rodiny viděl. Existenci návrhů autorce rodina potvrdila, ale bohužel je nenašla.

¹⁵⁶ Richard F. Podzemný, Antonín Tenzer, Beskydské divadlo s hotelem ve Valašském Meziříčí, *Architektura ČSR VII*, 1948, s. 73–76.

¹⁵⁷ Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 596 (Balán, Víšek), Městský národní výbor, Valašské Meziříčí, inv. č. 1082 (Podzemný – Tenzer).

¹⁵⁸ Ladislav Baletka, Na rozcestí, in: Nekuda (pozn. 12), s. 294.

¹⁵⁹ Více o poválečném vývoji viz ibidem s. 291–295.

---

¹⁶⁰ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 1334 a 1335.

¹⁶¹ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka památníku na Helštýně).

¹⁶² Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 524.

¹⁶³ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 1333.

¹⁶⁴ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 522.

¹⁶⁵ Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, Návrh dětských jeslí ve Valašském Meziříčí pro 2LP, *Architektura ČSR VIII*, 1949, s. 233.

¹⁶⁶ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domů čp. 598, 601 a 599).

¹⁶⁷ Karel Stráník – Zdeněk Lakomý – Milan Podzemný, Na cestu k socialistické architektuře, in: *Architektura ČSR X*, 1951, cit. s. 203.

¹⁶⁸ Radovan Lipus – David Vávra, Šumné Valašsko, in: *Šumná města (třetí kniha)*, Brno 2008, s. 136–137.

¹⁶⁹ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka nemocnice, včetně neprovedeného pavilonu TBC).

¹⁷⁰ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor, inv. č. 771.

¹⁷¹ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor, inv. č. 1338 (pouze plány). Průvodní zpráva ani plány se nedochovaly ani ve zlínské nástupnické organizaci Stavoprojektu Gottwaldov – dnešním S-projektu.

¹⁷² Za poskytnuté informace o osobě Vladimíra Kalivody a o jeho stavbách autorka děkuje Evě a Danovi Duškovým. Nebude-li uvedeno jinak, pocházejí architektovy plány a studie z jejich soukromého archivu.

¹⁷³ Není-li uvedeno jinak, poskytl autorce informace o panelové výstavbě František Zavadil.

¹⁷⁴ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor, Valašské Meziříčí, inv. č. 1345.

¹⁷⁵ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor, Valašské Meziříčí, inv. č. 772.

¹⁷⁶ Plány k rekonstrukci kaple nejsou ani ve spisovně Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje ani ve Státním okresním archivu Vsetín. Autorství Richarda F.

Podzemného a Antonína Tenzera potvrdili architekti Milan Podzemný a Jaroslav Palát.

¹⁷⁷ Plány nevlastní městský úřad Valašské Meziříčí, Státní okresní archiv Vsetín ani současný S-projekt Olomouc.

¹⁷⁸ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 1341, 1343, 1346.

¹⁷⁹ Jako příklad může sloužit odrytí zadní strany historických domů do Vsetínské ulice kvůli silničnímu průtahu nebo vybourání původní zástavby v Poláškově ulici z důvody vytvoření prostorové rezervy, která od té doby slouží jako parkoviště.

¹⁸⁰ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 1043.

¹⁸¹ MM [Martina Mertová], heslo Rodinný dům typu V Františka Štěpáníka, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Slavné vily Olomouckého kraje*, Praha 2007, s. 164–166.

¹⁸² Informace o problematice šumperáku poskytla autorce Martina Mertová–Horáčková. Fotografie Kalivodových domů v Litovli a soudní spisy pocházejí ze soukromého archivu Evy a Dana Duškových.

¹⁸³ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 437).

¹⁸⁴ Informace o domu a jeho fotografie poskytl autorce Jan Gabryš.

¹⁸⁵ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 1347, 1349, 1351, 1352, 1354, 1356.

¹⁸⁶ Informace autorce poskytl František Zavadil.
(složka domu čp. 1073).

¹⁸⁸ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 65).

¹⁸⁹ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 369).

¹⁹⁰ Archiv Odboru územního plánování, stavebního řádu a dopravy. Městský úřad Vsetín (složka domu čp. 260, Bystřička).

¹⁹¹ Z průvodní zprávy ke stavbě smuteční síně v Zašové.

¹⁹² Plány uloženy na obecním úřadě v Zašové.

¹⁹³ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 772.

¹⁹⁴ Dalších úprav se prozatím meziříčský hřbitov nedočkal. Doposud svému účelu slouží Hilgertova smuteční síň, která svými rozměry nemůže stačit městu této velikosti.

¹⁹⁵ Studie ze soukromého archivu Evy a Dana Duškových.

---

¹⁹⁶ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 872, 873 (původní text). Územní plán sídelního útvaru Valašské Meziříčí se nachází v archivu S-projektu Olomouc (bývalý Stavoprojekt).

¹⁹⁷ Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka kino).

¹⁹⁸ Plány ze soukromého archivu Evy a Dana Duškových.

¹⁹⁹ Plány nerealizovaného pláště nevlastní autor, gymnázium Františka Palackého ani Státní okresní archiv Vsetín.

²⁰⁰ Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 1085.

²⁰¹ MM [Martina Mertová], heslo Vila NN, in: Vladimír Šlapeta (ed.), *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha 2008, s. 197–199.

PRAMENY

Moravský zemský archiv Brno – pobočka Státní okresní archiv Vsetín

Archiv města Valašské Meziříčí (1574–1945)

Inv. č.: 520, 521, 526, 527, 558, 583, 585, 590, 591, 592, 596, 597, 598, 599, 600, 1543, 1544, 1552, 1560, 1563, 1596, 1597, 1598, 1599, 1603, 1605, 1606, 1607, 1611, 1612, 1613, 1618, 1619, 1628, 1629, 1631, 1632

Fond Bohumíra Kupky

Inv. č.: 8, 24, 25, 37, 38, 49, 57, 58, 71, 72, 74, 75, 81, 83, 135

Fond Státní odborná škola pro zpracování dřeva 1874–1952

Inv. č.: 28, 29, 31, 34, 45, 46, 49, 50, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 424, 550, 599, 600, 602, 605, 606, 608, 680, 688, 689

Archiv města Krásno (1465–1923)

Inv. č.: 179, 313, 321

Městský národní výbor Valašské Meziříčí (1945-1990)

Inv. č.: 464, 489, 490, 522, 523, 524, 529, 531, 716, 771, 772, 780, 872, 873, 1037, 1043, 1050, 1082, 1085, 1103, 1112, 1333, 1334, 1335, 1338, 1339, 1340, 1341, 1343, 1345, 1346, 1347, 1348, 1349, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1358, 1359, 1361, 1362, 1369, 1374, 1389, 1391, 1394, 1403, 1420, 1449, 1450, 1469

Okresní národní výbor Vsetín (1945-1990)

Inv. č.: 1130, 1925

Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje, Městský úřad Valašské Meziříčí

Valašské Meziříčí, domy čp.: 3, 9, 38, 52, 65, 82, 104, 107, 122, 124, 319, 325, 348, 388, 400, 402, 403, 430, 437, 445, 450, 454, 467, 486, 492, 512, 522, 540, 542, 563, 582, 592, 628, 638, 741, 753, 754, 806, 821, 922

Krásno, domy čp.: 33, 52, 81, 82, 262, 290, 293, 324, 325, 326, 347, 348, 404, 480, 484, 534, 537, 541, 598, 599, 601, 740

Podlesí čp. 142

Poličná čp. 150

Zašová čp. 496

Dostavba hřbitova a objektu služeb
Koupaliště
Památník na Helštýně
Rekonstrukce a přístavba smuteční síně
Úprava kina Svět
Výstavba požární zbrojnice
Výstavba centrálního hřbitova

Fotografie ze soukromého majetku

Jan Gabryš – domy čp. 598 a 48 v Jablůnce
Martina Mertová – domy Vladimíra Kalivody v Litovli a Jana Vaňka v Šumperku
Jiří Sedláček – chaty Ferdinanda Sedláčka na Bystřičce

Památník národního písemnictví

Fond Josef Krapka Náchodský – dopisy od Tomáše Garrigue Masaryka a Alicí Masarykové

Plány v soukromém majetku

Rodina Orlových – vila od Alberta Grubera
Evangelická církev – kostel od Leoše Kaldy
Správa regionálního majetku ČD, pracoviště Valašské Meziříčí – nádraží od Hilara Pacanovského
Škola pro sluchově postižené – bývalá zemský ústav pro hluchoněmé od Antonína Papeže
Tělovýchovná jednota Sokol Valašské Meziříčí – sokolovna od Alberta Grubera

Plány v majetku obcí

Branky na Moravě – smuteční síň od Jaroslava Paláta
Zašová – smuteční síň od Jaroslava Paláta

Plány a fotografie staveb Vladimíra Kalivody ze soukromého archivu Evy a Dana Duškových

Dům manželů Davidových
Chata Kudělkových na Bystřičce
Chata s ateliérem na Malé Lhotě
Koupaliště
M-Klub
Objekt komunálních služeb na Bystřičce
Restaurace Panáček
Sauna
Smuteční síň v Jablůnce
Sociální dům
Vinárna Černý orel
Vinárna Monika
Sociální, zdravotní a kulturní středisko v obci Bystřička

Národní památkový ústav, ústřední pracoviště Praha

Alena Halamíčková, doplňkový list kulturní památky, 1993.

Bohumil Samek, D. Riedl, evidenční list nemovité kulturní památky, hvězdárna, 1971.

Libuše Svátková, evidenční list nemovité kulturní památky, stará hvězdárna, 1973.

Libuše Svátková, doplňkový list kulturní památky, 1993.

Osobní výpovědi

Jiří Demel ml., syn Jiřího Demela 5.11. 2009

Eva Dušková, partnerka Vladimíra Kalivody (7.8., 16.10., 26. 12. 2010)

Stanislav Halašta, architekt, absolvent dřevařské školy (24.9. 2010)

Jaroslav Kadlec, architekt, absolvent dřevařské školy (28. 11. 2009)

Martin Kremel, (21.9. 2010)

Jiří Lasovský, architekt, absolvent dřevařské školy (27. 11. 2009)

Martina Mertová, historička umění (16. 10. 2010)

Jaroslav Palát, architekt (29.7., 17. 10 2010)

Alena Podzemná, historička umění (27.8. 2010)

Milan Podzemný, architekt, absolvent dřevařské školy (21.8., 23.8. 2010)

Jiří Sedláček, syn Ferdinanda Sedláčka (24. 8., 21. 12. 2010)

Lucie Vašíčková, historička umění (13.8. 2010)

Ladislav Vrátník, architekt, absolvent dřevařské školy (27. 11. 2009)

František Zavadil, předseda Městského národního výboru v letech 1976–1989 (25.8., 15.10. 2010)

Petr Žert, architekt (15. 6., 26.8. 2010)

Dopisy autorce

Věra Horáková, nedatovaný dopis autorce z prosince 2010.

Jarmila Leinfellnerová, nedatovaný dopis autorce z prosince 2010.

Jaroslav Palát, dopis datovaný 1. listopadem 2010.

Milan podzemný, nedatovaný dopis z listopadu 2010.

LITERATURA

50 let Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, Valašské Meziříčí 1924.

60 let Státní čs. odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí 1874–1934, Valašské Meziříčí 1934.

1909–2009, Jubilejní almanach, 100. výročí kostela Českobratrské církve evangelické, Valašské Meziříčí 2009.

Almanach 1999, SPŠ stavební, Valašské Meziříčí, 1999.

Almanach u příležitosti 120. výročí vzniku odborného školství na Valašsku, SPŠ stavební, Valašské Meziříčí 1994.

Alois Balán, Vaše vyzvání k anketě..., *Lubina XXVI*, 1938, č. 51, s. 12.

Alois Balán, Technická zpráva ideového soutěžního návrhu, *Architektura ČSR I*, 1939, s. 248–250.

Ján Bakoš, Región, periféria a uměleckohistorický vývoj, in: *Periféria a symbolický skok*, Bratislava 2000, s. 130–150.

Ladislav Baletka, *Valašské Meziříčí, Črty o jeho vývoji a památkách*, Vsetín 1971.

Ladislav Baletka, Dřevařská škola ve Valašském Meziříčí 1874–1952, in: *Dřevo v životě valašského lidu*, Vsetín 1972, s. 22–23.

Ladislav Baletka, Vévoda z Mezopotámie – valašský král. Zamyšlení nad životem JUDr. Aloise Mikyšky (Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí), *Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku IV*, Valašské Meziříčí 1972.

Ladislav Baletka, 50 let od sloučení Valašského Meziříčí s Krásnem n. B., (Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí), *Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku VI*, Valašské Meziříčí 1974.

Ladislav Baletka, *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2004.

Ladislav Baletka – Jana Paštková, *Historie a současnost podnikání na Vsetínsku, Valaškomeziříčsku a Rožnovsku*, Žehušice 2007.

František Baruch, *Staré pohledy na Valašské Meziříčí a okolí*, Valašské Meziříčí 1999.

František Benda, Spořitelna s museum, *Lubina XIX*, 1931, č. 43, s. 11.

Jaroslav Benda – Otakar Novotný – Jaromír Pečírka, *Padesát let Státní uměleckoprůmyslové školy v Praze 1885–1935*, Praha 1935.

Milan Borovička – Jiří Fojtík – Ladislav Baletka, *Valašské Meziříčí*, Ostrava 1973.

Bedřich Brosman, *Valašské školství (R. 1918–1929)*, Valašské Meziříčí 1929.

Ladislav Březina, Krajinské museum ve Valašské Meziříčí, *Naše Valašsko III*, 1932, č. 2, s. 92–96.

Vladimír Bursa, Valašští přátelé astronomie v průkopnickém snažení, *Tep nového Zlína I*, 1946, č. 9, s. 9.

Jiří Demel, Vzpomínky na Valašské Meziříčí, Z „Pamětí“ Metoděje Jahna (Příloha ke Zpravodaji města Valašského Meziříčí), *Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku VII*, Valašské Meziříčí 1975.

Jiří Demel, Odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí a její přínos výtvarnému umění, in: *Zpravodaj okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*, Vsetín 1988, s. 45–50.

Jiří Demel, 120 let od vzniku odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, in: *Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea Vsetín*, 1994, s. 26–27.

Jiří Demel, *Pod sokolským praporem, Valašské Meziříčí 1864–1994*, Valašské Meziříčí 1994.

Jiří Demel, *Valašské Meziříčí aneb vzpomínání a toulání*, Valašské Meziříčí 1995.

Jiří Demel, *Protestantismus ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí 1998.

Antonín Dohnal, K regulačnímu plánu města Valaš. Meziříčí, *Lubina XXVII*, 1939, č. 29, s. 1.

Eduard Domlivil, Valaškomeziříčský okres, in: František Dvorský – František Kameníček (ed.) *Vlastivěda moravská*, Brno 1914.

František Drozd – Vladimír Kalivoda (et al.), *Valašské Meziříčí ve 20. roce osvobození ČSSR*, Olomouc 1965.

Josef Fabián (ed.), *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*, Valašské Meziříčí 2000.

Josef Fabián, *Otevřená opona aneb Historie valaškomeziříčských ochotnických divadel*, Valašské Meziříčí 2007.

František L. Gahura, V programu nynější vlády..., *Lubina XVI*, č. 51, s. 9.

Hubert Guzík, Jak projít uchem jehly? Emancipace žen v architektonických povoláních 1918–1948, in: *Umění LVI*, 2008, s. 426–436.

Zdeněk Hedbávný, *Alfréd Radok, Zpráva o jednom osudu*, Praha 1994.

Zuzana Helešicová, *Vlastní vila Josefa Místeckého ve Valašském Meziříčí* (bakalářská práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2009.

Václav Hilský – Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, Průvodní zpráva ideového soutěžního návrhu na regulaci Valašského Meziříčí, *Architektura ČSR I*, 1939, s. 247–248.

Václav Hilský – Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, Podmínky pro regulaci a úspěšný rozvoj města Valašského Meziříčí, *Lubina XXVII*, 1939, č. 23., s. 3.

Václav Hilský, Sídliště mrtvých, *Architektura ČSR V*, 1946, s. 245–249.

Martina Horáčková, *Architektura střední Moravy 1918-1945, Přerov, Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kojetín* (diplomní práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2004.

Jindřich Chatrný – Dagmar Koudelková – Anežka Šimková (ed.), *Jindřich Halabala a Spojené uměleckoprůmyslové závody v Brně*, Brno 2003.

Miroslav Chytil (ed.), *Slavné stavby Prostějova*, Praha 2009.

Stanislav Jandík, *Masaryk na Valašsku, Jeho boj o poslanecký mandát*, Praha 1936.

Jindřich Janoušek, *Valašské Meziříčí na starých pohlednicích*, Valašské Meziříčí 1992.

Jindřich Janoušek, *Historie Valašského Meziříčí a Krásna nad Bečvou v datech*, Valašské Meziříčí 1996.

Jindřich Janoušek, *Proměny Valašského Meziříčí na pohlednicích*, Valašské Meziříčí 1996.

Eliška Jarmerová, *Historie školy pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí* (ročníková práce), SPŠS Valašské Meziříčí, Valašské Meziříčí 2010.

F. K. [autor neznámý], Umělecká výzdoba spořitelny, *Lubina* XIX, 1931, č. 43, s. 10.

Zdeněk Kment, *Kulturní a společenský rozvoj Valašského Meziříčí v letech 1853 až 1948*, Valašské Meziříčí 2008.

Pavla Knápková, *Rudolf Schlattauer (1861–1915)* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2010.

Michal Kohout – Stephan Templ – Pavel Zatloukal (ed.), *Česká republika, Architektura XX. století, Morava a Slezsko*, Praha 2005.

Zdeněk Kostka a kol., *Umprum – VŠUP (Vysoká škola uměleckoprůmyslová): Sto let práce škole: [Almanach]*, Praha 1985.

Jan E. Koula, Užší ideová soutěž na generální regulační plán pro Valašské Meziříčí, *Architektura ČSR* I, 1939, s. 245–246.

Josef Kramář, *Valaško-meziríčské starožitnosti*, Valašské Meziříčí 2007.

Josef Kramář, *MUDr. Jan Bohuslav Kraicz 1869–1929*, Valašské Meziříčí 2008.

Zdeněk Kudělka, *Brněnská architektura 1919–1928*, Brno 1970.

Zdeněk Kudělka, Architektura dvacátých let na Moravě, in: Vojtěch Lahoda – Mahulena Nešlehová a kol., *Dějiny českého výtvarného umění*, Praha 1998, s. 37–60.

Bohumír Kupka, Štefanikův dům ve Valašském Meziříčí, *Stavební rádce* II, 1930, č. 64, s. 180–181.

Bohumír Kupka, Sokolské lázně ve Valašském Meziříčí, *Stavební rádce* II, 1930, č. 98, s. 729–730.

Bohumír Kupka – Richard Podzemný, Soutěžní návrh na učitelství ústav ve Valašském Meziříčí, *Stavební rádce* II, 1930, č. 104, s. 823–825.

Bohumír Kupka, Bytová kultura na naší výstavě, *Noviny zpod Radhoště* XXXVIII, 1935, č. 26, s. 2–3.

Bohumír Kupka, Regulační plán jako kulturní otázka našich měst, *Lubina* XXVI, roč. 26, 1938, č. 51, s. 10–11.

Bohumír Kupka, Regulační plán jako kulturní otázka našich měst, *Lubina* XXVI, 1938, č. 51, s. 12–13.

Bohumír Kupka, Bytová otázka na Valašsku, *Lubina* XXVII, 1939, č. 1, s. 3.

Bohumír Kupka – Josef Místecký, K otázce výstavby obcí v okrese valašskomeziříčském, *Lubina* XXVIII, 1940, č. 1, s. 3.

Radovan Lipus – David Vávra, Valaško, in: *Šumná města (třetí kniha)*, s. 124–151.

Ladislav Lněnička, *Hospodářské, politické a kulturní dějiny soudního okresu Valašské Meziříčí 1918–1945* (diplomní práce), Katedra historie FF UP, Olomouc 1966.

Zdeněk Lukeš, Architektura secese v Čechách 1896–1914, in: Vojtěch Lahoda – Mahulena Nešlehová et al., *Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938*, Praha 1998, s. 127–154.

Lubor Marek a kol., *Pozemní stavby pro 3. a 4. ročník středních průmyslových škol stavebních*, Praha 1967.

MM [Martina Mertová], heslo Rodinný dům typu V Františka Štěpánika, Pavel Zatloukal (ed.), *Slavné vily Olomouckého kraje*, Praha 2007, s. 164–166.

Josef Místecký, Tvrdá skutečnost z konce září..., *Lubina XXVI*, 1938, č. 51, s. 9–10.

Josef Místecký, Bytová otázka našich měst, *Lubina XXVI*, 1938, č. 51, s. 12–13.

Josef Místecký, Valašsko středem turistického, klimatického a sportovního ruchu, *Lubina XXVII*, 1939, č. 2, s. 2.

Štefan Mikeš, *Z historie střední průmyslové školy stavební ve Valašském Meziříčí a její současnost* (závěrečná práce), Katedra pedagogiky s celoškolskou působností PdF UP, Olomouc 2003.

Čtibor Nečas, *T. G. Masaryk a východní Morava*, Brno 1997.

Vladimír Nekuda, *Vlastivěda moravská – Okres Vsetín: Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*, Brno 2002.

Pavel Ondračka – Jan Sedlák, Zapomenutá uměleckoprůmyslová škola ve Valašském Meziříčí – Almanach: upomínka, ale nikoliv pramen, *Prostor Zlín III*, 1995, č. 10–11, s. 5.

Martina Pachmanová – Markéta Pražanová (eds.), *Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze – Academy of Arts, Architecture and Design in Prague: 1885–2005*, Praha 2005.

Emanuel Pelant, *Dekoratívni komposice: pravidla krásna v uměleckém průmyslu se zvláštním zřetelem pro školy odborné a řemeslnické pokračovací oboru truhlářského*, Vodňany 1906.

Emanuel Pelant, *Předlohy moderního nábytku. Návrhy žáků školy mistrovské při c. k. Odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí*, Vodňany 1907.

Marcel Pencák, Nástup architektonické moderny a c.k. Česká vysoká škola technická, in: *Umění LVI*, 2008, s. 514–528.

Alena Podzemná, Architekt Antonín Gruška a stavba budovy gymnázia ve Valašském Meziříčí in: *Valašsko včera a dnes*, Ročenka okresního archivu Vsetín, Vsetín 1986, s. 56–68.

Alena Podzemná, Architekt Bohumír Kupka, in: *Zpravodaj okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*, Vsetín 1996, s. 65–72.

Milan Podzemný, Co neviděl Le Corbusier, in: *Šipinky. Časopis pro kulturu a společenský život města Valašského Meziříčí*, 1994, č. 11, s. 3–4.

Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, Beskydské divadlo s hotelem ve Valašském Meziříčí, *Architektura ČSR VII*, 1948, s. 73–76.

Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, Návrh dětských jeslí ve Valašském Meziříčí pro 2LP, *Architektura ČSR VIII*, 1949, s. 233.

Robert Podzemný, Region valašsko – meziříčský, *Lubina XXVII*, 1939, č. 3, s. 10.

Tomáš Rosa, *Dokumentace tvorby odborné dřevařské školy ve Valašském Meziříčí* (diplomní práce), Ústav nábytku a speciálních výrobků ze dřeva FLD MENDELU, Brno 2000.

- Slovník českých a slovenských výtvarných umělců, Ostrava, 2001–2002.
- Alain Soubigou, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha Litomyšl 2004.
- Lenka Stavinochová, *Architektura a urbanismus v Rožnově pod Radhoštěm 1900–1950* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2008.
- Karel Stráník – Zdeněk Lakomý – Milan Podzemný, Na cestu k socialistické architektuře, in: *Architektura ČSR X*, 1951, s. 201–206.
- Markéta Svobodová, Českoslovenští studenti architektury na Bauhausu, in: *Umění LIV*, s. 406–419, 2006.
- Jaroslav Sztefek, Muzejní fond „Dřevařská škola,“ in: *Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*, Vsetín 1992, s. 21–24.
- Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, Moderní architektura v Přerově, in: *Památky a příroda VI*, 1981, s. 129–140.
- Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, *Olomoucká architektura 1900–1950: Průvodce*, Olomouc 1981.
- Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, Moderní architektura Prostějova, in: *Památky a příroda VII*, 1982, s. 257–267.
- Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, Kroměřížská architektura let 1850–1950, in: *Památky a příroda VIII*, 1983, s. 257–266.
- Vladimír Šlapeta, Architektura třicátých let v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, in: Vojtěch Lahoda – Mahulena Nešlehová a kol., *Dějiny českého výtvarného umění*, Praha 1998, s. 389–414.
- Vladimír Šlapeta, *Lubomír Šlapeta – Čestmír Šlapeta, Architektonické dílo* (kat. výst.), Olomouc 2003.
- Vladimír Šlapeta – František Musil – Václav Jandáček, *Funkcionalismus na Moravě*, Brno 2003.
- Vladimír Šlapeta (ed.), *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha 2008.
- Marie Šťastná, *Žáci Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Architekti Josef Místecký a Bohumír Kupka* (bakalářská práce), Katedra české literatury, literární vědy a dějin umění FF OU, Ostrava 2003.
- Rostislav Švácha, Funkcionalistická tvorba architekta Václava Hilského, in: *Umění XXXIII*, 1995, s. 134–138.
- Oldřich Šuleř, *Paměť domova*, Opava 1994.
- Oldřich Šuleř, *Valašský poslanec T.G.M.*, Frenštát pod Radhoštěm 1999.
- Antonín Tenzer, Regulační plán města Valaš. Meziříčí, *Lubina XXVIII*, 1940, č. 33, s. 1–2.
- Prokop Toman (ed.), *Nový slovník československých výtvarných umělců*, Ostrava 1993–1994.
- Silvie Vančurová, *Masarykův státní koedukační ústav učitelů Valašské Meziříčí 1903–1948* (bakalářská práce), Ústav pomocných věd historických a archivnictví FF MU, Brno 2008.
- Petr Vašíček – Jiří Demel, Rodinný dům ve Fugnerově ulici č. p. 2, *Výroční zpráva SPŠS Valašské Meziříčí 1995–6*, Valašské Meziříčí, 1996, s. 29–32.
- Lucie Vašíčková, *Architekt Bohumír Kupka* (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2007.
- Pavel Vlček (ed.) *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

Miloš Vondruška, *Průvodce průmyslovými a odbornými školami v čs. republice*, Praha 1936.

Jiří Voženílek, *Bydlení v Československu: přehled bytové výstavby od roku 1945*, Praha 1958.

Jindřich Vybíral (ed.), *Slavné vily Moravskoslezského kraje*, Praha 2008.

Výstava práce a kultury, 550 let města Valašského Meziříčí (kat. výst.), Valašské Meziříčí 1935.

–z– [autor neznámý], *Krajinské vlastivědné museum ve Valašské Meziříčí, Naše Valašsko III*, 1932, č. 1, s. 38.

Pavel Zatloukal, *Počátky moderní architektury na Moravě ve Slezsku* (kat. výst.), Kroměříž 1981.

Pavel Zatloukal, *Olomoucká architektura 1950–1983* (kat. výst.), Olomouc, 1983.

Pavel Zatloukal, *Architektura secese na Moravě a ve Slezsku*, in: Vojtěch Lahoda – Mahulena Nešlehová et al., *Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938*, Praha 1998, s. 155–180.

Pavel Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002.

Pavel Zatloukal (ed.), *Česká republika, Architektura XX. století, Morava a Slezsko*, Praha 2005.

Adolf Zikmund – Milan Podzemný, *Moderní architektura v Gottwaldově: 1900–1965*, Praha 1967.

SUMMARY

The presented work studies in detail the 20th century the architecture in the city of Valašské Meziříčí. The author starts with comparison with the historical context of 19th century, including a description of the current architecture. Excursion into the history and development of the National school for woodworking illuminates the phenomenon of its graduates – architects, who have managed to significantly promote even out of the region. Its their names which appear repeatedly in local realizations.

Each chapter of the work deals with a particular historic period, compared to its historical and cultural background. Within each conclusion we give an overview of the most important buildings.

From the «history of art» point of view, the most significant influence on the architecture development was the «First republic». At the time, two talented natives, Josef Místecký and Bohumír Kupka – teachers, who tutored a number of future architects –, also realize their works.

At the beginning of the Second World War, the city begins to prepare the first regulatory plans, which were linked with building proposals for the following years. Violent interruption of development because of the war and political upheaval changed the direction of the architecture. While the «First republic» was dominated by individual buildings, the second half of the century is dominated by concrete building complexes. The urban face of the city's is mostly changed due to this redevelopment of new residential buildings and roads through the city centre.

Despite the political lack of freedom, quite a few interesting buildings were constructed. This period in Meziříčí is dominated by architect Vladimír Kalivoda, who in his work dealt with public buildings, private houses and also the interiors. An interesting phenomenon are the ceremonial hall designs, supposed to be used for the ceremonies instead of the traditional Christian spaces.

Although the impression of Valašské Meziříčí might be quite provincial, we try to stress the indisputable quality of many local buildings and to show through unrealized proposals how the city might have looked in ideas of 20th century architects.

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

1. Leoš Kalda, kostel s farou Českobratrské církve evangelické, 1909. Foto: autorka.
2. Antonín Papež, Zemský ústav pro výchovu dětí hluchoněmých, 1909–1911. Foto: autorka.
3. Václav Brda, dům manželů Začalových, 1910. Foto: autorka.
4. Albert Gruber, vlastní vila, 1910. Foto: autorka.
5. Václav Brda, dům manželů Dostálkových, 1922. Foto autorka.
6. Josef Místecký, dům Antonína Baslera, 1923. Foto autorka.
7. Josef Místecký, dům s obchodem Apolonie Blahutové, 1926. Foto autorka.
8. Josef Místecký, vlastní vila, 1926. Foto autorka.
9. Jaroslav Stockar–Bernkopf, vila Boženy Tomanové, 1925–1926. Foto: autorka.
10. Bohumír Kupka, návrh městské spořitelny, 1929. Foto: Státní okresní archiv Vsetín, Fond Bohumíra Kupky, inv. č. 25.
11. Alois Balán, městská spořitelna, 1929. Foto autorka.
12. Josef Místecký, Pestalozzi, návrh na učitelský ústav, půdorys prvního patra, 1929. Foto: Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1596.
13. Autor neznámý, značka „červený trojúhelník v kolečku,“ návrh na učitelský ústav, 1929. Foto: Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1597.
14. Miloš Laml, realizovaný návrh učitelského ústavu, 1931. Foto: Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1598.
15. Bohumír Kupka, dům pro bratra Viléma, 1930. Foto: Státní okresní archiv Vsetín, Fond Bohumíra Kupky, inv. č. 72.
16. Bohumír Kupka, návrh městských lázní, 1930. Foto: Bohumír Kupka, Sokolské lázně ve Valašském Meziříčí, *Stavební rádce* II, 1930, č. 98, s. 729.
17. Bohumír Kupka, návrh zástavby bývalého Halasova domu, 1932. Foto: Státní okresní archiv, Fond Bohumíra Kupky, inv. č. 49.
18. a 19. Bohumír Kupka, tři obchodní a nájemní domy, 1933–1934. Foto autorka.
20. Lubomír a Čestmír Šlapetové, vila Richarda Chumchala, 1934. Foto: autorka.
21. a 22. Bohumír Kupka, vlastní vila, 1933. Foto: Lucie Vašíčková.
23. a 24. Josef Místecký, vlastní vila, 1936. Foto autorka.
25. Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, návrh jeslí, konec třicátých let. Foto: Státní okresní archiv Vsetín, Archiv města Valašského Meziříčí, inv. č. 1605.

26. Josef Místecký – Bohumír Kupka – Bohuslav Kupka, návrh nového kostela u zámku Žerotínů, konec třicátých let. Foto: Státní okresní archiv Vsetín, Fond Města Valašského Meziříčí, inv. č. 1611.
27. Ferdinand Sedláček, dům Anny Varhaníčkové, 1939. Foto: autorka.
28. Ferdinand Sedláček, vlastní chata u přehrady Bystřička, 1942. Foto: Jiří Sedláček.
29. Václav Hliský – Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, regulační plán města, 1939. Foto: Václav Hliský – Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, Průvodní zpráva ideového soutěžního návrhu na regulaci Valašského Meziříčí, *Architektura ČSR I*, 1939, s. 247.
30. Alois Balán, regulační plán města, 1939. Foto: Alois Balán, Technická zpráva ideového soutěžního návrhu, *Architektura ČSR I*, 1939, s. 249.
31. Josef Místecký – Bohumír Kupka, regulační plán města, 1939. Foto: Státní okresní archiv Vsetín, Fond Bohumíra Kupky, inv. č. 38.
32. Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, návrh úpravy hřbitova, 1942. Foto: Václav Hliský, Sídliště Mrtvých, *Architektura ČSR V*, 1946, s. 247.
33. Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, hřbitovní kaple, návrh 1942. Foto: autorka.
34. Josef Místecký – Jaroslav Hlaváč, památník obětí na Helštýně, 1948. Foto: autorka.
35. Bohuslav Pícha, návrh památníku na Helštýně, 1948. Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 1334 a 1335.
36. Zdeněk Plesník, hvězdárna, 1947. Foto: autorka.
37. Zdeněk Plesník, hvězdárna, detaily interiéru, 1947. Foto: autorka.
38. Miroslav Spurný, nemocnice, 1958–1965. Foto: autorka.
39. Státní projektový ústav pro výstavbu měst a vesnic, Gottwald, kolektiv architektů pod vedením E. Staši, směrný územní plán města, 1957. Foto: Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor, inv. č. 1338.
40. Vladimír Kalivoda, chata manželů Kudělkových u přehrady Bystřička, 1957–1959. Foto: Eva a Dan Duškovi.
41. Vladimír Kalivoda, objekt komunálních služeb u přehrady Bystřička, 1958. Foto: Eva a Dan Duškovi.
42. Vladimír Kalivoda, návrh sauny, 1959. Foto: Eva a Dan Duškovi.
43. Vladimír Kalivoda, model domu manželů Davidových, 1966. Foto: Eva a Dan Duškovi.
44. Petr Žert, vzorková prodejna Světлана, 1967. Foto: autorka.
45. Vladimír Kalivoda, dům Jana Gabryše v Jablůnce, 1968. Foto: Jan Gabryš.

46. a 47. Vladimír Hromádka, dům manželů Vahalových, 1971.
Spisovna Odboru územního plánování, stavebního řádu a regionálního rozvoje (složka domu čp. 65).
48. Vladimír Kalivoda, vlastní ateliér, 1972. Foto: Eva a Dan Duškovi.
49. Vladimír Kalivoda, interiér vlastního ateliéru, 1972.
Foto: Eva a Dan Duškovi.
50. a 51. Jaroslav Palát, smuteční síň v Brankách, 1973. Foto: autorka.
52. Jaroslav Palát, smuteční síň v Zašové, 1975.
Foto: archiv Obce Zašová.
53. Jaroslav Palát, návrh smuteční síně pro Meziříčí, 1975.
Státní okresní archiv Vsetín, Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. č. 772.
54. Vladimír Kalivoda, návrh zástavby asanovaného Ščudlova 1977.
Foto: Eva a Dan Duškovi.
55. Vladimír Kalivoda, smuteční síň v Jablůnce, 1979.
Foto: Eva a Dan Duškovi.
56. Vladimír Kalivoda, interiér smuteční síně v Jablůnce, 1979.
Foto: autorka.
57. a 58. Vladimír Kalivoda, půdorys přízemí sociálního, kulturního a zdravotního střediska v obci Bystřička, 1982.
Foto: Eva a Dan Duškovi.
59. Stavoprojekt Olomouc, územní plán sídelního útvaru Valašské Meziříčí, 1980. Foto: Archiv S-projektu Olomouc.
60. Dan Dušek, dvojdomek, 2010. Foto: Dan Dušek.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

1. Leoš Kalda, kostel s farou Českobratrské církve evangelické, 1909.

2. Antonín Papež, Zemský ústav pro výchovu dětí hluchoněmých, 1909–1911.

3. Václav Brda, dům manželů Začalových, 1910.

4. Albert Gruber, vlastní vila, 1910.

5. Václav Brda, dům manželů Dostálkových, 1922.

6. Josef Místek, dům Antonína Baslera, 1923.

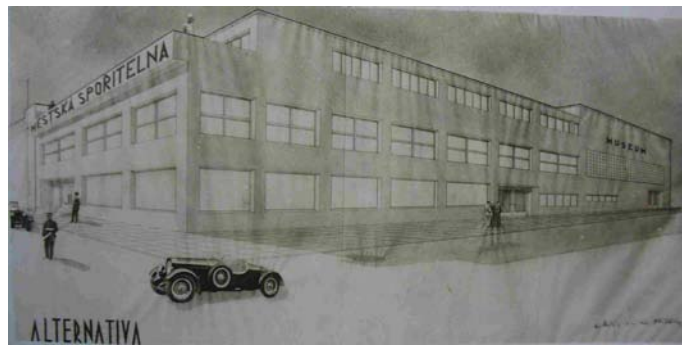
7. Josef Místecký, dům s obchodem Apolonie Blahutové, 1926.

8. Josef Místecký, vlastní vila, 1926.

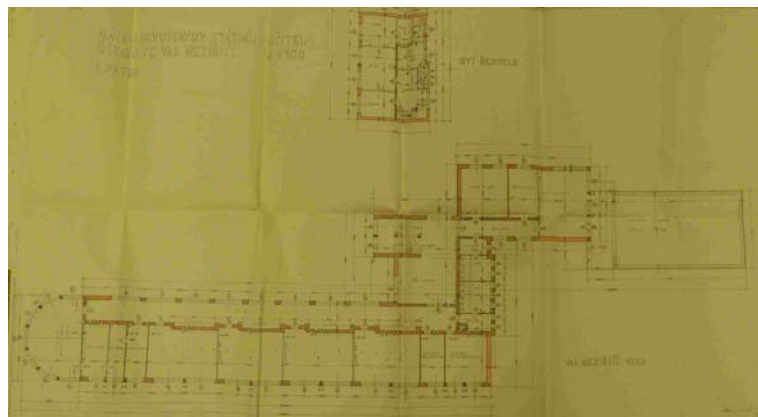
9. Jaroslav Stockar–Bernkopf, vila Boženy Tomanové, 1925–1926.

10. Bohumír Kupka, návrh městské spořitelny, 1929.

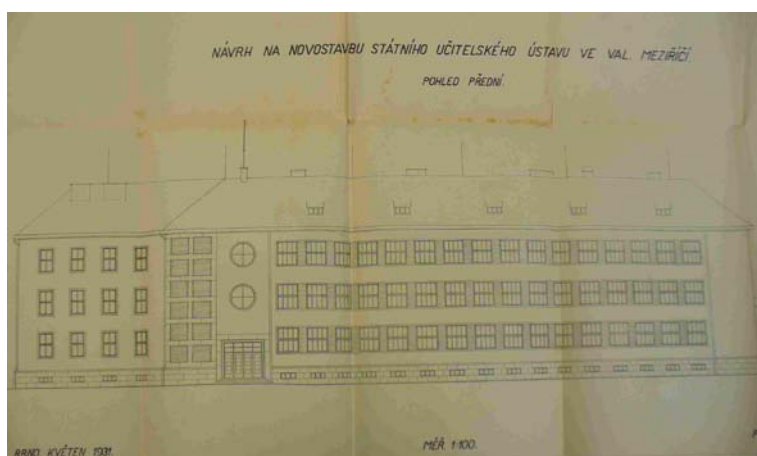
11. Alois Balán, městská spořitelna, 1929.

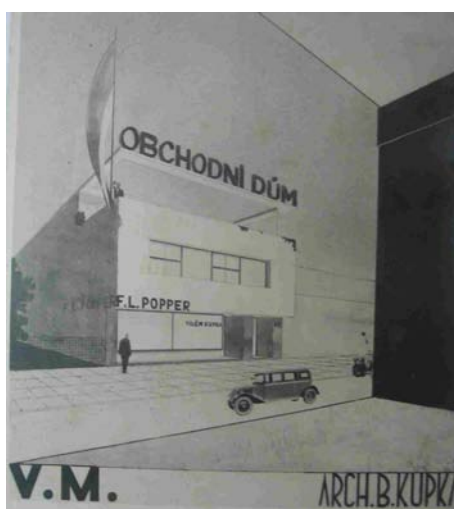
12. Josef Místecký, Pestalozzi, návrh na učitelství ústav, půdorys prvního patra, 1929.

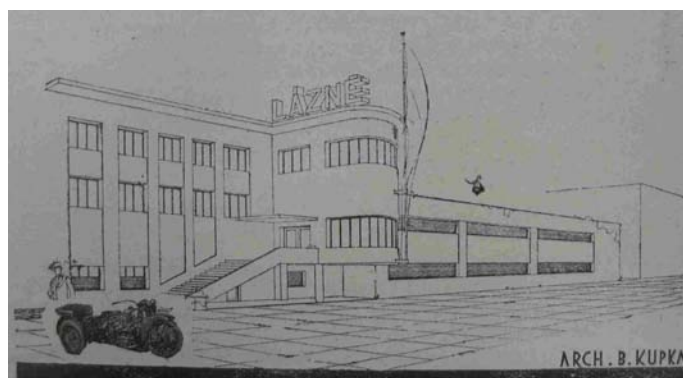
13. Autor neznámý, značka „červený trojúhelník v kolečku,“ návrh na učitel'ský ústav, 1929.

14. Miloš Laml, realizovaný návrh učitel'ského ústavu, 1931.

15. Bohumír Kupka, dům pro bratra Viléma, 1930.

16. Bohumír Kupka, návrh městských lázní, 1930.

17. Bohumír Kupka, návrh zástavby bývalého Halasova domu, 1932.

18. a 19. Bohumír Kupka, tři obchodní a nájemní domy, 1933–1934.

20. Lubomír a Čestmír Šlapetové, vila Richarda Chumchala, 1934.

21. a 22. Bohumír Kupka, vlastní vila, 1933.

23. a 24. Josef Místecký, vlastní vila, 1936.

25. Richard f. Podzemný – Antonín Tenzer, návrh jeslí, konec třicátých let.

26. Josef Místecký – Bohumír Kupka – Bohuslav Kupka, návrh nového kostela u zámku Žerotínů, konec třicátých let.

27. Ferdinand Sedláček, dům Anny Varhaníčkové, 1939.

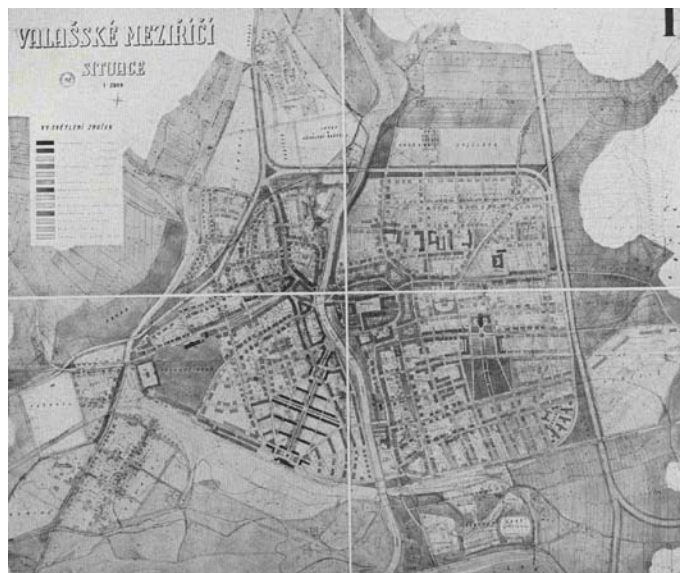

28. Ferdinand Sedláček, vlastní chata u přehrady Bystřička, 1942.

29. Václav Hliský – Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, regulační plán města, 1939.

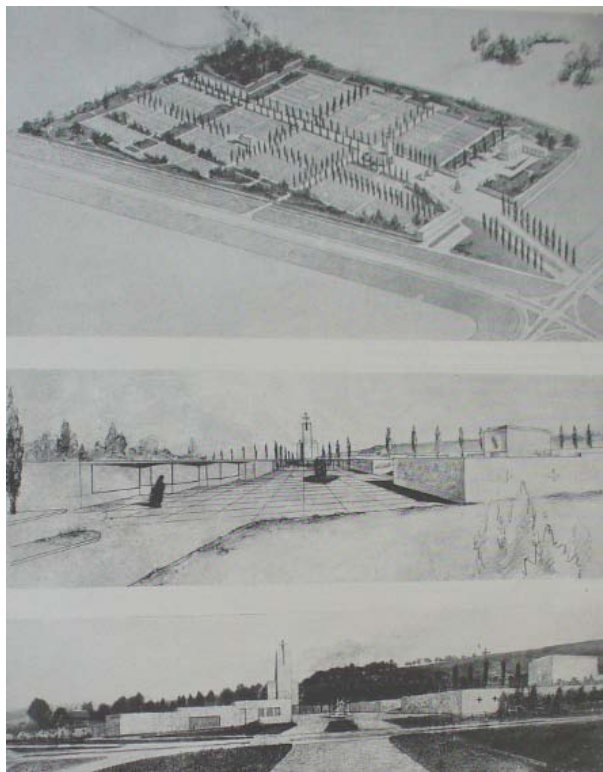

30. Alois Balán, regulační plán města, 1939.

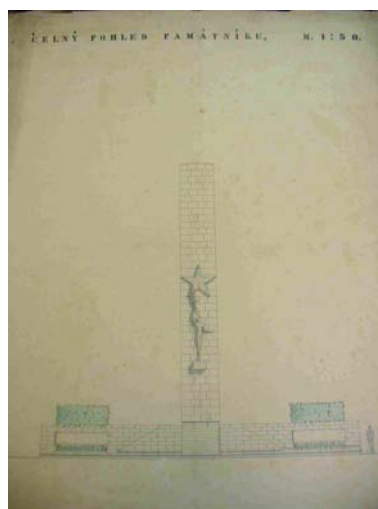
31. Josef Místecký – Bohumír Kupka, regulační plán města, 1939.

32. Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, návrh úpravy hřbitova, 1942.

33. Richard F. Podzemný – Antonín Tenzer, hřbitovní kaple, návrh 1942.

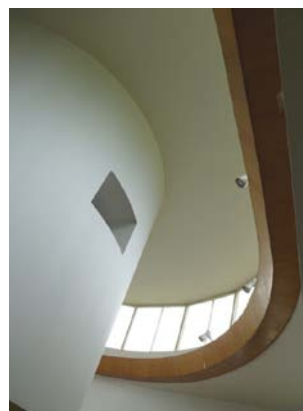

34. Josef Místecký – Jaroslav Hlaváč, památník obětí na Helštýně, 1948.

35. Bohuslav Pícha, návrh památníku na Helštýně, 1948.

36. Zdeněk Plesník, hvězdárna, 1947.

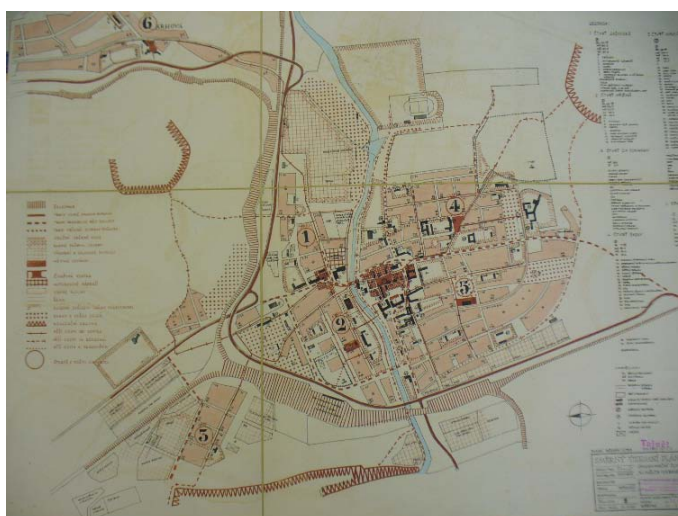

37. Zdeněk Plesník, hvězdárna, detaily interiéru, 1947.

38. Miroslav Spurný, nemocnice, 1958–1965.

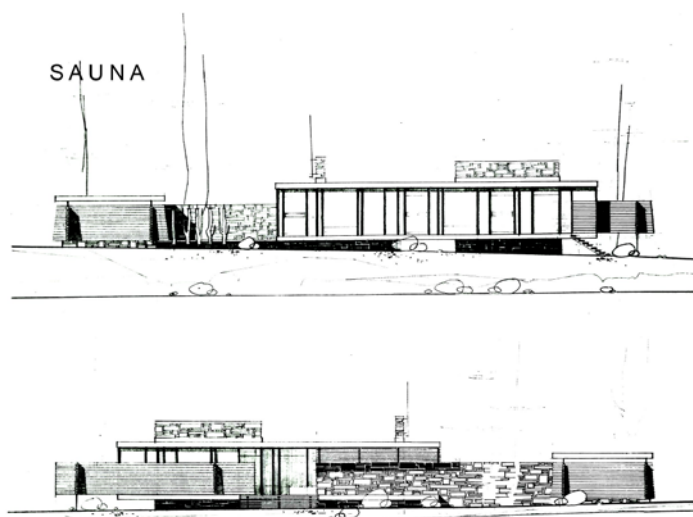
39. Státní projektový ústav pro výstavbu měst a vesnic, Gottwald, kolektiv architektů pod vedením E. Staši, směrný územní plán města, 1957.

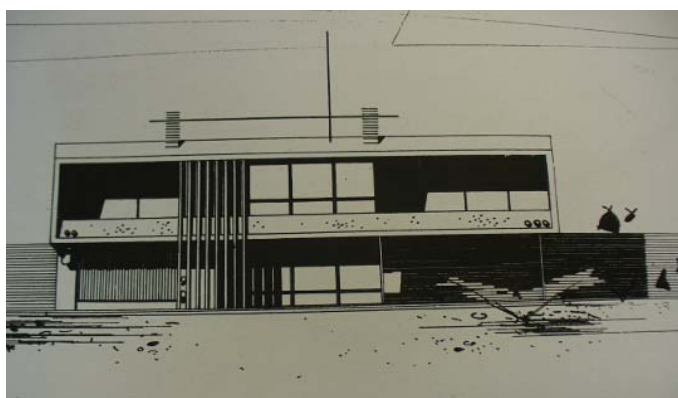
40. Vladimír Kalivoda, chata manželů Kudělkových u přehrady Bystřička, 1957–1959.

41. Vladimír Kalivoda, objekt komunálních služeb u přehrady Bystřička, 1958.

42. Vladimír Kalivoda, návrh sauny, 1959.

43. Vladimír Kalivoda, dům manželů Davidových, 1966.

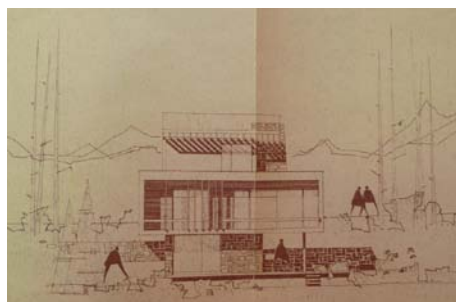

44. Petr Žert, vzorková prodejna Světлана, 1967.

45. Vladimír Kalivoda, dům Jana Gabryše v Jablůnce, 1968.

46. a 47. Vladimír Hromádka, dům manželů Vahalových, 1971.

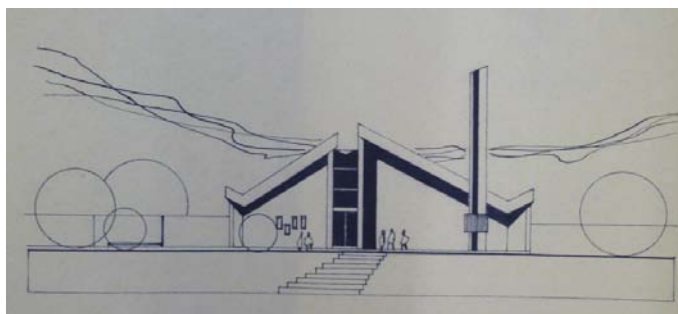
48. Vladimír Kalivoda, vlastní ateliér, 1972.

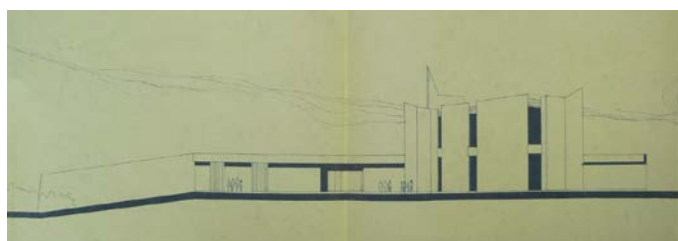
49. Vladimír Kalivoda, interiér vlastního ateliéru, 1972.

50. a 51. Jaroslav Palát, smuteční síň v Brankách, 1973.

52. Jaroslav Palát, smuteční síň v Zašové, 1975.

53. Jaroslav Palát, návrh smuteční síně pro Meziříčí, 1975.

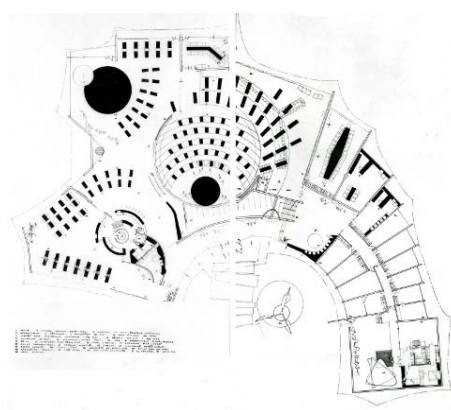
54. Vladimír Kalivoda, návrh zástavby asanovaného Ščudlova 1977.

55. Vladimír Kalivoda, smuteční síň v Jablůnce, 1979.

56. Vladimír Kalivoda, interiér smuteční síně v Jablůnce, 1979.

57. a 58. Vladimír Kalivoda, půdorys přízemí sociálního, kulturního a zdravotního střediska v obci Bystřička, 1982.

59. Stavoprojekt Olomouc, územní plán sídelního útvaru Valašské Meziříčí, 1980.

60. Dan Dušek, dvojdomek, 2010.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Martina Flekačová
Katedra:	dějin umění
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Architektura a urbanismus Valašského Meziříčí ve dvacátém století
Název v angličtině:	Architecture and urbanism in Valašské Meziříčí of the 20 th century
Anotace práce:	Diplomová práce přináší přehled moderní architektury Valašského Meziříčí ve dvacátém století, včetně rozsáhlé kapitoly o vývoji a vlivu Státní odborné školy pro zpracování dřeva.
Klíčová slova:	Valašské Meziříčí, moderní architektura, Státní odborná škola pro zpracování dřeva.
Anotace v angličtině:	This Master thesis attempts to provide a comprehensive view of modern architecture in Valašské Meziříčí of the 20th century, including a large study of history and influence
Klíčová slova v angličtině:	Valašské Meziříčí, modern architecture, National school for woodworking.
Přílohy vázané v práci:	Obrazová příloha s. 150–168, celkem 60 obr.
Rozsah práce:	169 stran
Jazyk práce:	Čeština